

T.C.
RİZE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

OSMANLI ŞİİRİNDE AÇIK MEKÂNLAR

(Yüksek Lisans Tezi)

Ayşe ULU

Tez Danışmanı

Prof. Dr. M. Muhsin KALKIŞIM

RİZE 2012

T.C.
RİZE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

OSMANLI ŞİİRİNDE AÇIK MEKÂNLAR
(Yüksek Lisans Tezi)

Ayşe ULU

Tez Danışmanı

Prof. Dr. M. Muhsin KALKIŞIM

Tez Savunma Tarihi

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmza

Başkan : Prof. Dr. O. Kemal TAVUKÇU

Üye : Prof. Dr. M. Muhsin KALKIŞIM

Üye : Yrd. Doç. Dr. Mücahit KAÇAR

Prof. Dr. Salih Sabri YAVUZ

Enstitü Müdürü

..... / / 2012
(Onay Tarihi)

**RİZE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu tezi bilimsel metotlara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak hazırlayıp sunduğumu, tezde bana ait olmayan tüm bilgi, düşünce ve sonuçları belirttiğimi ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

28 / 02 / 2012

Ayşe ULU

ÖN SÖZ

Osmanlı şiiri, dil ve üslûp özelliğinin yanında muhteva açısından da oldukça zengin bir şiirdir. Şairler, zengin kültür ve bilgi birikimlerini şiire yansıtmiş, hayatı, ölümü ve sonrasını, kısacası varlık sahasını her yönü ve özelliği ile ortaya koymuşlardır.

“Osmanlı Şiirinde Açık Mekânlar” adlı bu çalışmanın amacı, Osmanlı şairlerinin eserlerinde görülen açık mekânları tespit etmek ve Osmanlı şiirinin coğrafyasını kıta ve yüzyıllara göre ortaya koyabilmektir. Bu amaç doğrultusunda “Açık Mekânlar” ve “Yüzyıllara ve Kıtalara Göre Coğrafi Mekânlar” başlıklarıyla Osmanlı şiirinde geçen mekânlar 25 dîvân ve 15 mesnevî olmak üzere toplam 40 eser üzerinde inceleme yapılmıştır. İncelenen eserlerde çalışmanın amacı doğrultusunda eserler seçilirken eserlerin içeriklerine yönelik bir öncelik belirlenmemiş, öncelikle akla ilk gelebilecek şairler ve eserlerinden hareket edilmiş sonrasında her yüzyıla ait eserler verilmeye çalışılmıştır. Eser isimlerinde kısaltmalar yapılmış ve bu kısaltmalar “Kısaltmalar Listesi”nde gösterilmiştir.

İncelenen eserlerde mekân isimlerinin geçtiği beyitler belirlenmiş ve bütün beyitleri çalışmanın içerisine almak mümkün olmadığından beyitler arasından mekânın özelliğini ortaya koyabilenler seçilmeye çalışılmıştır. Bazı mekânların çok sıklıkta kullanılması, beyitler arasında seçim yapmayı güçleştirmekle birlikte bazı mekânların bir veya iki defa kullanılması da beyitlerden hareketle o mekâna dair yorum yapılmasını güçleştirmiştir.

Belirlenen mekânlar arasında “dünya, güneş, ay, felek ve yıldız” kavramları şiirlerde çok fazla kullanıldığı ve daha çok günlük kullanımlarıyla karşılaştığı için bunlara çalışma içerisinde yer verilmemiştir.

İnceleme esnasında tespit edilen mekânlar hakkında ansiklopedik bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler, seyahatnamelerden, divan şiiri sözlüklerinden, ansiklopedilerden alınmıştır. Özellikle en çok yararlanılan kaynaklardan biri olan Şemseddin Sâmî'nin “Kamusu'l-A'lâm” adlı eseri Arap harfleriyle yazıldığından Lâtin alfabesine aktarılırken aslına sadık kalınmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu eserde mekâna dair verilen bilgiler o döneme ait bilgilerdir. Eski eserlerden alınan

bilgilerde bugünkü değişiklikler dikkate alınmamış, o zamanki bilgiler aktarılmıştır. Coğrafi mekânlarla ait bilgiler aktarılırken metin içinde kaynakça gösterilmeden verilmiştir. Bu bilgilerin çoğu vikipedi internet sitesinden alınmıştır. Kaynakça bölümünde adres olarak belirtilmiştir. Ayrıca metafizik mekânlar hakkında Kur'an-ı Kerim'deki ayetler verilirken Diyanet İşleri Başkanlığının Kur'an-ı Kerim Meâli'nden faydalanılmıştır.

Mekânların tespitinden ve gerekli açıklamaların ardından, mekânların hangi eserlerde geçtiğine dair sayısal ifadeler eser isminden sonra parantez içerisinde verilmiştir. Ayrıca üç başlık halinde ele alınan mekânların baş kısımlarında alt sınır olarak 20 sayısı belirlenerek en sık kullanılan mekânların kullanım sayısı ve kaç eserde yer aldığı tablolar halinde verilmiştir. Sonuç bölümünde yapılan değerlendirmelerin ardından belirlenen bütün mekânlar içerisinde en sık kullanılanların kullanım sıklıkları tablo ile gösterilmiştir.

Eserlerde geçen coğrafi mekânların kıtalara ve yüzyıllara göre dağılımını gösterebilmek için tablolardan faydalanılmıştır. Kıtalara göre mekânlar, Asya, Avrupa, Afrika ve Amerika olmak üzere dört kıta içerisinde tasnif edilmiştir.

Çalışma boyunca maddî ve manevî desteklerini hep yanımda gördüğüm aileme ve arkadaşlarıma; bana kütüphanelerinden yararlanma imkânı sunan Sayın Prof. Dr. Metin AKKUŞ, Sayın Doç. Dr. Selâmi ECE hocalarıma; çalışmanın konu tespitinden tamamlanmasına kadar geçen süreçte yardımlarını esirgemeyen, beni sürekli yönlendiren değerli hocam ve danışmanım Sayın Prof. Dr. M. Muhsin KALKIŞIM'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayşe ULU

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa Nr.</u>
ÖN SÖZ	4
İÇİNDEKİLER	6
KISALTMALAR LİSTESİ.....	7
1. GİRİŞ	9
2. AÇIK MEKÂNLAR	12
2.1. METAFİZİK ÂLEME AİT MEKÂNLAR	12
2.2. KITA, BÖLGE, ŞEHİR, SEMT VB. MEKÂNLAR	26
2.3. DAĞ, DENİZ, ADA, NEHİR VB. MEKÂNLAR	132
3. YÜZYILLARA VE KITALARA GÖRE COĞRAFÎ MEKÂNLAR	159
3.1. YÜZYILLARA GÖRE COĞRAFÎ MEKÂNLAR.....	159
3.2. KITALARA GÖRE COĞRAFÎ MEKÂNLAR	163
4. SONUÇ	165
KAYNAKÇA.....	167
ÖZET.....	171
ABSTRACT.....	172
ÖZGEÇMİŞ	173

KISALTMALAR LİSTESİ

A. Rıfat	: Ahmed Rıfat
A-CH	: Ahmedî-Cemşîd ü Hürşîd
AD	: Ahmed Paşa Dîvânı
Ans.	: Ansiklopedi
a.s.	: aleyhisselâm
B	: Hilmî-Bahrü'l-Kemâl
BD	: Bâkî Dîvânı
C	: Cilt
C-CH	: Cemşîd ü Hurşîd
CD	: Cem Sultan Türkçe Dîvânı
ED	: Erzurumlu İbrahim Hakkı Dîvânı
FD	: Fuzûlî Dîvânı
FKD	: Fehîm-i Kadîm Dîvânı
HA	: Hüsn ü Aşk
HD	: Hayâlî Dîvânı
HŞ	: Husrev u Şîrîn
Hh	: Nev'î-zâde Atâyî-Heft-hân
Hn	: Har-nâme:
HtD	: Hayretî Dîvânı
H	: Hayriyye
Hz.	: Hazret-i
LM	: Leylâ vü Mecnûn
M	: Mevlid
MD	: Mesîhî Dîvânı
MHD	: Mihrî Hatun Dîvânı
MS	: Eyyûbî-Menâkıb-ı Sultân Süleymân
msl.	: Meselâ
NBD	: Necâtî Bey Dîvânı
ND	: Nâbî Dîvânı
NdD	: Nedîm Dîvânı
NfD	: Nef'î Dîvânı

NİD	: Nâilî Dîvânı
NvD	: Nev'î Dîvânı
NyD	: Neylî Dîvânı
P	: Pend-nâme
r.d.h.	: Radiyallâhu anh
Ş. Sâmî	: Şemseddin Sâmî
s.	: sayfa
s.a.v.	: Sallallâhu aleyhi vesellem
ŞD	: Şeyhî Dîvânı
SD	: Sehî Bey Dîvânı
ŞGD	: Şeyh Gâlib Dîvânı
ŞHD	: Şeref Hanım Dîvânı
SN	: Süheyl ü Nev-Bahâr
ŞYD	: Şeyhülislâm Yahyâ Dîvânı
TDK	: Türk Dil Kurumu
UD	: Usûlî Dîvânı
VA	: Vâmık u Azrâ
VD	: Vasfî Dîvânı
vb.	: ve benzeri
vs	: ve saire
YD	: Yahyâ Bey Dîvânı
YZ	: Yûsuf u Züleyhâ
yy.	: yüzyıl

1. GİRİŞ

Mekân, Arapça bir kelimedir ve “kevn” kökünden türemektedir. “Kevn”, “olmak” manasına gelir ve varlığın oluşuna işaret eder. Mekân, TDK’nin Türkçe Sözlüğünde şöyle açıklanmaktadır: “1. Yer, bulunulan yer. 2. Ev, yurt. 3. Gök b. esk. Uzay.” (Türkçe Sözlük, 2005, s. 1365) Genel manada ise mekân “oturulan yer”i ifade etmekle birlikte “bulunulan çevre, yaşanan dünya ve kâinât” şeklinde de tanımlanmaktadır.

Mekânı, sözlük anlamının dışında daha derin olarak ele almak gerekir. Allah, mekândan münezzehtir yani onu mekâna sığdırmak, mekânla sınırlamak asla mümkün değildir. Onun dışındaki bütün varlığın varlık sahasında yer bulması ancak bir mekânla mümkündür. Bu mekân, gözle görülebilir bir mekân olabileceği gibi varlık gözüyle görülemeyen fakat ilâhî beyanla ortaya koyulan metafizik bir mekân da olabilir.

Konuya varlık sahasının en kıymetlisi olan insan açısından baktığımızda ilk insan olan Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın var olduğu mekân cennettir. Onlar metafizik bir mekân olan cennette varlık bulmuş ve bir imtihan neticesinde fizikî âleme ait bir mekân olan dünyaya gönderilmişlerdir. Böylece dünya, insanoğlu için ölüme/kıyâmete kadar mekân olma işlevini sürdürmektedir.

Bu durumun insana bakan yönü bir kenara bırakılırsa, konunun diğer önemli bir boyutu şudur: İnsan dışında sayılamayacak kadar çeşitlilikte ve sayıda varlık vardır ve her bir varlık, kâinatta kendine yer bulmaktadır. Kâinat içerisinde yaratılmış olan her varlığın ait olduğu bir mekân söz konusudur.

Şiir, insanı ve kâinâtı anlama, anlamlandırma çabasıdır. Bu çabayı ortaya koyan şairler kâinâtı bütün yönleriyle okumak istemişler, mekâna dair bilgi ve tasavvurlarını da şiirlerine yansıtmışlardır.

Osmanlı şiirini anlayabilme adına edebî sahada ilmî olarak birçok tahlil ve tetkik yapılmıştır. Bu tahlil ve tetkikler arasında mekân tahlil ve tetkikleri önemli yer tutmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır: Ali Nihat Tarlan, Şeyhî Divanı’nı Tetkik; Mustafa Nejat Sefercioğlu, Nev’î Divanı’nın Tahlili; Cemal Kurnaz, Hayâlî Bey Dîvânı’nın Tahlili; Mehmet Çavuşoğlu, Necâtî Bey Dîvânı’nın Tahlili; Ali Nihat Tarlan, Fuzûlî Dîvânı Şerhi; Nahit Aybet, Fuzûlî Dîvânı’nda Maddî Kültür; Ferit Kam, Asâr-ı Edebiyye Tedkikatı Dersleri (Metin

Şerhi: Mazmunlar ve Kavramlar). Bunların dışında tahlil ve tetkik amacıyla yapılan birçok tez çalışmaları da vardır. Bazıları şunlardır: Abdullah Eren, Şeyhülislam Yahya Divanı'nın Tahlili; Lokman Turan, Yenişehirli Avni Bey Divanı'nın Tahlili; Cemal Kurnaz, Taşlıcalı Yahyâ Bey Dîvanı'nda Kozmik Âlem.

Tahlil ve tetkik çalışmalarına da bakıldığında Osmanlı şiir âleminin “din, tasavvuf, şahıslar, kavimler, ülkeler ve şehirler, nehirler, denizler, dağlar, toplumsal hayat, insana ait kavramlar, kozmik âlem, zaman ve zamanla ilgili kavramlar, hayvanlar, bitkiler, bağlar ve bahçeler” gibi başlıklar altında incelendiği ve bunlar arasında mekânlar geniş yer ayrıldığı görülmektedir.

Buradan hareketle, çalışmanın konusunun sınırları içerisinde Osmanlı şiirinin zenginliğini ortaya koyma adına şairlerinin mekâna bakışları, şiirlerinde geçen mekânların nereler olduğu, bu mekânların özellikleri, kullanım sıklıkları üzerine bir çalışma ortaya koyulmak istenmiştir.

Yapılan bu çalışmanın adı “Osmanlı Şiirinde Açık Mekânlar”dır. Bu çalışma içerisinde ilk başlık “Açık Mekânlar” şeklinde verilmiştir. Burada “Açık mekân” ifadesinin kullanılma sebebi ev, saray, han vs. gibi kapalı mekânları dışarıda bırakmak ve “açık mekân” alanında daha geniş çalışabilmektir. “Açık Mekânlar” başlığı altında Metafizik Âleme Ait Mekânlar; Kıta, Bölge, Şehir, Semt vb. Mekânlar; Dağ, Deniz, Ada vb. Mekânlar başlıkları yer almaktadır. Diğer bir başlık ise “Yüzyıllara ve Kıtalara Göre Coğrafi Mekânlar” şeklinde verilmektedir. Burada amaç, coğrafi mekânların yüzyıllara ve kıtalara göre nasıl bir seyir izlediğini görebilme, böylece Osmanlı şiirinin coğrafyasını ortaya koyabilme gayretidir.

Çalışmada incelemeye alınan 25 dîvân ve 15 mesnevî olmak üzere toplam 40 eser vardır. Bazı şairlerin hem dîvânı hem de mesnevîsi alınmıştır. 40 eser ve 34 yazarın yüzyıllara göre dağılımı şöyledir:

14. Yüzyıl: Ahmedî (Cemşîd ü Hürşîd), Mes'ûd Bin Ahmed (Süheyl ü Nev-Bahâr);

15. Yüzyıl: Şeyhî (Dîvân, Har-nâme, Husrev u Şîrîn), Necâtî Bey (Dîvân), Ahmed Paşa (Dîvân), Mesîhî (Dîvân), Süleyman Çelebi (Mevlid), Cem Sultan (Dîvân, Cemşîd ü Hurşîd), Hamdî (Yûsuf u Züleyhâ), Mihrî Hatun (Dîvân);

16. Yüzyıl: Fuzûlî (Dîvân, Leylâ vü Mecnûn) Bâkî (Dîvân), Yahyâ Bey (Dîvân), Hayâlî (Dîvân), Sehî Bey (Dîvân), Lâmi'î (Vâmık u Azrâ), Eyyûbî (Menâkıb-ı Sultân Süleymân), Hayretî (Dîvân), Güvâhî (Pend-nâme), Usûlî (Dîvân), Nev'î (Dîvân), Vasfî (Dîvân);

17. Yüzyıl: Nâbî (Dîvân, Hayriyye), Şeyhülislâm Yahyâ (Dîvân); Nef'î (Dîvân), Nâilî (Dîvân), Fehîm-i Kadîm (Dîvân), Nev'î-zâde Atâyî (Heft-hân), Hilmî (Bahrü'l-Kemâl);

18. Yüzyıl: Şeyh Gâlib (Dîvân, Hüsn ü Aşk), Nedîm (Dîvân), Erzurumlu İbrahim Hakkı (Dîvân), Neylî (Dîvân);

19. Yüzyıl: Şeref Hanım (Dîvân).

2. AÇIK MEKÂNLAR

Mekân, canlı ve cansız bütün mahlukat için varlık sahası ortaya koyar. Mekânlar, etrafı çevrili kapalı bir alan olabileceği gibi ülke, şehir, dağ, nehir gibi kapalı diyemeyeceğimiz alanlar da olabilir. Bu mekânları açık mekânlar şeklinde ifade etmek yerinde olacaktır. Ayrıca kapalılık, dünya gözüyle görülebilen mekânlar için kullanabilen ve sınırlandırmayı gerektiren bir kavramdır. Bu sebeple metafizik âleme ait olan ve dünya gözüyle müşahade edilemeyen mekânları açık mekân şeklinde ele almakta bir sakınca yoktur. Bu düşünceyle açık mekânlar üç şekilde sınıflandırılmıştır. Bunlar; cennet, cehennem gibi metafizik âleme ait mekânlar; Anadolu, İstanbul, Üsküdar gibi bölge, şehir, semt vb.; Ağrı, Karadeniz, Fırat gibi dağ, deniz ve nehir vb. şeklindedir.

2.1. METAFİZİK ÂLEME AİT MEKÂNLAR

Metafizik âleme ait mekânlar içerisinde en sık kullanılanlar aşağıdaki tabloda eser sayısı ve kullanım sıklığı şeklinde gösterilmiştir.

MEKÂN ADI	ESER SAYISI	KULLANIM SIKLIĞI
Cennet	40	1045
Cehennem	33	161
Kevser	31	155
Mahşer	25	136
Ahret	26	72
Sidretü'l-Müntehâ	14	29
Selsebil	13	23

2.1.1. Âhret / Mülk-i Bekâ / Me'âd /Ukbâ / Dâr-ı Ukbâ:

“Dünya hayatından sonar başlayıp ebediyen devam edecek olan ikinci hayat. Âhret, evvelin mukabili ve ‘son’ manasındaki âhirin müennesi olup Kur’ân’da 110 yerde geçer. Âhret inancı ibtidai kavimler dahil tanrının varlığını kabul eden hemen hemen bütün din ve düşünce sistemlerinde mevcut olmakla beraber, ölümden sonraki bu hayatın mahiyeti ve tasviri hakkında farklı görüşler benimsenmiştir.” (İslâm Ans., 1988, C. 1, s. 543)

Allahü Tealâ Kur'ân'da dünya ve ahiret dengesini şöyle ortaya koyar: “Bu dünya hayatı ancak bir eğlence ve oyundan ibarettir. Ahiret yurduna gelince, işte gerçek hayat odur. Keşke bilselerdi!” (Ankebût Sûresi 30/ 64)

AD (2), B (3), BD (3), CD (1), ED (1), FD (3), HD (2), H (1), HŞ (1), HA (2), LM (1), MD (3), M (4), ND (4), NID (9), NdD (1), NfD (1), NyD (2), P (1), ŞHD (15), ŞGD (4), ŞYD (1), UD (1), VA (1), YD (1), YZ (4).

Osmanlı şiirine baktığımızda ahiret kavramının eşanlamlı ifadeleriyle çokça geçtiği görülür. Ahiret gerçeği dünya ile birlikte ele alınarak işlenir ve ahiretin ebedî kalınacak mekân, dünyanın ise geçici bir mekân olduğu ifade edilerek tavsiyelerde bulunulur. Ahiret, mekân olarak kendi gerçekliği ile ortaya koyulur.

“Cânını üste virüp âkıl olan

Değişür âhirete dünyâyı” (Mengi, 1995, s. 81)

“Sâhib-kırân-ı arsa-i iklîm-i saltanat

Ol dem ki kıldı mülk-i bekâya azîmeti” (Küçük, 1994, s. 80)

“Dîn-i dünya dîn-i ukbâyı edip ey yâr terk

Tekye-i vahdetde ben bir tâc giydim çâr-terk” (Tarlan, 1992a, s. 194)

“Kameriyye deme şevku's-suver-i Cennetdir

Sûret-i gonca-i neşküftesi esrâr-ı Me'âd” (Kalkışım, 1994, s. 161)

2.1.2. Âlem-i Lâhût / Âlem-i Melekût:

“Âlem-i lâhût, ulûhiyet, ilâhî âlem, yüce âlem manalarına gelir. İlâh kelimesinden, vav ve te harflerinin ilavesiyle oluşan bir kelimedir. Sûflere göre varlık tecellisinin ilk mertebesi olan "ehadiyet âlemi"dir. Tasavvufta genel olarak bilinmeyen mânevi âleme lâhût âlemi; insanlarla ilgili madde âlemine de nâsût âlemi denir. Melekût âlemi de aynı anlama gelmekle birlikte şu şekillerde de ifade edilir: Şehâdet âlemine yakın gayb-ı muzâf âlemdir. Buna; misâl âlemi, vâhidiyyet, ikinci teayyün, hayal âlemi, emir âlemi vb. isimler de verilir.” (Bulut, 2011)

Bu âlem insanlar tarafından burada müşahade edilememekle birlikte burada Allah'ın mutlak hâkimiyeti söz konusudur.

ND (1), ŞGD (1), VA (1), YZ (1).

“Mîhr-i hüsnün mâh-ı îmân-ı kabûlûdür garaz

Âlem-i lâhûtdan bu arz-ı muhzır rûz u şeb” (Kalkışım, 1994, s. 51)

2.1.3. A'râf:

“Cennetle cehennemi birbirinden ayıran bölgedeki surun yüksek kısmının adı. A'râf 'sur, dağ ve tepenin en yüksek kısmı' mânasındaki urfun çoğuludur. İrfân (bilmek) kökünden türediğini Kabul edenler de vardır. Kur'ân-ı Kerîm'in yedinci sûresinin adı el-A'râf'tır. Bu sûrede 'el-a'râf' ve 'ashâbü'l-a'râf' (a'râfta bulunanlar) şeklinde geçen bu kelime ile (bk. El-A'râf 7/ 46, 48) kastedilen yer ve burada bulunacakların kimler olduğu konusunda müfessirler değişik yorumlarda bulunmuşlardır.” (İslâm Ans., 1991, C. 3, s. 259)

Kur'ân-ı Kerîm'de A'râf şöyle anlatılır: “İki taraf arasında (Cennet ve Cehennemlikler) bir perde, A'râf üzerinde de Cennet ve Cehennemliklerin her birini simalarından tanıyacak kimseler vardır ki onlar henüz Cennet'e girmemiş fakat girmeyi şiddetle arzular olarak Cennetliklere 'selâmun aleyküm' diye seslenirler.” (A'râf Sûresi 7/46)

HD (1), SD (1).

Şiirlerde A'râf'ın anlamına uygun olarak kullanıldığı görülür. Şair gönlünün Adn Cenneti'nin temaşa edileceği yer yani A'râf olduğunu beyan eder. Başka bir şair de Sevgili'nin bulunduğu yere nisbetle Cennet'i A'râf olarak değerlendirir. Böylece şiiri zenginleştirmek ve hayal ufku genişletmek için şairlerin bu mekândan faydalandığı görülmektedir.

“Gönlüme gir görmek istersen mahabbet gülşenin

Cennet-i Adni temâşa kılmağa A'râfa gel” (Tarlan, 1992a, s. 197)

“Kûyuna nice nisbet idem Cenneti cânâ

Cennet kûyuna nisbet ile A'râf degül mi” (Yekbaş, 2010, s. 336)

2.1.4. Cehennem / Cahîm / Nâr / Dûzah / Tamu:

“İnkârcıların ve günahkârların âhirette cezalandırılacakları yerdir. Kur’an-ı Kerîm’in yetmiş yedi âyetinde yer alan cehennem, herhangi bir sözlük anlamı taşımaktan çok kâfirlerin, münafıkların, zalimlerin, gerçeğe boyun eğmeyenlerin azap göreceği yer olarak tasvir edilir. İslâm literatüründe genel anlamda cehennemi, azap türlerini veya onun bölümlerinden birini ifade etmek üzere çeşitli kelimeler kullanılmıştır. Muhtemelen cehennemin yedi kapısı olduğunu beyan eden âyet (el-Hicr 15/ 44) sebebiyle bunlardan yedisi önem kazanmıştır. Bunlar; Cehennem, Cahîm, Hâviye, Hutame, Lezâ, Saîr, Sakar.” (İslâm Ans., 1993, C. 7, s. 225, 227)

Cehennemin yedi kapısı olduğunu ifade eden ayet şöyledir: “Şüphesiz cehennem onların hepsinin buluşacağı yerdir. Onun yedi kapısı vardır ve her kapıya onlardan bir grup ayrılmıştır.” (Hicr Sûresi 15/ 43-44)

A-CH (3), AD (5), BD (2), C-CH (1), CD (4), ED (3), FKD (6), FD (5), HD (1), HtD (1), H (4), HŞ (2), HA (18), LM (1), MS (1), MD (3), ND (11), NID (7), NBD (6), NdD (2), NfD (1), NvD (2), NyD (2), P (3), SD (1), ŞHD (21), ŞGD (25), ŞD (4), UD (6), VA (1), VD (1), YD (5), YZ (2).

Cehennem, Osmanlı şiirinde çokça karşılaşılan kavramlardan biridir. Kur’an-ı Kerîm nasıl ki Cennet ve Cehennem’e dair mesajlar veriyorsa şiirlerde de bu konularda tavsiye ve uyarıların yapıldığı görülür.

“Sana hak su gibi virdi revânı

Tamu odı gibi olma zebânî” (Akalin, 1975, s. 407)

“Olsa mahbûbların aşkı Cehennem sebebi

Hûr ü gılmânı kalır kendisine Rıdvânın” (Akyüz, 1990, s. 208)

“Ekâbir ragmı çıkmaz sîneden hiç

Mücâvirdür belî Dûzahda küffâr” (Mengi, 1995, s. 173)

“Ola o fırka-i Dûzah-karâra rûz-ı cezâ

Duhan-ı silsile-tâb-ı Cahîm habl-i verîd” (İpekten, 1990, s. 46)

2.1.5. Cennet / Cinân / Cennât / Riyâz-ı Cennet / Cennetü'l-Me'vâ / Firdevs / Behişt / Uçmak / Dâru's-Selâm:

“Cennet, İslâm Ansiklopedisi’nde şöyle tanımlanır: “Bütün dinî inanışlara göre müminlerin ölümden veya kıyametin kopmasından sonar sonsuz mutluluk içinde yaşayacakları yer. Cennet ‘örtmek, gizlemek’ anlamındaki cenn kökünden isim olup ‘bitki ve ağaçları ile toprağı örten bahçe’ manasına gelir. Âhiret yurdunda müminlerin ebedî saadet yurdu olan yerin bu şekilde adlandırılmasının sebebi, genel görünümüyle dünya bahçelerine benzemesi ve eşsiz nimetlerini insan idrakinden gizlemiş olması şeklinde açıklanmıştır.”

A-CH (32), AD (47), B (15), BD (30), C-CH (18), CD (29), ED (18), FKD (7), FD (24), HtD (37), HD (28), H (7), Hh (8), HŞ (34), HA (26), LM (11), MS (8), MD (34), M (9), MHD (12), ND (53), NID (25), NBD (61), NdD (35), NfD (33), NvD (20), NyD (20), P (8), SD (17), SN (2), UD (17), VA (20), VD (7), ŞHD (75), ŞGD (79), ŞD (50), ŞYD (13), YD (43), YZ (33).

“Başta Kur’ân-ı Kerîm olmak üzere İslâm literatüründe cennet tasviriyile ilgili metinler çok geniş hacimlere ulaşmakta cehennemle ilgili tasvirleri aşmaktadır.” (İslâm Ans., 1993, c. 7, s. 377)

Cennet ve Cehennem; biri mükâfat, biri ceza yeridir. Bu iki ifade Osmanlı şiirinde çokça zikredilir ve Cehennem ile korku, sıkıntı, azap veren manzaralar gözler önüne serilirken; Cennet ile sevinç, ümit, heyecan veren manzaralar ortaya koyulur.

Şiirde, Cennet’e ait güzellikler içerisinde kadın ve erkekler için güzel ve temiz eşler olan hûrî ve gılmandan söz edilir.

“Rûzgârın sûreti Cennet sıfâtın gösterir

Ehl-i ma’nî bile ya’nî hûr u gılmân vaktidir” (İsen ve Kurnaz, 1990, s. 142)

“Bâğ-ı behişt ü ravza-i Rıdvâna ermişem

Ne kaygı sedd-i gussa-i ye’cûc-ı fitneden” (İsen ve Kurnaz, 1990, s.76)

Peygamber Efendimiz’in sözlerine işaret edilerek cimrinin cennete, cömertin de cehenneme girmeyeceği hatırlatılır. Dolayısıyla cennet cömertlerin yurdu, cehennem ise cimrilerin yurdu olarak karşımıza çıkar.

“Resûlün buyruğıdur girmez iy merd

Bahîl uçmağa vü tamuya cömerd” (Hengirmen, 1990, s. 226)

Kur’an’daki ayetlerden yola çıkılarak sekiz cennet olduğu ifade edilir ve şairler de şiirlerinde bu sekiz cennete işaret ederler.

“Hem sekiz uçmak içinde hûrîler

Görmege ol şâh yüzünü geldiler” (Pekolcay, 1992, s. 93)

“Yedi ev yaptı cümle zerrîn hışt

Birbiri içre sanki heşt-behişt” (Onur, 1991, s. 309)

Sekiz cennetin büyük bir kısmı şiirlerde özel adlarıyla birlikte kullanılır. Bu cennet adları şöyledir: Adn cenneti, Cennetü'l-Me'vâ, Dârü's-Selâm, Firdevs, Naîm Cenneti, Huld Cenneti. Bunlar, alt başlıklar halinde şu şekilde ayrı ayrı ele alınmıştır:

2.1.5.1. Adn Cenneti

“Adn, Kur’ân’da cennât kelimesiyle birlikte zikredilerek insanın aslının (Âdem’in) yaratıldığı ve âhirette müminlerin sonsuza kadar kalacağı çeşitli cennetleri tasvir etmek üzere kullanılır. Kur’ân’da on bir yerde bahis konusu edilen and cennetleri, ‘içinde güzel meskenlerin, tahtların, altın ve incilerle süslenmiş ince ipekten yeşil elbiselerin, sabah akşam ikram edilen türlü yiyeceklerin, gözleri başkasını göremeyecek kadar eşlerine bağlı hûrîlerin ve çeşitli ırmakların bulunduğu ebedî bir yurt olarak tasvir edilir. Hadislerde bütün eşyaları altın ve gümüşten olan değişik and cennetlerinin bulunduğu, burada bulunanların rablerini görmek için ilâhî azamet ve kibriyâ dışında bir engelle karşılaşmayacakları, yani her an Allah’ı görebilecek kadar yüksek bir mevki sahibi olabilecekleri bildirilir. Adn cenneti, en üst cennet makamı şeklinde ifade edilir.” (İslâm Ans., 1988, c.1, s. 391)

Ayette Adn cenneti şöyle tasvir edilir: “Şüphesiz, iman edip, salih ameller işleyenler var ya; işte onlar yaratıkların en hayırlısidirler. Rableri katında onların mükafatı, içlerinden ırmaklar akan, içlerinde ebedi kalacakları Adn cennetleridir. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah’tan razı olmuşlardır. İşte bu mükafat Rablerine derin saygı duyanlara mahsustur.” (Beyyine Sûresi 98/ 8)

“Seyr-i bâğ-ı kûyun içinde rakîbi koma kim
Kâfire olmaz temâşâgâh hüsniyât-ı Adn” (Mengi, 1995, s. 226)

2.1.5.2. Cennet-i Me’vâ:

“İman edip salih amel işleyenlere gelince, onlar için, yapmakta olduklarına karşılık bir mükafat olarak Me’vâ cennetleri vardır.” (Secde Sûresi 32/ 19)

“Me’va cenneti onun (Sidre’nin) yanındadır.” (Necm Sûresi 53/ 19)

“Gülşende âşiyâne-i bülbül kadar yiri
Korlarsa bana Cennet-i Me’vâ’ya vermez” (Tarlan, 1992b, s. 331)

2.1.5.3. Dârü’s-Selâm

“Maddî ve manevî âfetlerden, hoş gitmeyen şeylerden korunmuş olma mânasındaki selâm ile ‘ev, yurt’ anlamındaki dâr kelimesinden oluşan bu terkip iki âyette cennetin adı olarak zikredilmiştir. (el-En’âm 6/ 127; Yûnus 10/ 25)”

Ayette şöyle buyrulur: “Allah esenlik yurduna çağırır ve dilediğini doğru yola iletir.” (Yûnus Sûresi 10/ 25)

Peygamber Efendimiz’e salât ü selâm getirmenin fazileti hususunda ona salât ü selâm getirenin makamının Dârü’s-Selâm olacağı ifade edilerek peygambere yakınlık tavsiye edilir.

“Dâ’im makâmı ravza-i Dârü’s-Selâm olur
Her kankı rûha irse selâmı Muhammed’ün” (Ersoylu, 1989, s. 12)

2.1.6. Firdevs

“Firdevs, Kur’ân’da biri ‘cennetü’l-firdevs’ (el-Kehf 18/ 107) diğeri sadece ‘firdevs’ (el-Mü’minûn 23/ 11) şeklinde olmak üzere iki yerde geçer. Bu ayetlerde iman edip iyi davranışlarda bulunanların firdevs cennetlerine girecekleri, namazlarında huşû gösterip boş şeylerden yüz çeviren, zekâtlarını veren, iffetlerini koruyan, emanete ve verdikleri söze riayet edenlerle namazlarını sürekli kılanların burayı hak edecekleri bildirilmiştir.” (İslâm Ans., 1996, c. 13, s. 123)

Ayetlerden biri şöyledir: “Şüphesiz, inanıp yararlı işler yapanlara gelince onlar için, içlerinde ebedi kalacakları Firdevs cennetleri bir konaktır. Oradan ayrılmak istemezler.” (Kehf Sûresi 18/ 107)

“Merhabâ ey ravza-i âlî nazargâh-ı güzîn
Dâğdârındır senin güzâr-ı Firdevs-i Berîn” (Tarlan, 1992a, s. 61)

2.1.6.1. Naîm Cenneti

“Arapçada ‘refâh, huzur, mutlu hayat’ anlamına gelen ni’met kelimesinden daha kapsamlı bir muhtevâyâ sahip olan naîm, insana mutluluk veren maddî ve manevî bütün güzellikleri ifade etmektedir. Buna göre ‘cennâtü’-n-naîm’ mutluluklarla dolu cennetler manasına gelir.” (İslâm Ans., 1993, c. 7, s. 376)

Cennet isimlerinden biri olan Naîm cenneti Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle tasvir edilir: “Şüphesiz iyi kimseler, Naîm cennetindedirler. Koltuklar üzerinde, (trafi) seyredeler. Onların yüzlerinde, nimetlerin sevincini görürsün. Onlara, mühürlü (el değmemiş) saf bir içecekten içirilir. Onun (içiminin) sonu bir misktir (ağızda misk gibi koku bırakır) İşte yarışanlar, bunun için yarışsınlar.” (Mutaffifin Sûresi 83/ 22-26)

“La’l-i lebünle tal’atun ravza-i Cennetü’n-Na’îm
Kaddüne Cebre’îl-i ‘akl Sidre-i muntehâ didi” (Küçük, 1994, s. 428)

2.1.6.2. Huld Cenneti

Huld cenneti sekiz cennetten biri olarak kabul edilir. Huld cenneti Furkân Sûresi’nde şöyle anlatılır:

“De ki: ‘Bu mu daha hayırlıdır, yoksa Allah’a karşı gelmekten sakınanlara vadedilen (cennet-i Huld) ebedilik cenneti mi?’. Orası onlar için bir mükafaat ve varılacak bir yerdir. Ebedi olarak kalacakları orada onlar için diledikleri her şey vardır. Bu Rabbinin uhdesine aldığı, (yerine getirilmesi) istenen bir va’didir.”(Furkan Sûresi 25/ 15-16)

“Gülşen-i kûyında me’vâ bulsa ol hûrî-veşün
İhtiyâr eyler mi bâğ-ı Huldı âdem ey gönül” (Küçük, 1994, s. 285)

2.1.7. Kevser / Havz-ı Kevser / Âb-ı Kevser:

“İslâmî literatürde havz, âhirette Resûl-i Ekrem’e tahsis edileceği bildirilen çok büyük bir havuzu; sözlükte ‘çok, pek çok’ anlamında bir sıfat veya ‘ırmak’

mânasında bir isim olan kevser de yine Resûlullah'a ayrılan, bütün cennet ırmaklarının kendisinden doğduğu büyük bir su kaynağını veya nehri ifade etmekte, Arapçada ayrı ayrı kullanılan bu iki kelime Türkçede havz-ı kevser şeklinde bir tek terime dönüşmüş bulunmaktadır.

Kur'ân'da havz kelimesi geçmemekte, kevser ise aynı adla anılan sûrede (el-Kevser 108/ 1) bir defa zikredilmektedir. Tefsirlerde hadislere dayanılarak kevser kelimesine 'Hz. Peygamber'e cennette bahşedilen nehir' anlamı verildiği gibi daha yaygın olarak kelime Resûlullahâ lutfedilen nübüvvet, hikmet, ilim, çok sayıda ümmet, tevhid vb. mânevî nimetler şeklinde de yorumlanmıştır." (İslâm Ans., 1997, C. 16, s. 546)

A-CH (6), AD (7), B (1), BD (10), C-CH (8), CD (9), ED (2), FKD (2), FD (3), HD (1), HtD (8), HŞ (4), HA (4), MD (5), MHD (1), ND (3), NİD (4), NBD (2), NdD (1), NfD (6), NvD (4), NyD (2), SD (3), SN (1), ŞHD (19), ŞGD (8), ŞD (9), ŞYD (1), UD (4), YD (12), YZ (5).

"Gel ey me'ânî-i Kevser soran lebin sor kim

Bu sûrenin yine tefsîrini ol âyet eder" (İsen ve Kurnaz, 1990, s. 138)

Hz. Yûsuf'un gönlünün ve yüzünün güzelliği anlatılırken onun ağzının Kevser'in kaynağı olduğu şeklinde bir benzetme yapılır. Böylece Hz. Yûsuf'un güzelliği ile Kevser'in güzelliği ve tatlılığı diğer taraftan Kevser'in güzel ve tatlı suyun kaynağı oluşuyla da Hz. Yûsuf'un yüz ve söz güzelliği ortaya koyulur.

"Bâğ-ı Cennet mi bu hüsn-i dilsitâni Yûsuf'un

Menba'-ı Kevser mi yâ şîrîn dehânı Yûsuf'un" (Tarlan, 1992c, s. 194)

Cennet, çoğu yerde Kevser'le birlikte anılır. Kevser ve Kur'ân-ı Kerîm'de ifade edilen diğer ırmaklar güzel ve tatlı suların kaynağını teşkil eder.

"Cennet-i Firdevse dönüpdür hemîn

Yir yir akar Kevser ü Mâ'-ı Ma'în" (Çavuşoğlu, 1977, s. 11)

2.1.8. Mâ'-ı Ma'în:

Cennette bir ırmaktır. Kur'ân-ı Kerîm'de bazı ayetlerde cennetin nimetleri anlatılırken Mâ'-ı Ma'în'den bahsedilir.

Allahü Teâlâ Ku'an'da Nâim cennetinde bulunan müminlerin durumunu anlatırken Mâ'-ı Mâ'in kelimesini kullanarak şöyle buyurur: “(İman ve amelde) öne geçenler ise (Ahirette de) öne geçenlerdir. İşte onlar (Allah'a) yaklaştırılmış kimselerdir. Onlar, Nâim cennetlerindedirler. Ebediyen genç kalan uşaklar, onların etrafında; içmekle başlarının dönmeyeceği ve sarhoş olmayacakları, cennet pınarından doldurulmuş sürahileri, ibrikleri ve kadehleri, beğendikleri meyveleri ve arzu ettikleri kuş etlerini dolaştırırlar.” (Vâkı'â Sûresi 56/ 10-11, 17-21)

YD (2).

“Sa'âdet ile bu Mâ'-ı Ma'in'e oldu mu'in

Emîn-i dîn-i Nebî 'âlemün Süleymânı” (Çavuşoğlu, 1977, s. 36)

2.1.9. Mahşer / Menzil-i Haşr / Arsa-i Mahşer / Mahkeme-i Rûz-ı Cezâ / Arsa-i Kıyâmet / Arasât:

“Haşir, sözlükte ‘bir topluluğu bulunduğu yerden zor kullanarak çıkarıp bir meydanda toplamak’ mânasına gelen haşir (haşr) kelimesi, kıyamet gününde yeniden diriltile (ba's) bütün varlıkların hesaba çekilmek üzere bir meydana sevk edilip toplanmasını ifade eder. Toplanılacak yere mahşer, mevkiif veya arasât denir.” (İslâm Ans., 1997, C. 16, s. 416)

A-CH (1), AD (2), C-CH(1), CD (1), FKD (13), FD (1), LM (1), HtD (1), H (1), HA (2), MS (1), MD (6), MHD (1), ND (5), NID (24), NBD (1), NdD (1), NfD (2), NvD (1), NyD (2), SD (3), ŞHD (51), ŞGD (13), UD (1), VA (2), YD (4).

Mahşer; hesap gününde, yeniden diriliş gününde insanların toplanacakları mekândır. Şairler, mahşeri mekân olarak şiirlerinde ifade ederken orada yaşanacak endişelere değinir ve bu dünya hayatında dikkatli olmak gerektiğini hatırlatırlar.

“Ey arş-nevâz ü ferş-perver

Defterdâr-ı hisâb-ı Mahşer” (Doğan, 2008, s. 56)

“Arsa-i Mahşer gibi oldu ayân

Kûşe-be-kûşe niçe bin dâd-hâh” (Kalkışım, 1994, s. 167)

Mahşer, zalimlerden hesap sorulacağı bir mekân olarak da ifade edilir. Hesap herkesten sorulacaktır ancak bazı insanlar için asıl kıyamet o hesap verme anında kopacak kıyamettir.

“Ne kıyâmet ne ukûbet kopacaktır başına

Rûz-ı mahşerde kurulsun hele sabr it dîvân” (Arslan, 2002, s. 138)

Arasât meydanında, Peygamber Efendimiz (s.a.s.)’in merhameti olmazsa kurtuluşun zor olduğu dile getirilir.

“Yâ Resûlallâh eger sen bana yevmü’l-arasât

Merhamet itmez isen cây-ı selâmet mi olur” (Arslan, 2002, s. 129)

2.1.10. On Sekiz Bin Cihân:

Âlem; cihan, kâinat, dünya ve Allah'tan başka her şey anlamına gelir. Ayrıca halka ve topluma da âlem denir. "On sekiz bin âlem" kavramı Fatihâ'da "Rabbü'l-âlemîn" ifadesinin tefsirlerinde geçer. Buna göre âlemlerin sayısı on sekiz binle yirmi sekiz bin arasında değişir.

YZ (2).

Daha çok Peygamber Efendimiz (s.a.s.)’in peygamberliğinin şumûliyetini ve büyüklüğünü ortaya koymak için kullanılır.

O (s.a.s.)’nun Allah’ın yaratmış olduğu bütün mekânların ve varlıkların peygamberi olduğu gerçeği “on sekiz bin âlem” ifadesi ile ortaya koyulur.

“Kudretin hakkı kim ana yeksân

On sekiz bin cihân ile bir cân” (Onur, 1991, s. 35)

“Üç yüz on üç resûle mihterdir

On sekiz bin cihâna serverdir” (Onur, 1991, s. 38)

2.1.11. Selsebîl:

“Kur’an’da selsebîl kelimesi, cennette iyi insanlara ihsan edilecek nimetlerden söz eden ‘Onlara orada zencefil karışımı bir kadehten içirilir; - içindeki- orada selsebîl diye isimlendirilen bir pınardandır’ meâlindeki âyette geçer (el- İnsân 76/ 17-18).

Selsebîl kelimesi, klasik şiirde âb-I hayât gibi sevgilinin dudağındaki lezzet ve ölümsüzlük özelliğinden kinaye olarak sıkça kullanılır. Cennette olması, devamlı akması, herkesin ona ulaşamaması gibi sebeplerle de edebiyatta selsebîl âşıkın arzuladığı bir mekân olarak geçer. Bazan şarabın mest edici tesiri selsebîl ile ölçülür. Yine güzel şiirin mest edicilik özelliği de selsebil ile ölçülür.” (İslâm Ans., 2009, C. 36, s. 447-448)

B (1), BD (2), CD (1), FKD (1), HD (3), HtD (1), HŞ (1), ND (1), NID (2), NdD (2), NyD (4), UD (1), YD (3).

“Tal’atın Cennet durağın Selsebîl ırmağıdır
Ârızında ruhların su içre gül yaprağıdır” (Tarlan, 1992a, s. 152)

“Edâsı Selsebîl-i bâğ-ı Rıdvân
Hurûfî ravzadan gelmiş reyâhîn” (Küçük, 1994, s. 15)

“Cinân içinde olan Selsebîl gibi o dem
Sebîl olmuş idi şerbet-i firâvânî” (Çavuşoğlu, 1977, s. 48)

Şair, Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın Cennet’ten kovuluşundan bahsederken Selsebîl’in kendilerine haram kılındığını ifade eder

“Âdeme vahy ile gelüp Cebre’îl
Didi harâm oldu size Selsebîl” (Okuyucu, 1995, s. 16)

2.1.12. Sırât:

“Sözlükte ‘yutmak’ mânasındaki sert (seretân) masdarından türeyen sırât ‘yol, cadde’ demektir. Akaid ve kelâm kitaplarında sırat ‘cehennem üzerine kurulmuş olup müminlerin rahatlıkla geçebileceği, kâfirlerin ise üzerinden cehenneme düşeceği köprü diye açıklanır. Kur’an-ı Kerîm’de sırat kırk altı âyette yer almakta ve genellikle ‘Allah’a ulaştıran doğru yol’ anlamında kullanılmaktadır.

Sırat kelimesi sözlük ve terim anlamıyla hadis rivayetlerinde de yer almıştır. Hadis metinlerinde ‘cehennemin üzerine kurulmuş köprü’ mmânasında sıratın yanı sıra ‘cısır’ ve ‘kantara’ kelimeleri de geçmektedir. İlgili hadislerden anlaşıldığı üzere herkes sözü edilen köprüden geçecektir. Ebû Saîd el-Hudrî

yoluyla Hz. Peygamber'den rivayet edilen bir hadiste iman ve sâlih amel derecesine göre sırattan göz açıp kapayacak kadar bir zaman içinde veya şimşek, rüzgâr, kuş uçuşu yahut yürük at hızıyla geçebileceği gibi köprünün kancalarına takılıp cehenneme düşecekler de vardır.” (İslâm Ans., 2009, C. 37, s. 118-119)

FKD (1), MD (1), YD (1).

Sırât'ı geçebileceklerin Allah'a dost olan kullar olduğu, Allah'tan uzak olan ve O'na düşmanlık besleyenlerinse Sırât'ı geçemeyecekleri ifade edilir.

“Okunla öldüğüne gönül mürgi şâd olur

Kim perr-i tîrûn ile Sırâtı uçar geçer” (Mengi, 1995, s. 151)

“Kıldan ince görünür düşmana mânend-i Sırât

Dôsta vüs'at ile oldı nitekim sahrâ” (Çavuşoğlu, 1977, s. 48)

2.1.13. Sidre / Sidretü'l-Müntehâ / Sidrü'l-Müntehâ / Sidre-i Müntehâ:

“Sözlükte ‘Arabistan kirazı denilen hoş gölgeli nebk ağacı’ anlamındaki sidre ile (Kâmus Tercümesi, II, 385) müntehâ kelimesinden oluşan sidretü'l-müntehâ terkibi ‘son noktada bulunan sidre’ demektir. Terim olarak ‘Hz. Peygamber’in Mi’rac gecesi yanında ilâhî sırlara mazhar olduğu ağaç veya makam’ diye açıklanabilir. Kur’ân’da bir yerde sidretü'l-müntehâ (en-Necm 53/ 14), bir yerde yalnız sidre (en-Necm 53/ 16) şeklinde geçer.

Sidretü'l Müntehâ, Mi'râc gecesi Hz. Peygamber'in mazhariyeti dışında büyük meleklerin ve peygamberlerin ötesine geçemediği, yaratılmışların ilminin ulaşabileceği son nokta olarak Kabul edilir. Yaygın kanaate göre Hz. Peygamber Mi'rac gecesi Cebrâil ile sidretü'l-müntehâya kadar gitmiş ve Cebrâil'in daha ileriye gitmesine izin verilmediği için kâbe kavseyne olan yolculuğuna refrefle devam etmiştir (Alûsî, XV, 14).” (İslâm Ans. 2009, C. 37, s. 151)

Allahü Teâla Kur'ân'da şöyle buyurur:” Andolsun ki, o, Cebrail'i bir başka inişte daha (aslî suretiyle) görmüştü. Sidretü'l Müntehâ'nın yanında.” (Necm Sûresi 53/ 14)

AD (4), B (2), BD (1), C-CH (1), HŞ (1), HA (1), LM (1), NID (1), NBD, (1)NvD., (2), ŞGD (4), VA (1), YD (3), YZ (6).

Sidretü'l-Müntehâ, varlık gözüyle bakıldığında ulaşılabilecek son noktadır. Şiirlerde bu özelliğiyle yer bulduğu görülmektedir. Mirac hadisesinde Cebrail'in Peygamber Efendimiz'le en son buraya kadar gelebildiği ve sonrası için de "Burdan öteye geçersen yanarım." söylediği rivayet edilir. Bu olaya telmih dolayısıyla da şiirlerde genellikle "Sidretü'l-Müntehâ" terkibi Cebrâil ile birlikte kullanılır.

"Erince Sidre'ye Cibrîl idi o sultânın

Revende pîş-i Burâk-ı kamer-rikâbında" (İpekten, 1990, s. 31)

"Kudretün gülzârına bir sebze Sidrü'l-Müntehâ

Hikmetün şem'ine bir pervâne Cibrîl-i Emîn" (Doğan, 2008, s. 42)

"Sidre tâvûsuna benzer Müntehâ kaddinde kim

Müşg-i terden açdı şeh-per kâkül-i müşgîn-i döst" (Tarlan, 1992c, s. 62)

2.1.14. Tesnîm :

Cennetteki ırmaklardan birinin adıdır. Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle anlatılır: "Şüphesiz iyi kimseler, Naîm cennetindedirler. Onlara, mühürlü (el değmemiş) saf bir içecekten içirilir. Onun (içiminin) sonu bir misktir (ağızda misk gibi koku bırakır) İşte yarışanlar, bunun için yarışsınlar. O içeceğin katkısı tesnimdir. Bir pınar ki, Allah'a yakın olanlar ondan içerler." (Mutaffifîn Sûresi 22,25-28)

HA (1), NID (1), NdD (1), NfD (1), NyD (2), ŞGD (3).

Her şeyin asıl kaynağının cennette olması dolayısıyla suyun en güzeli de elbette ki cennette olacaktır. cennetteki güzel ırmaklardan biri de Tesnîm'dir.

"O rütbe menba'-ı mâ'ü'l-hayât-ı feyzdir hakkâ

Hurûfun kâsesinden âb-ı Tesnîm içmek âdetdir" (Kalkışım, 1994, s. 100)

2.2. KITA, BÖLGE, ŞEHİR, SEMT VB. MEKÂNLAR

Kıta, bölge, şehir, semt vb. mekânlar çerisinde en sık kullanılanlar aşğıdaki tabloda eser sayısı ve kullanım sıklığı şeklinde gösterilmiştir.

MEKÂN ADI	ESER SAYISI	KULLANIM SIKLIĞI
Çin	33	571
Anatolı	29	447
Mısır	35	360
Hıtâ	32	203
Bağdâd	29	170
Şam	26	149
Ken'ân	28	136
Haleb	9	114
Îrân	27	105
İstanbul	22	101
Hindistân	28	87
Yemen	22	84
İrem	23	77
Kerbelâ	18	67
Bedâhşân	22	59
Edirne	11	57
Sa'd-âbâd	3	56
Isfahân	23	55
Tatâr	19	53
Aden	23	46
Irâk	18	41
Medîne	16	36
Heft İklîm	17	35
Tûrân	9	35
Mekke	18	33
Hicâz	17	30
Horâsân	14	28
Mâçin	15	26
Habeş	15	25
Lâdik	1	25
Arabistan	14	22
Frengistân	11	22

2.2.1. Aden :

Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin başşehri ve tarihî limanı olan Aden, Kızıldeniz'in girişinde stratejik açıdan çok önemli bir yerde bulunur. Kendi adını taşıyan körfezin kuzeybatısında ki Aden ve Küçük Aden yarımadalarının etrafında uzanır. (İslâm Ans., 1988, C. 1, s. 367)

Aden, aynı zamanda oradaki denizin de adıdır. Burada, ikisi birlikte verildiğinden deniz adı olarak ayrıca alınmamıştır.

Bu şehirde eskiden beri inci çıkarılırmış. Bugün hâla bu bölgede inci üretimi yapılmaktadır. (Pala, 2004, s. 7)

Bu sebeple Aden, şiirlerde çoğunlukla inci ile birlikte kullanılır ve güzellik tasvirleri yapılırken Aden'in incisi şeklinde benzetmeler yapılır.

A.D. (1), B (2), BD (6), C-CH (1), CD (4), ED (1), FD (1), HD (3), H (1), Hh (1), MS (1), ND (2), NID (2), NBD (4), NdD (2), NvD (4), UD (1), SD (1), ŞD (2), ŞYD (2), VA (1), VD (1), YZ (2).

“Dedim sade midir şol ağız yâhûd dişlerin
Dürrî midir ya dürr-i Aden dedi ik'si de” (İsen ve Kurnaz, 1990, s. 246)

“Gül-gün yanakları arakın gör ne hoş düşer
Cennât-ı Adn lâlesine lü'lü-yı Aden” (İsen ve Kurnaz, 1990, s. 46)

“Başlayıp cûşişe tab'ımda mezâyâ-yı sühan
Mevc-hîz oldu yine lücce-i deryâ-yı Aden” (Gölpınarlı, 2004, s. 3)

2.2.2. Akhisar:

“Aydın vilâyetinin Saruhan sancağında kaza merkezi bir şehir olub merkez-i livâ olan Mağnisa şehrinin 50 ve merkez vilâyet olan İzmir'in 80 kilometre şimâl-i şarkisinde ve Gediz çayı tâbi'lerinden Kum çayına sağdan dökülen bir derenin sol sâhilinde yani şarkında vâki' ve 8000 nüfûsu câmi'dir.” (Ş. Sâmi, 1996, s. 258)

YD (1).

“Müzeyyen idi bedenlerle Akhisara dönüp
El öpmeye yürüdi mihr-i bî-karâra dönüp

Tutuldu gelmedi çünkü o mâh-pâre dönüp
Görenler agladılar ebr-i nev-bahâra dönüp” (Çavuşoğlu, 1977, s. 166)

2.2.2. Akkermân:

“Rusça ‘Akşehir’ ma’nâsına olarak (Biyalogorodok) denilir ve ism-i kadîmi Albayuliyâ’dır. Rusya’nın cenûb-i garbîsinde Karadeniz’in sahilinde (Besârâbyâ) kıt’asında kaza merkezi bir şehir olup (Dinyester) nehrinin mansıb olduğu (Büyük Liman)-nâm körfezin sâhil-i garbîsinde nehr-i mezkûrun mansıbından 14 kilometrelik mesâfede Besârâbyâ’nın merkezi olan (Kuşuf) şehrinin 170 kilometre cenûb-i şarkîsinde ve Hocabey’in 45 kilometre cenûb-i garbîsinde vâki’dir.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 269)

NyD (2).

“Göçdi ukbâya o kâzî iken Akkermânda
‘İrci’î’ hükmi ile oldu revân zü’l-minene” (Erdem, 2005, s. 289)

2.2.3. Akşehir :

“Konya vilâyet ve sancağında kaza merkezi bir şehir olup Konya’nın 24 saat garb-ı şimâlîsinde Sultan Dağı eteklerinin altında şarka doğru mümted olan vâsi’ bir ovanın kenarında ve bir saat kadar şimâl-i şarkîsinde Akşehir Gölü nâmıyla ma’rûf olan göle dökülen bir çayın sâhil-i yemîninde vâki’dir. Bağ ve bağçeleri çok ve manzarası güzel bir şehir olup 1256 hânesi, yalnız 2000 kadarı Ermeni olmak üzere takrîben 8500 nüfûsu, mükemmel bir hükûmet konağı, bir rüşdiye mektebi, Sultan Bayezid-i Evvel Hazretleri tarafından binâ olunmuş gayet güzel bir câmi’-i şerîfiyle diğer birkaç câmi’ ve medresesi ve iki kilisâsı vardır.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 266)

HD (1).

Şiirlerde genellikle Akşehir, zıt çağrışımları sebebiyle Karaman ile tezat yapılarak kullanılır.

“Akşehre alnını yüzün aydın eline
Miskîn saçını mülk-i Karamana vermezem” (Tarlan, 1992a, s. 208)

2.2.4. Akyazı :

Sakarya'nın bir ilçesi olan Akyazı'nın tarihi oldukça eskidir. Bir dönem Roma egemenliğinde olan bu bölge, Malazgirt Savaşı'ndan sonra Selçukluların eline geçmiş, Osman ve Orhan Bey dönemlerinde de Osmanlılara kazandırılmıştır. Tarımcılığın yaygın olduğu bölgede özellikle meyve ve sebze yetiştirilmektedir.

YD (2).

“Şevket ile cümle sutûr-ı kemâl

Akyazı sahrâsını kıldı cibâl” (Çavuşoğlu, 1977, s. 11)

2.2.5. Alaman / İklîm-i Alaman / Almanya :

“Avrupâ-yı vasatînin kısm-ı vasatî ve şimâlisinde bir büyük kıt'adır ki vaktiyle sırf cinsiyet ve lisân esasına müstenid olub taksîmât-ı siyâsiyyeden ma'dûd değilken âhiren teşekkül eden Almanya İmparatorluğu Almanlarla meskûn olan yerlerin ekserisini cem' ve ihâta etmekle taksîmât-ı siyâsiyye sırasına girmiş ise de cinsiyetçe Almanya'dan ma'dûd olub da siyasetçe bu imparatorluğun hâricinde bulunan yerler yine az değildir. Bu yerlerin kısm-ı a'zamı Avusturya'da bulunuyor.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 336)

MS (2), YD (2).

Şiirlerde, Kanunî'nin Almanya'ya karşı yaptığı seferler ve kazandığı zaferler konu edilir.

“Elindedür Kızıl Elmayı kılsa zîr ü zeber

Nite ki mülk-i Ferenduş ile Alamanı” (Çavuşoğlu, 1977, s. 50)

“Dokuz yüz hem otuz yedide anı(1531)

Varup feth itdi hünkâr Alaman'ı” (Akkuş, 1991, s. 82)

2.2.6. Amâsiye :

“Karadeniz Bölgesi'nin iç kesiminde bulunan şehir, deniz seviyesinden 400 m. yükseklikte, Yeşilirmak'ın açtığı iki tarafı yüksek kayalıklarla çevrili dar bir vadide kurulmuştur. Şehrin içinden geçerken batı-doğu istikametini alan

nehir solunda (kuzeyinde) yükselen dik kayalıklara oyulmuş mağara ve kral mezarları ve bunun hemen üstündeki kale dikkati çeker. Şehrin bilinen en eski adı Amaseia'dır." (İslâm Ans., 1991, C. 3, s. 1)

Evliya Çelebi Amasya'nın konumunu, iklimini, yiyeceklerini, camiilerini, saraylarını daha birçok yönünü anlatır. Amasya'nın genel manzarasını şöyle anlatır: "Tozanlı Irmağı ile doğu batı bölümlerine ayrılan Amasya şehrinde 48 İslâm, 5 Hristiyan mahallesi vardır. Büyük küçük 5000 kadar mamur ev ve saraylar var. bunlardan iki tanesi padişahlara mahsus yani sultan sarayıdır. Irmak kıyısında Cennet bahçesi gibi güllü, sümbüllü, şahane düzlüklerle süslü, türlü türlü yemiş ağaçlarla bezeli, görülmeye değer saraylardır. Bir has bahçe ustası, 50 kadar görülmeye değer sarı külâhlı çapacı bahçevanları var." (Atsız, 1971, s. 229)

Amasya kültürel dokusu zengin, mütevazı bir şehirdir. Ayrıca Amasya elması ile de ün yapmıştır.

MHD (4).

"N'ola ey kimyâ-nazar lutfunla olsan dest-gîr

Pây-mâl olup Amâsiyye'de olmuşdur türâb" (Arslan, 2007, s. 188)

2.2.7. Anadolu / Anadolu / Rûm / Mülk-i Rûm:

"Anadolu, Asya'nın müntehâ-yı garbında vâki' bir büyük şibh-i cezîre olup memâlik-i Osmâniyenin en mu'tenâ kısmıdır. Eski Yunanlılar ve Romalılar ve eski coğrafiyyûn-ı İslâm, (Rûm) derlerdi. Anadolu kelimesi ise Rûm lisânında 'şark' demek olup Yunan'a nisbeten mevkii hasebiyle böyle olunmuş ve zamanımızda bu isim taammüm etmiştir." (Ş. Sâmi, 1996, s. 389)

A.-C.H. (60), AD (19), B (13), C-CH (67), CD (8), ED (2), FKD (22), HD (42), HtD (5), Hh (3), HŞ (16), HA (4), LM (4), MS (3), MHD (1), ND (22), NvD (7), P (3), SD (13), SN (2), ŞHD (30), ŞGD (52), ŞD (8), ŞYD (3), UD (3), VA (4), VD (1), YD (27), YZ (3).

Rûm, şiirlerde Anadolu manasında kullanılmıştır ve Anadolu'ya ait özellikler ile birlikte verilmiştir.

Anadolu, şairleri ve ahîleri ile anılır, ayrıca özellikle Şeyh Gâlib gibi Mevlevî şairlerin şiirlerinde, Hz. Mevlâna ve Rûm birlikte geçer.

“Ol cevân merde nola ehl-i fütüvvet der isem
Varımı bezl etmede Rûmun Ahî Evrânıdır” (Tarlan, 1992a, s. 112)

“Bülbül harâbezâr-ı cihân içre derbeder
Gülzâr mesken-i ferâh-âbâdı bûm-ı Rûm” (Üzgör, 1991, s. 242)

“Muhâl add eylemişlerken gazelde şâ’irân-ı Rûm
Ben îcâd eyledim ol Şevketâne tarz-ı eş’ârı” (Kalkışım, 1994, s. 73)

Eskiden Doğu Roma İmparatorluğu Anadolu’yu da içine aldığı için Anadolu’ya Rûm, Anadolu’ya da Rumî denilirdi. (Pala, 2004, s. 380)

Şeref Hanım şiirinde bu duruma işaret eder.

“Şeref kesb eyler iken sadr-ı Anatolî Rûm’un da
Münevver oldı şimdi pâyesi kadr-i bülendiyle” (Arslan, 2002, s. 172)

2.2.8. Ankara:

“Anadolu’nun en büyük ve en ma’mûr şehirlerinden biri ve hem-nâmı olan vilâyetin merkezi olup İstanbul’un 450 kilometre şark-ı cenûbîsinde 36 derece 6 dakika 33 saniye arz-ı şimâlîyle 30 derece 24 dakika 36 saniye tûl-ı şarkîde vâki’dir. ” (Ş. Sâmî, 1996, s. 439)

Ankara; kedisi, keçisi, tiftiği, tavşanı, armudu, balı, çiğdemi ve Kalecik Karası denilen misket üzümü ile ünlüdür.

AD (1), ŞHD (1).

“İki cihânda seni gamdan ede Hak âzâd
Eğer bu bendeni âzâd edersen Ankara’dan” (Tarlan, 1992c, s. 306)

2.2.9. Arabistân / Arab Diyârı / Arab / Mülk-i Arab-şâh / Bilâd-ı Arab / Mülk-i Arab:

“Asya ile Afrika arasında yer alan dünyanın en büyük yarımadasından biri. Asıl adı Şibhü Cezîreti’l-Arab (Arap yarımadası) iken kısaltma yoluyla

Cezîretülarap şeklinde kullanılmıştır. Sadece el- Cezîre de denilmekte ve Türkçede buna benzer biçimde Arap yarımadası yerine kısaca Arabistan adı kullanılmaktadır.” (İslâm Ans., 1991, C. 3, s. 248)

Arabistan İslâm’ın doğduğu kutsal bölgedir ve Hz. Peygamber, bu topraklarda dünyaya gelmiştir, Allah’ın evi olarak ifade edilen Kâbe bu topraklardadır ve her yıl milyonlarca Müslüman dünyanın dört bir tarafından Hac ibadetlerini yapmak için buraya gelmektedir. Peygamber Efendimiz’in mübarek kabri bu topraklarda bulunmaktadır. Şiirlerde bu özelliklerin

B. (3), C-CH (2), CD (1), MD (1), ND (5), NdD (1), NvD (1), NyD (1), P (1), SD (1), ŞHD (1), ŞGD (1), ŞD (1), YD (1).

“Mesîhî gökden insen sana yer yok

Yüri var gel Arabdan yâ Acemden” (Mengi, 1995, s. 315)

“Mekketu’llâh’ı varup bir gün tavâf eyledüğün

Bin Karaman bin Arab bin mülket-i Osmân’dur” (Ersoylu, 1989, s. 32)

“Şâhenşeh-i mülk-i Arab hâkân-ı iklim-i Acem

Kim bende-i dergâhıdır Kisrî vü Hârûnü’r-Reşîd” (Gölpınarlı, 2004, s. 160)

“Dil-ber-i harf ne-dân-ı Arabistân görelî

Çeşm-i şevkümde uçar Rûm ilinün hûbları” (Bilkan, 1997, s. 1079)

2.2.10. Arafât:

“Mekke’nin doğusunda, haccın en önemli rüknü olan vakfenin yapıldığı yer. Kelime olarak ‘bilme, anlama, tanıma’ ve ‘güzel koku’ gibi mânalara gelen bir kökten türemiş olan arefe ve arafatın etimolojisi ve aralarındaki anlam farkı konusunda değişik görüşler ileri sürülmekle birlikte, genel olarak Arafat kelimesinin arefenin çoğulu olmayıp her ikisinin de tekil halinde aynı yerin adları olduğu kabul edilmiştir. Bu yere Arafat adının verilmiş sebebi kesin olarak bilinmemekte ise de bu konuda bazı görüşler ileri sürülmektedir. Hz. Âdem ile Hz. Havva’nın yeryüzüne indikten sonar burada buluşup tanışmaları veya Cebrâil’in Hz. İbrahim’e haccın nasıl ve nerelerde yapılacağını öğretirken Arafat’a geldiklerinde ona ‘Arefte?’ (Anladın mı, tanıdın mı?) diye sorması

onun da ‘Areftü’ (Anladım, tanıdım) demesinden dolayı buraya Arafat veya Arefe dendiği kaynaklarda zikredilmiştir. Ayrıca dünyanın her tarafından gelen insanların bu yerde birbirleriyle görüşüp tanışmaları veya günahlarını itiraf ederek Allah’tan af dilemeleri, af dileyenlerin affedilmelerinden sonar günah kirlerinden temizlenip Allah katında güzel kokuya sahip olmaları sebebiyle bu adam verildiği de ileri sürülmektedir. (İslâm Ans., 1991, C. 3, s. 261)

CD (1), H (2), ND (4), NID (1), NyD (1), ŞGD (1), YD (1).

Hacılar, arafe günü burada toplanırlar ve burası mahşer yerini andıran bir kalabalığa sahne olur ve şiirlerde “mahşer-i Arafat” şeklinde ifade edilir.

“Ya mahşer-i ‘Arafâta varup sıgâr u kibâr

Karınca gibi zelîl olduğımı gördün mi” (Çavuşoğlu, 1977, s. 577)

“Deryûzeye çıkdı yolu Hacc u Arafâtın

Döndü dolaşıp arz-ı merâm eyledi vâ’iz” (Kalkışım, 1994, s. 333)

2.2.11. Arîş / Şehr-i Arîş:

“Sînâ yarımadasının kuzeyinde Akdeniz sahilinde kurulan şehir, eski Mısır’da Rhinokorura adıyla biliniyordu. Bugün Kuzey Sînâ bölgesinin (muhhâfaza) merkezi olup çok verimli topraklara sahip bulunan Arîş vadisinin batı yakasında yer almaktadır. Arîş, Mısır’ın fethi sırasında Amr b. As tarafından alınarak İslâm topraklarına katılmıştır. İbn Battûta ve Yâkut el- Hamevî Arîş’I anlatırken ‘han’ adı verilen misafîrhanelerden ve alışveriş merkezlerinden bahseder.” (İslâm Ans., 1991, C. 3, s. 378-379)

YZ (4).

“Göçdü seyyâre bağlayıp mahmil

Oldu şehr-i Arîş o gün menzil” (Onur, 1991, s. 161)

2.2.12. Askalân:

“Filistin’de tarihî bir sahil şehri olan ve Yafa’nın 60 km. güneybatısında bulunan Askalân Tevrat’ta Aşkelon adıyla geçer. Helenistik, Roma ve Hristiyanlık devirlerinde dinî ve ticarî hayatta önemli bir yere sahip olan

Filistin'in önde gelen şehirlerinden biri idi. 'Suriye'nin gelini' lâkabıyla meşhur olan Askâlân müslümanların en son fethettikleri Filistin şehirlerindedir. Hz. Peygamber de Askalân'ı 'iki gelinden biri' (diğeri Gazze) olarak tavsif eder." (İslâm Ans., 1991, C. 3, s. 487)

YZ (4).

"Ferâh u şâdî ile gitdiler
Askalân menziline yetdiler" (Onur, 1991, s. 159)

2.2.13. At Meydânı:

"Atmeydanı, Osmanlılar zamanında İstanbul'da Sultan Ahmed Camii'nin önündeki meydana verilen addır. Bizans döneminde Ayasofya'nın güneybatısında yer alan ve araba yarışları yapılacak şekilde düzenlenmiş bulunan meydan Hipodromos (hipodrom, at koşusu alanı) adıyla anılmış ve çeşitli siyasi olaylarla bazı ayaklanmaların başladığı bir yer olarak büyük önem taşımıştır. İstanbul'un fethinden sonra, ortasında Hipodrom'un bulunduğu bu alan, Atmeydanı adı ile at yarışlarının ve cirit oyunlarının yapıldığı bir yer olarak varlığını sürdürmüştür." (İslâm Ans., 1991, C. 4, s. 82)

Bu meydanda düğünler, eğlenceler, yarışlar yapılmış ve eğlenceler düzenlenmiştir. Şiirlerde de bu mekanın özelliklerine uygun olarak kullanıldığı görülür.

HD (1), NdD (1), YD (3).

"Gözüm tuş oldu eylerken seher vaktinde seyrânı
Semend-i nâza binmişlerle dolu At Meydânı" (Tarlan, 1992a, s. 47)

"Kuruldu zînet ile sâyebânlar gûyâ
Sehâb-ı Ahmed ile toldı At Meydânı" (Çavuşoğlu, 1977, s. 48)

"Binip sad izz ü nâz ile semend-i şûh-reftâre
Güzeller At Meydânında alır şimdi meydân" (Gölpınarlı, 2004, s. 52)

2.2.14. Aydın:

“Ve nâm-ı diğerle ‘Güzel Hisar’, Aydın vilâyetinde Aydın sancağının merkezi olan bir şehirdir ki ‘Büyük Menderes’ ırmağının bir saat sağında yani şimâlinde mezkûr ırmağa dökülen bir çayın üzerinde vâki’ olub İzmir’in demir yol tarikiyle 115 kilometre cenûb-ı şarkîsinde 37 derece 50 dakika 41 saniye arz-ı şimâlî ile 23 derece 31 dakika 10 saniye tûl-ı şarkîdedir. Büyük ve ticâretgâh bir şehir olub hemân cümlesi Müslim olmak üzere 40.000 ahâlîsi vardır.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 512)

Heredot, Aydın ili ile ilgili “Bizim yeryüzünde bildiğimiz en güzel gökyüzünün altı ve en güzel iklimin bulunduğu yer.” demiştir. Evliya Çelebi ise “Dağlarından yağ, ovalarından bal akar.” demiştir.

NBD (2), YD (3).

Aydın kelimesi, anlamının ışıklı, aydınlık olmasından hareketle Tîre’nin karanlık anlamı ile tezat yapılarak kullanılır.

“Aydın içinde ‘Tîre’ durur hâl-i ârızın

Ruhsâr Germiyan hat-ı müşgin ‘Karasi’dir” (Tarlan, 1992b, s. 216)

“Rûmdur yüzün gözün Aydın Karasi kaşların

Leblerün Mısr-ı melâhat kara zülfün Şâmdur” (Çavuşoğlu, 1977, s. 334)

2.2.15. Ayntâb:

“Güneydoğu Anadolu’nun en büyük il merkezlerinden biri olup Fırat nehrine karışan Sacur çayının yukarı kollarından Atınlebeb (Alleben) dersinin üzerinde, Halep’in kuzeyinden itibaren gittikçe yükselerek devam eden yaylanın (Antep yaylası) merkezî bir mevkiinde, deniz seviyesinden ortalama 900 m. yükseklikte engebeli bir arazide tepeler üzerine kurulmuştur. Antep (Ayıntab) adı Araplarca buraya verilen isimdir. XIII. yüzyıl müelliflerinden Yâkût el-Hamevî’nin ifadesine göre ‘Aynütâb’ sağlam bir kale olup Dülük adıyla anılmaktaydı.” (İslâm Ans., 1996, C. 13, s. 466)

ND (2).

“Safâsı tab’-ı Nâbî’ye olup sârî didi târîh
Diyâr-ı Ayntâbı cûy-ı Sâcur eyledi ihyâ” (Bilkan, 1997, s. 325)

2.2.16. Âzerbâycân:

“İran’ın şimâl-i garbî hudûdunda vâki’ bir vilâyettir ki şarken Gilân vilâyeti ve Rusya’nın elinde bulunan Bahr-ı Hazer sâhiliyle, şimâlen Rusya hudûdunu ayıran ‘Aras’ nehriyle, garben hudûd-ı Osmâniye ile yani Bayezid sancağı ve Kürdistân’la, cenûben dahi İran elinde bulunan Kürdistan ve Irak-ı Acemî ile mahdûd ve muhâtdır. Asıl ism-i kadîmi ‘Azerbaykân’ veya ‘Azerâbâdkân’ olup bu ta’bir ‘hâfiz-ı nâr’ ma’nâsına gelmekle ibtidâ bir büyük âteşgedeye ve ba’de ta’mîm sûretiyle bu âteşgedenin bulunmuş olduğu Tebriz şehrine ve nihâyet merkezi Tebriz olan bu vilâyete alem olmuştur.” (Ş. Sâmi, 1996, s. 171)

BD (2), HŞ (1), NdD (1).

“Zamâne âteş urdı hırmen-i a’dâ-yı bed-kîşe
Düşelden şu’le-i şemşîri Âzerbâycân üzre” (Küçük, 1994, s. 25)

2.2.17. Bâbil / Bâbül:

“Eski Mezopotamya’nın en büyük ve en ünlü şehridir. Akkadca ‘tanrının kapısı’ anlamına gelen Bâbil adı (bâb ‘kapı’, ili ‘tanrının’), İbrânîcede Bâbel/ Bâvel, Persçede Babiruş ve Grekçede Babylon şekillerinde kullanılmıştır. Şehrin adına ilk defa milattan önce III. binyılın sonlarına ait Akkad vesikalarında rastlanır; ancak kuruluşunun çok daha önce olduğu tahmin edilmektedir.

Bu bölgede yapılan kazılarda ortaya çıkan mimari eserlerin hemen tamamı Keldânîlerden kalmaz. Bâbil sahip olduğu su kanallarıyla kanallar şehri olarak bilinmektedir.

Bâbil’in eski çağ tarihinde klâsik yazarları da etkileyen ve şehri tasvir ederken mübalağa yapmalarına sebep olan çok büyük bir şöhreti bulunmaktadır. Burası daima, özellikle semavî dinlerde insanoğlunun kendini beğenmişliğinin, Allah’a baş kaldırışının, ahlâksızlığın ve büyücülüğün merkezi kabul edilmiştir.” (İslâm Ans., 1991, C. 4, s. 392-393)

A-CH (1), C-CH (2), HD (1), HŞ (3), NdD (1), NfD (1), VA (1).

Bâbil şehri şiirlerde, daha çok Hârut ile Mârut efsanesiyle ve buna bağlı olarak sihir yönüyle ele alınır.

“Gözi vâsf itdi sûsen uzadup dil

Kim oldu mahv odından sihr-i Bâbil” (Akalin, 1975, s. 77)

“Gözi can almaga câzû-yı Bâbil

Saçı dil almaga misl-i selâsil” (Meriç, 1997, s. 626)

“Mihmân-ı zenahdânın idi cân-ı Hayâlî

Hârût ile çâhı yok iken Bâbil içinde” (Tarlan, 1992a, s. 270)

2.2.18. Bağdâd / Dâru’s-Selâm:

Irak’ın başkenti ve en büyük şehri olan Bağdat hakkında çeşitli kaynaklarda bilgi bulmak mümkündür. İbn Battûta onu şöyle anlatır:

“Dâru’s-Selâm [: Esenlik ve Barış Yurdu] diye bilinen Bağdâd [: Bağdat] İslâmın payitahtı, bereketli mi bereketli bir şehirdir. Halifelerin otağı, bilginlerin yatağıdır burası. Şairler Bağdat’ın güzelliklerine dair pek çok dize söylemiş ve uzattıkça uzatmışlar. Çünkü hakikaten meydan geniştir, övülecek yanı çoktur Bağdat’ın.” (İbn Battûta, 2000, s. 316-317)

A-CH (1), AD (6), B (7), BD (3), CD (3), FKD (4), FD (28), HD (4), HtD (1), H, (1), Hh (1), LM (2), MS (5), MHD (1), ND (11), NID (3), NBD (6), NfD (3), NvD (2), P (3), SD (1), ŞHD (4), ŞGD (5), ŞD (1), ŞYD (11), UD (2), VA (1), VD (1) YD (9).

Büyük bir ilim ve medeniyet şehri olan Bağdâd, Büyük evliyaları da içinde barındırmaktadır. Cüneyd-i Bağdadî ve Bayezid-i Bistamî bu isimlerdendir. Bu sebeple Bağdat, şiirlerde evliya burcu olarak da ifade edilmiştir. Bağdâd, atasözlerine konu olmuş, Dâru’s-Selâm adı Cennet için kullanılmakla birlikte Bağdat için de kullanılmıştır.

“Kıldı meşhûr-i Arab feth-i Acem târîhini

Geldi Burc-i Evliyâ’ya Pâd-şâh-i nâm-dâr” (Akyüz, 1990, s. 52)

“Buk’a-i Bağdâdın etmiş vafını Dârü’s-Selâm

Kim ana teslîm ü tahsîn ede her kişver ki var” (Akyüz, 1990, s. 51)

“Kul olmayan gam-ı aşka velâyet şâhı olmazmış

Gerek Bağdâd şehrinde Cüneyd ü Bâyezid olsun” (İsen, 1990, s. 195)

“Meseldür söylenür yanlış döner Bağdâd’dan dirler

N’ola kılsa hidâyet bana necm-i re’y-i rahşânı” (Tulum ve Tanyeri, 1977, s. 140)

“Bağdâd çünkü ‘âşika olmaz imiş ba’id

Pîri yanındadır heme-ân Kâdiriler’in” (Arslan, 2002, s. 117)

2.2.19. Bahçe-serây:

“Bugün Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’nin Kırım yarımadasında yaklaşık 30.000 nüfuslu bir şehir olan Bahçesaray, Kırım dağlarının kuzey ve orta sırtları arasında Çürüksu nehrinin vadisinde, Akmescit-Sivastopol anayolu üzerinde yer alır. Kırım hanlarından I. Mengi Giray Han, I Çürüksu ırmağının kenarına Han Sarayı adıyla bilinen sarayı yaptırarak Bahçesaray’ın temelini attı. Şehir bu sarayın etrafında ve dar Çürüksu vadisi boyunca gelişerek XVI. yüzyıl sonlarında mâmur hale geldi; Han Sarayı’nın bağ ve bahçeler içinde olması sebebiyle de Bahçesaray adını aldı.” (İslâm Ans., 1991, C. 4, s. 482)

ND (1).

“Yine hâk-i pâyına rû-mâlden

Bihîşt-i berîn oldı Bahçe-serây” (Bilkan, 1997, s. 294)

2.2.20. Bahreyn:

“Cezîretü’l-Arab’ın şimâl-i şarkisinde ve Basra körfezinin sâhil-i garbîsinde bir memleket olub Ummân ile Ahsâ arasında mümted olur. Merkezi (Hicr) kasabasıdır.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 1245)

İbn Battûta Bahreyn’i şöyle anlatır: “Burası çok güzel ve geniş bir şehir, her yanı yeşillik, suyu bol. Burada su kolay çıkarılır. Elle yeri kazmak yetiyor. Bahreyn’de hurma, nar ve narenciye bahçeleri vardır. Pamuk bile yetiştirilir.

Sıcağı pek şiddetli, dayanılır gibi değil. Kumu da çok. Bahreyn ile Ummân arasında bir yol varmış ama fırtınalar sebebiyle kalkan kum yolu örttüğü için gidiş geliş kesilmiş. Bu yüzden Ummân'dan Bahreyn'e ancak deniz yoluyla gitmek mümkün." (İbn Battûta, 2000, s. 394)

Şiirde de tam bir mekân olarak kullanılsa da anlamına uygun olarak kullanıldığı görülmüştür.

HD (1).

“Görüp yüzümdeki Bahreyni çeşm-i lü'lü-bâr

Key ıztırâba düşer reşk edip bana deryâ” (Tarlan, 1992a, s. 92)

2.2.21. Balkan:

“Adını batıdan doğuya uzanan ve Bulgaristan'ı ikiye bölen dağ silsilesinden alan Balkan yarımadasının doğu, güney ve batı sınırları hakkında mevcut görüş birliğine rağmen kuzey sınırları tartışmalıdır. Bazı coğrafyacıların bölgenin kuzey sınırını Tuna ve Drava nehirleri olarak kabul etmeleri yanında bu sınırı Karpat dağlarının doğusundan geçirenler de vardır. II. Dünya savaşında Balkanlar İtalyan ve Alman işgaline uğramış, ardından 1944-1945 yıllarında da Sovyet orduları Balkanların büyük kısmını işgal etmiştir.” (İslâm Ans., 1992, C. 5, s. 25, 30)

Osmanlı Devletinin bölgedeki hükümlerinin bitişinden itibaren Balkanlar'ın paylaşımına dair sıkıntılar günümüze dek sürmüştür.

YD (1).

“Bir bahâdır bir kıyık şâhînün oldum çâkeri

Âfet-i cân-ı cihândur kanlu Balkandur yeri” (Çavuşoğlu, 1977, s. 569)

2.2.22. Basra:

“Irak-ı Garbî'de ve Şattü'l-Arab'ın sâhil-i garbîsinde mesâfede hem-nâmı olan vilâyetin merkezi bir şehir olup Bağdad'ın 46 kilometre cenûb-ı şarkîsinde ve Basra körfezi müntehâsından 90 kilometre yukarıda olarak 30 derece 29 dakika 30

saniye arz-ı şimâlî ile 45 derece 19 dakika 36 saniye tûl-ı şarkîde vâki' ve Şattü'l Arab'a bir hendekle merbutdur.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 1314)

Eski çağlarda edebiyat, bilim ve ticaret merkezi olan Basra, 1538'de Osmanlı Devletinin eline geçti ve kurulan Basra eyaletinin merkezi oldu.

FD (8), HD (1), LM (1), ND (2), NfD (1).

“Rûm u Mısır u Basra vü Bağdâda hükmündür revân

Hindi aldın tâlib-i iklîm-i Türkistân mısın” (Tarlan, 1992a, s. 57)

“Şâhed-i Basra perîşân-hâl iken verdin ana

Hatt ü hâl-i leşker-i İslâmdan zîb ü cemâl” (Akyüz, 1990, s. 59)

“Dehre halk-ı Basra vü ehl-i Cezâyir fitnesi

Çok zamânlar gerçi kan yutdurdu pinhân eyledi” (Akyüz, 1990, s. 63)

2.2.23. Bâzâr-ı Ukâz:

“Ukaz, Mekke yakınlarında bulunan ve Arap topluluklarının her yıl bir ay kadar yiyip içip alışverişten sonra karşılıklı şiir okudukları, şiir yarışması yaptıkları pazar yerinin adıdır.” (Doğan, 1996, s. 169)

HA (1).

“Bâzâr-ı Ukâz olurdu tanzîm

Eş'ârın ederdi halk takdîm” (Doğan, 2006, s. 168)

2.2.24. Bebek:

Bebek, İstanbul'un Beşiktaş ilçesine bağlı, Boğaziçi'nin Avrupa yakasında bir semttir. Yalılarıyla ve köşkleriyle ünlüdür ve burada daha çok zenginler yaşamaktadır.

Osmanlı döneminde Bebek'e ve Bebek adının kökenine ait ilk bilgiler İstanbul'un fethinin hemen öncesine gider. İstanbul'un kuşatılması sırasında ve Rumeli Hisarı yapılırken bu yörede Bizans egemenliğinin zayıfladığı hatta buradaki balıkçı köylerinin Galata'ya bağlı oldukları sanılmaktadır. Başta Evliya Çelebi olmak üzere, bazı kaynaklar, Fatih Sultan Mehmet'in Rumeli Hisarı'nın yapımı ve kuşatma sırasında asayişî sağlamak üzere buraya Bebek Çelebi adlı

veya lakaplı bir bölükbaşı tayin ettiğini; Bebek Çelebi'nin semtte bir köşk ve bir bahçe kurduğunu, ölümünden sonra semtin onun adıyla anıldığını yazmaktadır.

ŞHD (1).

“İster ise seyr-i meh-tâb eylemek

Muntazır teşrîfine kasr-ı Bebek

Ferş-i istignâda yatsın subha dek

Kaldı bu şeb şîve-kârım uykusuz” (Arslan, 2002, s. 456)

2.2.25. Bedahşân / Bedahş:

“Bugün bir kısmı Afganistan bir kısmı da Rusya sınırları içinde kalan Yukarı Sind ve Horasan bölgesinde, Kâbil ile Yarkent arasında dağlık bir memleketdir. Eski çağ tarihinde Bakteria olarak geçer. Çok eski zamanlardan beri burada bedahş denilen yakut madeni çıkarılır. Şehrin adının da bu kelimedenden geldiği sanılmaktadır. Bedehşân edebiyatta bir yakut cinsi olan kırmızı la'l taşı ile birlikte anılır.” (Pala, 2004, s. 61)

A-CH (7), AD (3), BD (9), C-CH (2), CD (1), FKD (1), FD (2), HD (3), HtD (1), HŞ (4), HA (1), MHD (2), NID (1), NBD (5), NdD (4), NfD (1), SD (1), ŞGD (4), ŞD (1), ŞYD (2), VA (2), YD (3).

Şiirlerde, kendisine adını veren yakut taşıyla birlikte kullanılır ve şairler tarafından çokça zikredilir.

“Hâsıyyetiyle toprağı yâkut u la'l eder

Hâkim olalı mülk-i Bedehşâna leblerin” (İsen ve Kurnaz, 1990, s. 194)

“Süheylin pertevi seng-i Bedahşı la'l eder lîkin

Gözüm yaşını yâkut eyledi dürr-i benâgûşu” (Tarlan, 1992a, s. 295)

“Aşk kim eyledi hûrşîd-i dirahşânı çerâğ

Nazar-ı feyzi eder eder seng-i Bedahşânı çerâğ” (Kalkışım, 1994, s. 68)

2.2.26. Bedr:

“Bedir, Medine'nin 160 km. kadar güneybatısında, Kızıldeniz sahiline 30 km. uzaklıkta, Medine-Mekke yolunun Suriye kervan yoluyla birleştiği yerde

bulunan küçük bir kasaba idi. Halkı ise burada konaklayan kervanlardan hizmetleri karşılığında aldıkları parayla ve hayvancılıkla geçinen bedevilerdi. Bedir, Hz. Peygamber'in Mekkeli müşriklerle olan mücadelelerinde önemli bir yer işgal eder." (İslâm Ans., 1992, C. 5, s. 325)

İslâm'ın ilk büyük zaferi olan Bedir Savaşı ile tarihi önemi çok büyüktür, şiirlerde de bu olay sebebiyle adı zikredilir.

FD (1), ND (1), ŞGD (2).

"Mu'cizâtı vasfıdır çarhın medâr-ı gerdişi

Mihr Hayber meh gazâ-yı Bedri söyler rûz u şeb" (Kalkışım, 1994, s. 50)

2.2.27. Belgrâd / Beligrâd:

"Sırb lisanında 'Akhisâr' demektir. Sırbıyye'nin pâyitahtı olan müstahkem bir şehir olup 'Sâve' nehrinin Tuna'ya mensub olduğu mahalde, bu iki nehrin sağ yakalarında ve Avusturya toprağındaki (Zemlin)'in karşısında olarak 34 derece 47 dakika 57 saniye arz-ı şimâlî ile 18 derece 9 dakika 14 saniye tûl-ı şarkîde vâki'dir. 35.726 ahâlîsi, iki kalesi ve diğer birkaç istihkâmı, güzel limanı, kilise vesâireden ibâret bazı güzel ebniyesi, harâb hâlde birkaç câmi'-i şerîfi ve Avusturya ve memâlik-i şarkîye ile pek işlek ticâreti vardır." (Ş. Sâmî, 1996, s. 1347)

Belgrad, Sırbistan'ın başkenti ve en büyük şehridir. Tuna ve Sava nehirlerinin birleştiği plâtodo kurulmuştur.

1521'de Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetine girerek sancak ünvanı almış, Osmanlı Avrupası'nın ve Avrupa'nın en büyük şehirlerinden biri olmuştur. Osmanlı-Avusturya savaşları sırasında Osmanlı Devleti'nin elinden çıkmıştır.

B (9), HtD (1), MS (4), NyD (2), SD (1).

"Anun evvel gazâsıdur Beligrâd

Anı yapmışdı kâfir dinle kat kat" (Akkuş, 1991, s. 66)

"Şehr-i Belgrâd ki oldur hemîn

Gülşen-i dehr içre Behişt-i berîn" (Okuyucu, 1995, s. 142)

“Kim Beligrâdı alup düşmen nice eyyâm u sâl
Kâfire oldı esîr ol hısn-ı pâk u mu’teber” (Erdem, 2005, s. 69)

2.2.28. Belh:

“Asya’nın en kadîm ve en meşhûr şehirlerinden olub Eski Yunanîler
indeinde (Baktra) ismiyle şöhret bulmuşdu ve (Baktriane) hıttasının merkezi
addolunurdu.” (Ş. Sâmi, 1996, s. 1341)

Hh (1), HŞ (1), ND (1), VA (5), YZ (1).

Afganistan’ın en eski şehri olan Belh, şiirlerde İbrahim Ethem ile anılır.
İbrahim Ethem, Belh hükümdarı iken malını mülkünü bir kenara bırakıp tasavvuf
yoluna girmiş ve bu yolun bir sembol ismi olmuştur.

“İbn-i Edhem ki terk-i Belh etdi
Gayrını ana aşk telh etdi” (Onur, 1991, s. 181)

“Kıldı Azrâ Belh’i birkaç gün makâm
Vâmık’un derdiyle zâr u müstehâm” (Ayan, 1998, s. 358)

2.2.29. Bengâle:

“Hindistan’da İngiltere müstemlekâtından bir vilâyettir. Buranın
mukaddemâ bir hükûmet-i müstakile olduğu mervî ise de tevârîh-i şarkiyede buna
dair bir kayda rastlanamadı. Ma’mâfih muahhıran ele geçen yazılı taşlardan
Bengale hükûmetinin vücûdu ve hükümdarlarının Himalaya dağlarından Kumru
Burnu’na ve Hindû Nehri’nden Brahmaputra’ya kadar memâlike tasarruf ettiği
tahakkuk eyledi.” (A. Rıfat, 2004, s. 143)

İbn Battûta, Bengâle’yi şöyle anlatır: “Burası pirinci bol, geniş mi geniş
bir ülkedir. Dünyada yiyecek fiyatlarının daha düşük olduğu başka bir yer
görmedim ama pek kasvetli, cetin bir memleket. Horasanlılar buraya ‘nimet dolu
cehennem!’ derler.” (İbn Battûta, 2000, s. 868)

HD (1), ŞGD (2).

“Tarîk-i Ka’be-i tahkîka girdim sanma ey zâhid
Seni Hinde revân etdi reh-i Bengâle bilmezsin” (Tarlan, 1992a, s. 243)

2.2.30. Berberistân / Berber:

“Yâhûd Bilâdü'l-Berber, Afrika kıt'asının Mısır'dan başka olarak sâhil-i şimâlisine karîb olan mahallere verilen ism-i umûmî olub Barka (ya'nî Bingazi) ve Fizan'la beraber Trablus-ı Garb hıttasını, Afrika'yı (ya'nî Tunus'u), Cezâyir'i ve Mağrib-i Aksâ'yı câmi'dir.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 1272)

BD (1), C-CH (1).

Berber, orada yaşayan kabilenin adı olup Berberistân adı bu kabileden gelmektedir. Berber, ülke adı olarak şiirlerde doğrudan kullanılmıştır.

“Velî gerek durur kâbîn-i duhter

Ki ola nısf-ı Şâm u nısf-ı Berber” (Akalin, 1975, s. 329)

“Tırâş itdi ser-i a'dâyı bir bir tîg-i bürrânı

Atan feth itdi kürsiyy-i bilâd-ı Berberistânı” (Küçük, 1994, s. 438)

2.2.31. Beşiktaş:

“İstanbul Boğazı'nın Rumeli sâhilinde büyük bir karye olub Dolmabahçe ile Ortaköy arasında vâki'dir.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 1312)

İstanbul'un en eski semtlerinden biri olan Beşiktaş'ın eski ve yeni sakinleri arasında yaygın olan ve yazılı kaynaklara da geçmiş bulunan bir teze göre Beşiktaş adının aslı Beştaş'dır. Bu da Kaptanı Derya Barbaros Hayreddin Paşa'nın gemilerini bağlamak için kıyıya diktirdiği beş taş sütundan gelir. Beştaş adı zamanla Beşiktaş'a dönüşmüştür.

NdD (1), ŞHD (1), ŞGD (2).

“Dedim târîhini fass-ı nigîn-âsâ anun Gâlib

Bu âb ile Beşiktaş oldu el-hak kıt'a-i elmâs” (Kalkışım, 1994, s. 157)

2.2.32. Beykoz:

Beykoz, İstanbul'un bir ilçesidir. Çatalca-Kocaeli Bölümü'nün Kocaeli Yarımadası batısında yer almakta olup; batıdan İstanbul Boğazı, doğudan Şile ilçesi, kuzeyden Karadeniz ve güneyden de Çekmeköy, Üsküdar ve Ümraniye ilçeleri ile çevrelenmiştir. Beykoz, “Boğaz'ın incisi” olarak tanımlanmaktadır.

ŞHD (1).

“Söyledim târîh-i mu’cem irtihâlinde Şeref
‘İtdi huldı hâkim-i Beykoz Sünûhî Beg mekân” (Arslan, 2002, s. 203)

2.2.33. Bîsân / Şehr-i Bîsân:

“Ürdün nehri kenarında Filistin ile Horan arasında bir küçük kasaba olub
ya’nî İsrail zamanında (Bîsân) ismiyle ma’rûf idi. Şarâbı dahi meşhûr idi.” (Ş.
Sâmî, 1996, s. 1439)

YZ (4).

“Çünkü Bîsânı menzil etdi o mâh
Kopdu her kûşesinde na’ra vü âh” (Onur, 1991, s. 157)

2.2.34. Bogdan:

“Balkan şibh-i cezâiresini terkîb eden hittaların biri olub şibh-i cezâire-i
mezkûrenin müntehâ-yı şark-ı şimâlîsinde vâki’dir.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 1328)

Boğdan bugünkü Moldova'ya ve Romanya'nın Moldova'ya komşu olan
bazı bölümlerine Osmanlılar tarafından verilen isimdi. Bu bölgenin halkı öteden
beri Moldova ismini kullandıkları halde Osmanlılar bölgeyi 1359-1365 yılları
arasında yöneten Voyvoda I. Bogdan'dan dolayı Boğdan ismini kullanmışlardır.

MS (4), SD (1).

“Sensin ol kim idicek rezm gazâ niyetine
Boynı baglu gelür işigine Bogdan u kiral” (Yekbaş, 2010, s. 133)

“Bi-hamdillâh Süleymân Hân ey cân
Ki şimdi oldurur Sultân-ı irfân

Anundur Ka’be vü Yesrib anundur
Anundur meşrik u mağrib anundur

Anundur Rus Tatar ile Buğudan
Anundur Mısır u Şâm ile Karaman” (Akkuş, 1991, s. 60)

2.2.35. Bögürdelen:

Bögürdelen, Belgrad'ın batı bölümünde, Sava nehri üzerinde Osmanlı serhad kalesidir ve 1470-71 yılları arasında Fâtih Sultan Mehmed tarafından yaptırılmıştır. Anlamı, “yandan vuran tabya”dır. Kalenin adına Osmanlı kaynaklarında “Sabaç” olarak da rastlanır. Kale 1476'da Macarların eline geçtiyse de Kanuni Sultan Süleyman 1521'de Belgrad'ın fethi sırasında kaleyi Macarlardan geri almış ve onartmıştır.

YD (1).

“Su üzre nakş-ı sabâ gibi yazısı çıkmaz

Bögürdelen'de Sâva suydır iki yanı” (Çavuşoğlu, 1977, s. 38)

2.2.36. Budin / Budun:

“Budin yahut Budun. Macaristan'ın memâlik-i Osmaniye dâhilinde bulunduğu zamanda ‘Buda’ şehrine verilen isimdir.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 1371)
“Buda, ‘Macaristan'ın merkezi olan ‘Budapeşte’ şehrinin Tuna'nın garp cihetinde bulunan kısmı olup Viyana'nın 205 kilometre cenûb-i şarkisinde ve Peşte'nin karşısında vâki'dir, aralarında bir köprü ile ihtilât olunur.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 1371)

B (2), M (1), NID (1), NBD (1), YD (7).

“Erenler himmet itsünler alalum virmek Allâhun

Komayalum Budin yolında mârân-ı Komaranı” (Çavuşoğlu, 1977, s. 74)

2.2.37. Buhârâ:

“Türkistan'da bir şehirdir. Bugün Rusya'nın Özbekistan Cumhuriyeti sınırları içinde önemli bir yerleşim merkezi durumundadır. Divân edebiyatının coğrafyası içinde önemli bir yer tutar. Daha çok Semerkand ile birlikte kullanılır.” (Pala, 2004, s. 75)

AD (2), B (2), BD (1), NfD (1), SD (1), ŞGD (1), YD (1).

Buhara, geçmişte önemli bir ilim ve kültür merkezi olması hasebiyle şiirlerde yer almaktadır.

“O mülkün sâhibinde havf-i tîgın kıldı âvâre
Gezer geh semt-i Hindi gâh serhadd-i Buhârâ’yı” (Akkuş, 1993, s. 135)

“Berr-i Arab Rûm u Buhâra vü Şâm
Nur-ı velâyetle bulur ihtirâm” (Okuyucu, 1995, s. 218)

2.2.38. Bursa/ Burûsa:

“Bursa, muazzam bir şehir; çarşıları güzel, caddeleri geniş. Bahçeler ve gür çaylar çeviriyor şehri. Şehir dışında sıcak akan bir memba var; büyük bir göle dökülüyor. Onun üzerine iki hamam yapılmış biri erkeklere biri kadınlara ait. Hastalar uzak diyarlardan gelip bu kaplıcada şifa bulurlar. Burada yolcuların konaklayacağı bir zaviye vardır; gelen üç gün kalır ve doyurulur. Orayı Türkmen hükümdarlarından biri yaptırmış.” (İbn Battûta, 2000, s. 428)

Bursa, tarihinde birçok yangın yaşamıştır. Bu sebeple şiirlere özellikle yaşadığı yangınlarla konu olan Bursa, kaplıcalarıyla da adından söz ettirmektedir.

Hh (1), MS (1), NBD (4), SD (3), YD (1).

“Necâtî gönlünü her dem bir lâle-ruh yağma
Sanasın Bursa şehridir ki yakar her zamân âteş” (Tarlan, 1992b, s. 263)

“Boyanmasun mı göge dûd-ı âhum nâr-ı şevkunla
Bu gönlüm şehr-i Bursa gibi her dem o da yanıkdur” (Yekbaş, 2010, s. 211)

“Dönse aceb mi Bursa güzellikte Cennete
Bir yanı bâğ u bâğçe bir yanı Kabluca” (Yekbaş, 2010, s. 315)

2.2.39. Büyükçekmece:

“Çatalca sancağında ve Dersâadet’in 30 kilometre garbında olarak Marmara Denizi sâhilinde ve hem-nâmı olan büyük bir gölün mahall-i ittisâlında bir kasaba olub 2.000 kadar ahâlîsi ve göl ile deniz arasında mahall-i telâkînin üzerinde üç parçadan mürekkeb bir taş köprüsü vardır. Göl sebebinden havası ağırdır.” (Ş. Sâmi, 1996, s. 1877)

MS (2).

“Ki Büyükçekmece’nün cisrini seyl
Yıkıp virân idübdür şöylece bil
Niçe demdür müsâfir ol aradan
Geçer bin havfile der ü belâdan” (Akkuş, 1991, s. 264)

2.2.40. Cezâ’ir / Cezâyer / Cezâyir:

“Afrika’nın sâhil-i şimâlîsinde hem-nâmı olan hıttâ-i vâsi’ânın merkezi bir şehir olup Kâhire ve İskenderiye’den sonra Afrika’nın en büyük ve en ma’mûr şehridir.” (Ş. Sâmi, 1996, s. 1783)

Cezâir kelimesi Arapça’da “adalar” anlamına gelmektedir.

B (7), FD (6), NdD (1), NvD (1), ŞGD (1).

“Arsa-i mülk-i Cezâyir oldu nâ-geh âşikâr
Himmete arz etdi gerdûn bî-nihâyet sebzezâr” (Akyüz, 1990, s. 66)

“Nefs-i Cezâyirde meger bir zamân
Var idi bir zerger-i sâhib-tüvân” (Okuyucu, 1995, s. 317)

“Püsküllü bir belâsın gördüm Cezâ’irin
Zîr-i yedinde mülk-i Arab-şâh feslenir” (Kalkışım, 1994, s. 306)

2.2.41. Cezîre:

“Bu isim Şâm ile Irâk ve Kürdîstân arasında bir hıttâ-i vâsi’aya alem olmuşdur. Sebeb-i tesmiye dahi Dicle ile Fırat ırmakları arasında vâki’ olmasıyla bu iki ırmağın hıttâ-i mezkûrenin iki cihetinde birbirine ziyâde tekrâr etmesidir.” (Ş. Sâmi, 1996, s. 1802)

NID (1), SN (1).

“Budur ümîd ki âsâr-ı satvetin kaçıra
Cezîre-i âdem-âbâda ol dagal-bâzı” (İpekten, 1990, s. 47)

2.2.42. Cezîre-i Hadra:

“Endülüs’ün müntehâ-yı cenûbunda Sebte Boğazı’nın medhal-i şarkîsinde olarak Cebel-i Târik Burnu’nun teşkil ettiği koyun sâhil-i garbîsinde ve Cebel-i Târik kasabasının karşısında bir kasaba olup el-yevm İspanyollar indinde ism-i Arabîsinden galat olarak (Alcezîrâs) ismiyle ma’rûfdur.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 1806)

Hh (1).

“Bahr içinde çü günbed-i minâ
Nâmı olmuş Cezîre-i Hadrâ” (Karacan, 1974, s. 310)

2.2.43. Çârbâğ / Çahâr-bâğ:

“İsfahan diyarında tarihî bir şehrin adı. Safeviler zamanında burada büyük bir medeniyet var iken Afganlılar istilâsı esnasında harâb olmuştur. Rivâyete göre büyük saraylar, büyük bahçeler, havuzlar ve şehrin ortasından geçen ırmak üzerinde pek muhteşem bir köprü mevcuttu. Bütün eserlerin kalıntıları hâlen mevcuttur.” (Pala, 2004, s. 98)

NID (4).

“Sahn-ı gülşen Çârbâğ olmuş acemde andelîb
Bağlamış bir nakş-ı dil-keş kim sabâ nevrûzdur” (İpekten, 1990, s. 189)

“Her dem bahâr-ı ömrün ola reşg-i Çârbâğ
Ol vakte dek ki mihri ola bu bâğ-ı çâra gül” (İpekten, 1990, s. 256)

2.2.44. Cihân-âbâd:

Şimdiki adı Delhi olan bu şehir Hindistan Cumhuriyeti’nin başkentidir. Orta Hindistan’ın kuzeyinde ve Himalayalar’dan yaklaşık 160 km mesafede kurulmuştur. Ülkedeki hemen bütün etnik ve dinî grupların temsil edilmekte olduğu Delhi’nin nüfusu 7 milyonun üstündedir. Bunun dörtte üçünü Hindûlar, geri kalanın çoğunluğunu da Müslümanlar oluşturur.

NdD (1).

“Tâ Cihân-âbâda vardı Isfahân mülkün geçip
Rûmdan pervâz eden nazm-ı terim ankâ gibi” (Gölpınarlı, 2004, s. 70)

2.2.45. Çamlıca

Çamlıca, İstanbul’un Anadolu Yakası Üsküdar ilçesi sınırlarında yer alan tepelik ve yeşil bir semttir. İstanbul’un ve Boğaziçi’nin en güzel manzaralarının görülebileceği çam korularını içeren Büyük Çamlıca Tepesi (Sefa Tepesi), Küçük Çamlıca Tepesi bu semte bulunur. Çamlıca, özellikle 1800’lü yıllardan sonra birçok eserde karşılaşılan bir mekândır.

ŞHD (1).

“İştîyâkıyla bana ‘âlemi zindân itdi
Ana kıl Çamlıca’yı cây-ı meserret yâ Rab” (Arslan, 2002, s. 321)

2.2.46. Çigil / Çiğil:

“Türkistan’da eski bir şehir veya bir Türk kabîlesi. İnsanları pek güzel olurlarmış. Bu nedenle şâirler güzelleri överken bu şehrin adını da anarlar. Çiğil ayrıca çinicilikle de ünlüymüş.” (Pala, 2004, s. 102)

FKD (1), UD (1).

“Yine bir büt-misâl et deyr-i dilde
Ki misli olmaya Çîn ü Çigilde” (İsen, 1990, s. 51)

“Ben âşık-ı âlûfte vü hem-hâl-i dilem
Mest-i nîgeh-i mugbeçegân-ı Çigil’em
Hüşyâr olam insâf mîdur münfa’ilem
Vallâh hacîlem çeşm-i bütândan hacîlem” (Üzgör, 1991, s. 794)

2.2.47. Çîn / Diyâr-ı Çîn:

Asya’da bir uzak doğu ülkesi olan Çin dünyanın en kalabalık nüfûsuna sahiptir. Çîn Osmanlı şiirinde en çok adı geçen ülkelerden biridir. Şiirlerde güzelleriyle anılan Çîn, ayrıca ressam olan ve Mânî dinini ortaya çıkaran Mânî ile de birlikte anılır.

“Çinliler çeşitli iş ve sanatlardaki kabiliyetleriyle tüm ulusları geçmiş, hepsinden mahir olmuşlardır. Onların başta gelen özellikleri budur. İnsanlar evvelce bazı kitaplarda bu nitelikten bahsettiler, uzun uzadıya konuştular. Resme gelince ne Hristiyanlar ne de başkaları Çinlilerden daha becerikli değildir. Onlar bu konuda çok yetenekli. Benim tanık olduğum ilginç olaylardandır; Çin’de nezaman bir şehre girsem ikinci gelişimde benim ve arkadaşlarımdan duvarlara ve çarşıda kâğıtlara çizilmiş resimlerimizi görürdüm.” (İbn Battûta, 2000, s. 897)

A-CH (63), AD (25), B (4), BD (25), C-CH (60), CD (14), ŞD (7), FKD (3), FD (9), HD (21), Hn (1), HtD (3), Hh (2), HŞ (19), HA (7), MD (3), ND (12), NID (11), NBD (13), NdD (13), NfD (17), NvD (7), NyD (7), SD (16), SN (98), ŞGD (12), ŞYD (8), UD (6), VA (79), VD (1), YD (4), YZ (2).

“Ey büt-i Çîn ü Hıtâ ma’den-i lutf u vefâ

Bizden olursa hatâ kesme sen in’âmını” (İsen ve Kurnaz, 1990, s. 292)

“Korkaram kim lebinin örneğın alıp sanemâ

Çîn musavvirleri bir sûret ile cân yazalar” (Tarlan, 1992b, s. 243)

“Gazâl-i Çîne olup dâm u dâne turrâ-i yâr

Dökülmüş ol ruh-ı pür-hâle deste deste yatır” (İpekten, 1990, s. 199)

2.2.48. Dahme:

Dahme, Almanya'nın kuzeyinde bulunan bir yerleşim yeridir.

NyD (1).

“Dahme-i Efrâsiyâbı feth idüp şemşîr ile

Bî-azîmet nâmı teshîr itdi genc-i Gence’yi” (Erdem, 2005, s. 280)

2.2.49. Denizli:

Ege Bölgesi'nin Hieropolis ve Pamukkale'siyle tanınan bir ilidir. XI. yüzyılda bugünkü şehrin 6 km. kuzeyindeki ‘ Laodikeia’ şehrinin bırakılıp yerine bugünkü şehir Selçuklu Türkleri tarafından kurulmuştur. (Bayrak, 1994, s. 175)

Şehrin adı tarihî kaynaklarda Tunguzlu, Tenguzlug ve Tonguzlug şeklinde geçmekle birlikte Selçuklular döneminde şehir Lâdik adıyla anılmıştır.

P (1).

“O şehre kim Denizlü’dür ana ad

Tonuzlu dirler ekser olıcak yâd” (Hengirmen, 1990, s. 166)

2.2.50. Derbend:

Bugünkü Rusya Federasyonu'nda, Dağıstan Cumhuriyeti'nde tarihi bir şehirdir. Evliya Çelebi Derbend'i şöyle anlatır: “Matekaddem cümle reayaları kefereler idi. Halâ cümlesi İslâm ile müşerref olub cemii tekâlifi örfiyyeden muaf müselleme ve müselleme (Top çekmek, yol ayırtlamak, zahire taşımak, maden ocaklarında top yuvarlağı taşımak hizmetini gören asker) oldular. Alymış added kiremitli evleri ve bir camii ve iki hanları var ama gayet mamur olacak bir cayi menas yerdir.” (Evliya Çelebi, 1935, s. 8)

HŞ (1).

“Bir iklîme irişdüm adı Ermen

Bir ulu avret olmuş pâd-şâhı

Kamu Encâz ü Derbend ü Kuhistân” (Timurtaş, 1980, s. 37)

2.2.51. Deşt-i Kıpçak:

“Kıpçak. Asıl, Rusya'nın cenûb-i şarkîsinde Ural silsile-i cibâli ile Volga mecrâsı arasında olan yerlere verilen isim olub Cengiz Han oraları zapt etdiğinde idâresini ekber evlâdı olan Cuci Han'a vermişdi. Mûma-ileyh ve ba'de evlâd ü ahfâdı şimâl ve garbe doğru tevsi'-i hudûdla Rusya'nın bir hayli yerlerini zapt ederek 'Deşt-i Kıpçak' devletini teşkîl etmişlerdi.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 3599)

Hh (1).

“Kahr ile çün havâle eyleye gürz

Deşt-i Kıpçak ola ser-i Elbürz” (Karacan, 1974, s. 131)

2.2.52. Deylem:

“İran’ın şimâl-i garbî cihetinde ve Bahr-ı Hazar’ın cenûb-i garbî sâhilinde bir buk’a olub Gîlân hittasının şimâl-i garbî kısmından ibaretdir.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 2215)

C-CH (1), HŞ (1), NdD (1).

“Meşhûr olalı bu cihânda nübüvvetün

Uydı sözüne Deylem ü Türk ü Arab Acem” (Meriç, 1997, s. 268)

“Lahza geçmez kim beyân-ı nazm-ı şevkından Nedîm

Mülk-i isti’dâd reşk-i Deylem ü Çîn olmaya” (Gölpınarlı, 2004, s. 315)

2.2.53. Diyâr-ı Urla:

Urla, İzmir’e bağlı bir ilçedir. Doğusunda Güzelbahçe ve Seferihisar; batısında Çeşme; kuzeybatısında Karaburun; kuzeyinde ve güneyinde Ege Denizi ile sınırlanmıştır. Urla, Aydınogulları Beyliği ile 1330’lu yıllarda ilk kez Türk egemenliği ile tanışmış, XIV. yüzyıl sonlarında Osmanlı topraklarına katılmıştır.

ŞHD (1).

“Diyâr-ı Urla’da ol müfti-i melek-haslet

İderdi hıdmet-i şer’-i şerîfe dikkat-i tâm” (Arslan, 2002, s. 200)

2.2.54. Edirne / Edrine / Edrene:

“Devlet-i Âliye-i Osmâniye’nin Rûmili’nde İstanbul’dan sonra ikinci büyük şehri olub hem-nâmı olan vilâyetin ve ikinci ordu-yı hümâyunun merkezidir. (Tırakî) kıt’a-i kadîmesinin ortasında 41 derece 41 dakika 26 saniye arz-ı şimâlî ile 24 derece 43 dakika 16 saniye tûl-ı şarkîde ve İstanbul’un 225 kilometre garb-ı şimâlîsinde vâki’dir.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 808)

Edirne, 1361 yılında Bizanslılardan alındı ve Osmanlı topraklarına katıldı. Osmanlı Devleti’ne başkentlik yapan Edirne’de birçok tarihî eser mevcuttur ve ayrıca Mimar Sinan’ın ustalık eserim dediği Selimiye Camii şehrin simgesi

olmuştur. Edirne, Osmanlı döneminde çini ve seramik sanatının önemli merkezlerindendi.

HD (9), H (1), MD (4), ND (6), NİD (3), NfD (14), NvD (9), NyD (1), P (1), ŞYD (7), YD (2).

“Kârbân-ı işrete lâıyk mıdır Yûsuf-misâl

Çâh-ı humda muntazır olmak şarâb-ı Edrine” (Tarlan, 1992a, s. 262)

“Arz iderler âşık-ı dil-teşneye bûs u kinâr

Cûybârun her biri bir dil-rübâ-yı Edrine” (Tulum ve Tanyeri, 1977, s. 468)

“Hazret-i Sultân Murâd ol şâh-ı âlî-kadr kim

Pây-bûsıyla mu’azzamdur cenâb-ı Edrene” (Kavruk, 2001, s. 335)

2.2.55. Eflâk:

“Balkan şibh-i cezîresinde kâim düvel-i sağıreden Romanya Devleti’ni terkîb eden memleketlerin biri ve en büyüğü olub Karpat silsile-i cibâliyle Tuna nehri arasında vâki’dir.” (Ş. Sâmi, 1996, s. 1004)

NBD (1).

“Mülûk-ı asr rikâbınca yürüye nitekim

Tatar Hanı Eflâk ilinin Banı” (Tarlan, 1992b, s. 113)

2.2.56. Egri / Diyâr-ı Egri:

“Macaristan’da vâki’ Erlau şehrinin tevârih-i Osmâniye’de müste’mel ismi olub Macarca bu şehrin ismi olan ‘Eğri’den me’hûzdur. Sultan Mehmed Hân-ı Sâlis Hazretleri 1005 tarihinde bu şehri müstehkemi feth etmekle ‘Eğri Fâtihi’ unvanıyla şöhret bulmuştur.” (Ş. Sâmi, 1996, s. 1014)

NvD (4), YD (1).

“Togruldı Egri fethine lutf-ı Hudâ’yı gör

Zamm oldı ana kesr-i adûdan hezâr feth” (Tulum ve Tanyeri, 1977, s. 28)

“Yaradılmamışa döndürdi cümle târmâr itdi

Diyâr-ı Egriye togrılduğı gibi Tatar Hanı” (Çavuşoğlu, 1977, s. 73)

2.2.57. Eğribük:

“Amasya’da Suluova ilçesine bağlı bir köydür. Eski adı Tafraq’dır. Amasya’ya 32, Suluova ilçesine 30 kilometre olan bu köyün etrafında ormanlar bulunmakta, bugün de bir nevi yayla ve mesire yeri olarak kullanılmaktadır.” (Arslan, 2007, s. 152)

MHD (1).

“Hamdü li’llâh Eğribük’de sohbet itdük Mihriyâ

Bu gice bir kasr-ı âlî içre bir şeh-bâz ile” (Arslan, 2007, 292)

2.2.58. Ehvâz / Ahvâz:

“Yâhûd Sûk’ül- Ehvâz, İran’ın cenûb-ı garbîsinde Huzistan hıttasında ve Kârûn nehrinin sâhil-i yesârında ya’nî şarkında bir kasaba olub Basra’nın 125 kilometre şimâl-i şarkîsinde ve Dizful’un 120 kilometre cenûbunda vâki’dir.” (Ş. Sâmi, 1996, s. 1113)

Ehvâz, Hz. Ömer döneminde feth edilmiştir. Ehvaz; o zamanlar yolları korkunç, kaleleri muhkem, Basra'yla İran arasında dağlık bir bölgeydi. Orada çok çetin bir halk oturuyordu. Irak'ın selâmet ve emniyetinin tehlikeye maruz kalmaması ve Ehvaz'ı kendi sahaları haline getirmelerine engel olmak için müsiümanların orayı mutlaka fethetmeleri veya hâkimiyetleri altına almaları gerekiyordu. Ordu, yalçın tepeleri aşmaya, mikroplu su birikintilerinden geçmeye, gece ve gündüz, öldürücü yılan ve zehirli akreplerle mücâdele etmeye başladı. Çetin bir mücadele sonucu İslâm ordusu zafer elde etti. Savaşın bu zorluğu şiirlere konu olmuştur.

NdD (1), NfD (1).

“Şimâlen Nahcivân u Gence vü Tiflîs ü Şirvânı

Cenûben Şehrîzor u Basra vü Bağdâd u Ahvâzı” (Akkuş, 1993, s. 117)

“Zamân-ı devletinde fitneyi der-hâb gördükçe

Ola müjgânları a’dâya nîş-i akreb-i Ehvâz” (Gölpınarlı, 2004, s. 162)

2.2.59. Engirüs / Diyâr-ı Engürüs:

Osmanlıların Macaristan'a verdikleri isimdir. Macaristan, Orta Avrupa'da Karpatlar'da kurulu olan ve denize kıyısı olmayan bir ülkedir. Komşuları batıda Avusturya ve Slovenya, kuzeyde Slovakya, doğuda Romanya ve Ukrayna, güneyde Sırbistan ve Hırvatistan'dır. Başkenti Budapeşte'dir.

MS (2), NBD (1), YD (1).

“Diyâr-ı Engürüs ile edersin ahd ü peymânı
Gele küffârı Budi'nin bula teşrîfin îmânın” (Tarlan, 1992b, s. 78)

“Göge çıktıydı köylerin duhânı
Yıkıldı Engürüs'ün hanmânı” (Akkuş, 1991, s. 66)

“Alındı avni ile niçe bin kılâ'-ı fireng
Yıkıldı emri ile Engürüs bünyânı” (Çavuşoğlu, 1977, s. 50)

2.2.60. Erdebil / Ardebil:

Erdebil, İran'da Doğu Azerbaycan idâri bölgesinde il ve bu ilin merkezi olan şehirdir. Deniz seviyesinden 1500 m. yükseklikte, Savalan (Sabalan) dağ silsilesinin eteklerindeki plâtoda kurulmuştur. Erdebil'i İslâm tarihinde tanıtan en önemli olay, Bâbek'in liderliğinde gelişen Hürremiyye hareketidir. Erdebil'de yetişen veya oraya nisbet edilen birçok âlim, edip, muhaddis ve mutasavvıf vardır. (İslâm Ans., 1995, C. 11, s. 276, 277)

NdD (1).

“Şîrvân ü Erdebîl ü dahî Îrân u Irâk
Dehr her birini taht-ı şehriyârân eyledi” (Gölpınarlı, 2004, s. 125)

2.2.61. Ermanakun Kal'ası :

Karaman ilinin Ermenek ilçesinin kuzeyinde kayalık bir alana kurulu bir kaledir. Karamanoğullarının önemli kalelerinden biri olan kale Osmanlılar döneminde de önemini korumuştur. Bu kale Firan Kalesi olarak da adlandırılmaktadır.

Evliya Çelebi bu kaleyi; “Göklere ser çekmiş kırmızı bir dağın ortasında Tanrı kudreti ile yapılmış bir kaledir. Ben karada ve denizde 32 yılda 18 padişahlık yer gezdim böyle bir kale görmedim. Mutlaka gezilmeli görülmelidir. Bu kale Tanrının kudret eliyle yapılmıştır. Hendeği ve kuleleri yoktur zaten bunlara ihtiyaç da yoktur. Kale eşsizdir yalnız şarka bakan küçük bir kapısı vardır. Bu kapıya dahi 140 kademe ağaç merdivenle çıkılır bir yanı ağaç korkuluktur. Kalenin içinde 40-50 kadar kargir ev vardır. İçinde bir can vardır. Kayalardan ab-ı hayat gibi bir su çıkar, aşağıya akar. Velhasıl övmekle insanın aciz kalacağı emsalsiz bir kaledir. Kalenin dizdarı ve 18 neferi vardır” şeklinde tanımlamıştır.

AD (1).

Ahmed Paşa, şiirinde kalenin Sultan Süleyman tarafından fethedilişini anlatır.

“Sâhib-i kal’a-güşây Ermanakun Kal’asını

Kahr ile kahr edüben konu hemîn aldı hemân” (Tarlan, 1992c, s. 293)

2.2.62. Ermen:

HŞ (26).

“Bir iklîme irişdüm adı Ermen

Bir ulu avret olmuş pâd-şâhı

Kamu Encâz ü Derbend ü Kuhistân” (Timurtaş, 1980, s. 37)

2.2.63. Erzincân:

“Aslı Kâf-ı Farisî ile ‘Erzingân’ olub Erzincan bunun mu’arrebidir. Hattâ el-yevm bile zebân-zedi ‘Erzingân’dan galat olarak ‘Ezirgân’dır. Erzurum vilâyetinde ve Erzurum şehrinin 130 kilometre garb-ı cenûbisinde vâki’ sancak merkezi bir şehir olub Fırat’ın sağ sahilinde yani cihet-i şimâlîsinde ve dağlarla muhât bir ova içinde vâki’dir.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 827)

Erzincan, tarihî ipek yolunun üzerinde olması sebebiyle ve Fatih Sultan Mehmed’in Akkoyunlulara karşı zafer elde ettiği Otlukbeli ilçesi ile tarihi öneme sahiptir.

ŞD (1).

“Şeyhî'nin nazmı ile bâd-ı sabâ

Rûm elinden iltür Erzincân'a cân” (İsen ve Kurnaz, 1990, s. 225)

2.2.64. Evren / Evreng:

“Evreng-âbâd, Hindistân'ın batısındaki Maharaştra eyâletinde bir il merkezi olan şehirdir. Kaum ırmağı üzerinde yer almaktadır. Sanat değeri taşıyan ipekli dokumaları ve özellikle şallarıyla ünlüdür.” (Doğan, 2006, s. 65)

HA (1).

“Bed-reng ise de kumâş-ı Evren

Kalmaz yine kâle-i Haleb'den” (Doğan, 2006, s. 64)

2.2.65. Eyyûb:

“İstanbul'un sûru hâricinde ve Haliç-i Kostantiniyye'nin garb tarafında bir büyük mahalle olup Ashâb-ı Kirâm'dan mihmândâr-ı Hazret-i Nebvî Ebâ Eyyûb Ensârî Hazretlerinin orada medfûn bulunduğu ashâb-ı keşfden haber verilmiş ve Fâtih tarafından türbesiyle yanında bir câmi'-i şerîf te'sîs edilmiş olduğundan, 'Ebâ Eyyûb'dan galat olarak bu mahalleye 'Eyyûb' denmiştir.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 1174)

NyD (2), YD (1).

“Ak çâderler olupdur bize Kâğıd-hâne

Seyr-i Eyyûb durur Mûsî-i Kâzım gûyâ” (Çavuşoğlu, 1977, s. 125)

2.2.66. Ferhâr:

“Türkistân'da Hıtâ ile Kâşgâr arasında güzelleriyle ünlü bir şehirdir. Bu şehirde bulunan bir puthânede yetmiş güzel kız putlara hizmet edermiş. Kendi dininden olmayan birinin gelip o putlara tapınmasıyla rahipler tarafından bu kızlardan biri o kişiye hediye edilmiştir. Dîvân şiirinde genellikle put ile birlikte ve sevgilinin güzelliğinden kinâye olarak anılır. Hıtâ'dan dolayı güzel koku ile münasebet kurulur.” (Pala, 2004, s. 153)

NdD (1), NfD (1), ŞGD (1).

“Gubârı ol kadar hoş-bû ki andırmaz dem-i subha

Abîr-i ceyb-i gîsû-yı bûtân-ı Çîn ü Ferhârı” (Akkuş, 1993, s. 88)

“Deyr-i dil böyle sanem-hâne-i Ferhâr olmak

Hep senin ey bût-i nâzende hayâlindedir” (Gölpınarlı, 2004, s. 260)

“Şikest olmuş kederden öyle bir âyîne-i esrâr

Ederken gıpta-keş sûretgerân-ı Çîn ü Ferhârı” (Kalkışım, 1994, s. 71)

2.2.67. Firengistân / Mülk-i Fireng / Bilâd-ı Fireng / Diyâr-ı Fireng:

Firengistan, Avrupa için kullanılır ve garp âlemi, batı memleketleri şeklinde de ifade edilir.

AD (1), B (6), BD (2), CD (6), FD (1), NdD (1), ŞHD (1), ŞGD (1), VD (1), YD (1), YZ (1).

“Gözlerüm şol denlü kan dökdi Firengistân’a kim

Bahr-ı Magrib cûşa gelmişdür taşup çağlar felek” (Ersoylu, 1989, s. 31)

“Her biri hoş binâ vü zibâ reng

Çün sanem-hâne-i diyâr-ı Fireng” (Onur, 1991, s. 309)

“Nigâh-ı çeşmi âşûb-ı Firengistân-ı hüsn olmuş

Mesîhâlar dahı bîmârdır çeşm-i kebûdundan” (Kalkışım, 1994, s. 395)

2.2.68. Galata / Kalata:

“İstanbul’da bir semt. Güzellere ve içkiye düşkün olan şâirler eskiden bu ikisinin bol bulunduğu Galata’ya gezintiye çıkarlarmış. Hristiyan mahallesi olan Galata’da meyhâneler çok bulunurmuş. Orada gemilerin bugünkü Karaköy iskelelerinde demirlemeleri sonucu canlı bir hayat sürermiş. Divân şiirinde daha çok ‘Galata seyri’ veya ‘Galata’da ayak seyri’ âdetleriyle kullanılan Galata, bugün dahi İstanbul’un bu tür eğlence yerlerinden biridir.” (Pala, 2004, s. 160)

BD (1), HD (1), Hh (1), ND (1), ŞHD (2), YD (2).

“Adın anmaz idin sofî dahi Firdevs-i a’lânın

Eger ra’nâların görsen Stanbul u Galata’nın” (Tarlan, 1992a, s. 187)

“Reh-i mey-hâneyi kat’ itdi tîg-i kahrı sultânun
Su gibi arasın kesdi Sıtanbul u Kalata’nun” (Küçük, 1994, s. 272)

2.2.69. Gazne / Gazneyn:

“Gazne yâhûd Gazneyn. Afganistan’da Kâbil’in 135 kilometre cenûb-i garbîsinde ve (Gulkûh)’un bir vadisinde olarak (Âb-ı İstâde) gölüne dökülen bir nehrin vadisinde ve 33 derece 34 dakika arz-ı şimâlî ile 65 derece 58 dakika tûl-i şarkîde vâki’ eyâlet merkezi bir kasaba olub takrîben 10.000 ahâlîsi vardır.” (Ş. Sâmi, 1996, s. 3278-3279)

VA (12).

“Var idi Gazneynde bir şâh-ı güzîn
Adli ma’mûr itmiş idi yeryüzün” (Ayan, 1998, s. 163)

2.2.70. Gelibolu:

“Çanakkale iline bağlı ilçe merkezi olan Gelibolu, aynı adı taşıyan yarımadanın kuzeydoğu kesiminde Çanakkale Boğazı’nın kuzey giriş kısmında, denize doğru uzanan bir yüksekliğin üzerinde kurulmuştur. Şehrin ve yarımadanın ‘gemi şehri, güzel şehir’ yahut ‘Galyalıların’ın şehri’ anlamındaki Kallipolis veya Gallipolis’ten geldiği belirtilir.” (İslâm Ans., 1996, C. 14, s. 1)

Evliya Çelebi’nin Gelibolu’nun ziyaretgâhları içerisinde Yazıcızâde Mehmed Efendi ve Ahmed Bîcân gibi büyük zatların türbelerinin olduğunu anlatır. (Evliya Çelebi, 1970, C. 8, s. 177-178)

Şeref Hanım’ın şiirlerinde Gelibolu ile birlikte bu iki isim dikkat çeker.

Yeridir haşre dek cümle bilâd eyler ise gıpta
Gelibolu’ya bi’z-zât ‘izz ü şândır Yazıcı-zâde” (Arslan, 2002, s. 118-119)

“Ziyâret kıl Gelibolu’da hâk-i türbesin tâ kim
Açılsın cân gözün kuhl-ı cilâdur Ahmed-i Bî-cân” (Arslan, 2002, s. 120)

2.2.71. Gence:

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Bakü'den sonra ikinci büyük şehri olan Gence, Bakü'nün 363 km. batısında Küçük Kafkasya dağlarının kuzeydoğu eteğinde, Kür (Kura) ırmağının sağ kollarından Genceçay'ın her iki kıyısında Bakü-Tiflis demiryolu üzerinde yer almakta olup Azerbaycan'ın en eski şehirlerindendir. Dede Korkut destanında Hristiyan ve Müslüman dünyasının sınırları arasında gösterilen şehrin adının nereden geldiği ve ne zaman kurulduğu hakkında kesin bilgi yoktur. "Osmanlı ordusu 20 Temmuz 1588'de Gence'ye sefer düzenledi. Bu sefer sırasında orduda bulunan tarihçi Selânikî Gence'nin bahçelik çok güzel bir şehir olduğunu, yakınında iki köprü bulunduğunu, ordunun başında bulunan Ferhat Paşa'nın askerlerine bağlara, bahçelere ve şehirdeki binalara herhengi bir zarar dokunmaması için sert emirler verdiğini belirtir. (İslâm Ansiklopedisi, 1996, C. 14, s. 18)

NfD (1), NyD (6).

"Cevherî harf ile bir tâcü't-tevârih oldu bu
Gâlib olup hükûm-i Sultân Ahmed aldı Gence'yi" (Erdem, 2005, s. 280)

2.2.72. Germiyân:

"Rûm Devlet-i Selçûkiyesi'nin hıtâmıyla devlet-i Osmâniye'nin te'sîsi sıralarında Anadolu'nun garb cihetinde zuhûr eden hükûmât-ı muvakkateden biri olub taht-ı hükûmünde bulunmuş olan yerlere, idâre-i Osmâniye zamanında dahı yakın vakitlere gelinceye kadar bu isim verilegelmiştir." (Ş. Sâmi, 1996, s. 3850)

ŞD (8), YD (1).

"Sultân-ı Germiyân gurebâ devleti dirîg
Şâh-ı cihânyân fukara ni'meti dirîg" (İsen ve Kurnaz, 1990, s. 91)

"Leblerün Mısr-ı melâhat kara zülfün Şâm'dur
Rûmdur yüzün gözün Aydın kaşundur Germiyân" (Çavuşoğlu, 1977, s. 24)

2.2.73. Gök Meydân:

Haçlılara ağır darbeler vuran ve Kudüs'ü haçlı işgalinden kurtaran Eyyubi Devleti'nin Sultanı olan Selahaddin Eyyubi, Halep ve Şam'da çöğen için birer adet "Gök Meydan" adı verilen geniş yarışma alanları tanzim ettirmiştir. Çöğen, eski bir Türk sporudur. İranlılar "çevgân", Bizanslılar "çukanyon" adı ile oynamışlardır. Tibetçesi "pulu" olup, top demektir. Haçlılar, Kudüs seferleri sırasında bölgedeki Büyük Selçuklu İmparatorluğunun devamı olan Türk Atabeyliklerinin (1127-1259) askerlerinin boş zamanlarında bu oyunu oynadıklarını gördüler. Bir nevi savaşa hazırlık için geliştirilmiş olan çöğenin inceliklerini ilk kez burada görerek öğrendiler.

Hh (1).

"Şekl-i ebr-i kebûd u âb-ı revân
Mülk-i Şâm içre oldı Gök Meydân" (Karacan, 1974, s. 315)

2.2.74. Göynicek:

Amasya ilinin güney batısında yer alan bir ilçesidir. Göynücek, Türkiye'de sadece illere has bir konuma sahiptir; 4 tane ilin arasındadır. Amasya, Tokat, Çorum ve Yozgat illerinin ortasında bulunmaktadır.

MHD (1).

"Bu makâmun ismini gerçi dimişler Göynicek
Dillere virür hayât âb-ı revânı göynicek" (Arslan, 2007, s. 258)

2.2.75. Gürcistân:

"Bağımsız Devletler Topluluğu'na üye bir Kafkasya cumhuriyeti olan Gürcistan, Rusçada Gruzya, Gürcücede Sakartvelo ve Batı dillerinde Georgia/Georgie olarak bilinir, remî adı Gürcistan Cumhuriyeti'dir. Gürcistan ekonomisinde turizm güçlü bir potansiyele sahiptir. Karadeniz kıyısındaki turist çeken çok sayıda plajın yanı sıra gelişmiş sağlık hizmeti verilen kaplıca ve tedavi merkezleriyle temiz havalı yüksek yaylalar da turizmin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır." (İslâm Ans., 1996, C. 14, s. 310-311)

NdD (1).

“Mülk-i Pûristân ü Gürcistân ü Âzerbaycân

Her biri sad şehriyârî sâhib-i şân eyledi” (Gölpınarlı, 2004, s. 125)

2.2.76. Habeş:

“XVI. yüzyıldaki en geniş sınırları Mısır hududundan Doğu Afrika’daki Mombasa’ya kadar uzanan ve bugünkü Sudan’ın bir kısmı ile Cibuti, Eritre, Etiyopya ve Somali’yi içine alan bu idari bölge, Osmanlıların Doğu Afrika’da ulaşabildikleri en son sınırlar olma özelliği gösterir.” (İslâm Ans., 1996, C. 14, s. 363)

Habeş burada yaşayan halka da verilen isimdir. Bu halkın en önemli özelliği siyahî ve köle oluşlarıdır. Şiirlere de bu özellikleriyle konu olmuşlardır. Osmanlı şiirinde sevgilinin yüzündeki beni ve zülfü Habeş olarak ifade edilir. Aydınlık anlamına da gelen Rûm ile tezat yapılarak kullanılır.

AD (4), BD (1), CD (4), FD (1), HD (1), MD (1), NID (1), NfD (1), NyD (1), SD (3), ŞD (1), ŞYD (1), UD (1), VA (2), YZ (2).

“Nusretin Rûm eline dikse alem

Küfrü mahveyleye Habeşde guzât” (İsen ve Kurnaz, 1990, s. 64)

“Ruhun üstünde gören hâl-i siyâhın sanemâ

Der Habeş tıflı durur bâğ-ı gülistânda yatar” (Tarlan, 1992a, s. 117)

“Lâle haddinde hâli anber-veş

Gûyiyâ gülistânda tıfl-ı Habeş” (Onur, 1991, s. 182)

2.2.77. Haleb / Şehbâ / Halebü’ş-Şehbâ:

“Kuzey Suriye’nin en önemli şehri ve kendi adını taşıyan ilin merkezi olup Anadolu’dan Mezopotamya’ya ve Akdeniz’den İran’a giden ana yolların kavşak noktasında kurulmuştur.” (İslâm Ans., 1997, C. 15, s. 239)

Arapça’da ve diğer bazı Sâmi dillerinde “süt veren” anlamına gelen Halep, Osmanlı İmparatorluğu’nun en önemli şehirleri arasında yer almış, Türkçe deyimlere ve Türk edebiyatına yerleşmiştir. "Halep oradaysa arşın burada" deyimini, Âşık Ömer’in "İşte geldim gidiyorum şen olasın Halep şehri" beyiti, Âşık

Emrah'ın sevdiğini Halep'te araması, Kerem'in Aslı'nın ateşine Halep'te yanıp kül olması bu meyanda sayılabilir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Bursa ve İstanbul'dan sonraki en önemli dokumacılık merkezi Halep olmuştur. Osmanlı şehirciliğinin klasik bir örneği olan Halep'in özelliklerinden biri de Kayşani ismindeki taş cinsinin yapılarda kullanılmasıdır. Halep kalesi, hanlar, hamamlar, çarşılar, camiler, medreseler bu taşlardan yapılmıştır. Selçuklu, Eyyubi, Memlük ve Osmanlı izlerini taşır. Kır renkte olan anlamına gelen şebâ bazen Haleb'e sıfat olarak bazen de Haleb'in yerine kullanılmıştır. Yani ikisi birlikte kullanıldığında Halebü'ş-Şebâ (beyaz süt veren) manasına gelmektedir.

CD (1), HD (3), H (6), HA (1), ND (92), NfD (1), NyD (1), ŞYD (8).

“Şi’ri çokdur şu’arâ-yı Arab’un
Ki o da mâyesi Şâm u Haleb’ün” (Pala, 2003, s. 140)

“Sezâdur olmaga zeyn-i mevâlî-i ulemâ
Nasîb olursa kime mansıb-ı kazâ-yı Haleb” (Bilkan, 1997, s. 468)

“Sûdegerân-ı şehri-i Sitâbul’a arz ider
Nâbî bu nev kumâş Haleb yâdigâridur” (Bilkan, 1997, s. 576)

“Bir biççek helâli dil-bere fehm itdi hilâf
Didi bu şâm degüldür Haleb-i Şehbâdur” (Bilkan, 1997, s. 1267)

2.2.78. Hamâ:

“Şam bölgesinin [:Suriye] en bakımlı ve merkezî şehirlerden biridir burası. Güzelliği ile ün salmıştır. Her yanı bahçe... Sudolapları epey büyük, gökteki felekler gibi. Âsî denilen büyük nehir buradan geçer. Mansuriye adı verilen bir dış mahallesi vardır. Şehrin girişinde bulunan bu mahalle esas şehirden de büyüktür. Burada işlek çarşılar ve muntazam hamamlar var. Hama'da meyve boldur. Badem kayısı da yörenin ürünlerindedir. Bu kayısının çekirdeği kırılınca içinden lezzetli badem çıkar.” (İbn Battûta, 2000, s. 101)

Asi Nehri üzerinde kurulu şehir, tüm dünyada günümüzde benzerine rastlanmayan ve türünde dünyanın en eskisi olarak kabul edilen su değirmenlerinden ötürü "Medinet-ün-Nevair (Su dolabı şehri)" olarak da

adlandırılır. Yunus Emre'nin adına şiir yazdığı namı diğer Dertli Dolap bu şehirdedir.

Hama, 1982 yılında Hafız Esed başkanlığındaki Suriye Hükümeti'nin halkın ayaklanması karşısında yaptığı insan kıyımı şeklindeki katliamla da bilinmektedir.

ND (1).

“Eşkiyâ-yı Arabun def”-i şer u şûri için

Olıcak bârgeh-efrâz-ı havâlî-i Hamâ” (Bilkan, 1997, s. 332)

2.2.79. Harem

“Herkesin girmesine müsaâde edilmeyen saygıdeğer ve kutsal yer. Kelime öncelikle Kâ’be için kullanılır. Kâ’be çevresinde hudutları belirlenmiş bir yer vardır, burada hacılar ihrama girerler. Bu bölgede avlanmak ve canlı bir mahlûku öldürmek haram edilmiştir.” (Pala, 2004, s. 193)

B (1), ND (3), NBD (1), NyD (1).

“Arafât u Harem u Mescid-i Aksâ tursun

Senden özge hele ey dâver-i pâkize-zamîr” (Bilkan, 1997, s. 54)

2.2.80. Harezmi/ Hârzem

Günümüzde İran, Türmenistan, Özbekistan ve Tacikistan sınırları içinde yer alan ve Ceyhun nehri boyunca uzanan tarihsel bölge olan Harezmi Evliya Çelebi şöyle anlatır:“Bu şehir, Türklerin en büyük, en bakımlı, en güzel şehirlerinden biridir. Temiz çarşıları, geniş caddeleri, büyük yapıları ve değerli sanat eserleri vardır. Halkı pek kalabalık olup, denizler gibi dalgalanır.” (Parmaksızoğlu, 1981, s. 118)

A- CH (1), NvD (1).

“N’idersin Mısır u Harezmi’i gözüme

Nazar it nice akar Nîl ü Ceyhûn” (Akalın, 1975, s. 201)

“Esîr-i hâr işigünde ekâbir-i Hârzem
Ubeyd-i hâk-i deründür ekârim-i Kirmân” (Tulum ve Tanyeri, 1977, s.
117)

2.2.81. Hatâ / Hıtâ / Hıtây / Hutem / Hoten:

“Çin’in kuzeyi ile Türkistan topraklarına verilen ad. Bugünkü sınırları Moğolistan ve Mançurya ile Sibiryâ topraklarının bir bölümünde kalır. MS X. asırdan itibaren Moğolların ‘Hatâ’ adlı kabilesi bu bölgede yaşadığından bu adla anılmıştır. ‘Hıtâ’ veya ‘Hutem’ şekilleriyle de kullanılan bu kelime özellikle âhû ve misk ile birlikte anılır.” (Pala, 2004, s. 197)

A-CH (27), AD (13), B (2), BD (9), C-CH (5), CD (17), ED (2), Hn (1), HD (7), HtD (1), H (5), Hh (1), HŞ (10), MD (3), MHD (2), ND (9), NID (5), NBD (12), NdD (5), NfD (4), NvD (10), NyD (1), SD (5), SN (2), ŞGD (6), ŞD (17),Ş.Y.D. (3), UD (4), VA (8), VD, (2), YD (1), YZ (4).

“Hıtây’a müşg virdi armağanı

İrâk’a virdi elfâz u me’ânî” (Akalm, 1975, s. 78)

“Sabâ dem urdu meğer çün seher saçından anun

Çamende nefhası müşk-i Hıtâ yerine geçer” (İsen ve Kurnaz, 1990, s. 117)

“Ol ca’d-ı müşk-bâr ile hem-dem midir nesîm

K’oldu dimâğ-ı bâğ dolu nâfe-i Hotem” (İsen ve Kurnaz, 1990, s. 45)

“Peleng-efken gözün havfile ol şîrâne gamzenden

Ne kanlar yutduğun âhû-yı Çîn müşg-i Hutenden sor” (Tarlan, 1992a, s.
114)

2.2.82. Hayber:

“Cezîretü’l-Arab’da Hicaz’ın hudûd-ı şarkîsinde ve Medîne-i Münevvere’nin 170 kilometre şimâlinde bir kasabadır. Çöl ile muhât güzel bir vahanın ortasında olub hâneleri bir mürtefi’ kayanın üzerinde müesses bir kal’anın etrafında bulunuyor. 2.500 ahalisi ve meyveleri meşhûr pek çok hurma ağaçları

vardır. Hayber eski bir kasaba olup hicret-i Nebeviyye'nin yedinci senesi vukû' bulan gazâ-yı Hazret-i Nebevî ile meşhûrdur." (Ş. Sâmî, 1996, s. 2071)

AD (1), HD (1), HA (1), NfD (1), SD (3), ŞGD (1), VA (1).

"Ansa fethin sen Muhammed-âyet ü Haydar-dilin

Eylemezdi burc-i Hayber kâkül-i müşgîn-i dôst" (Tarlan, 1992c, s. 63)

"Uğurun açık ola şimdi senindir nusret

Fâtihi Hayber olan server-i merdân-şekil" (Tarlan, 1992a, s. 39)

"Çekdi yine Zülfekârı Hayder

Şemşîr ile feth olundu Hayber" (Doğan, 2006, s. 376)

2.2.83. Hâver:

"Fezânın cenûbunda vâki' (Kâvâr) hıttasının en büyük kasabası olduğunu ve 47 tarihinde Ukbe b. Âmir tarafından feth edildiğini Yakut Hamevî beyân ediyor." (Ş. Sâmî, 1996, s. 2021)

YZ (1).

"Şâh-ı Hâver dikip felekde livâ

Çün yine cûşa geldi ceş-i ziyâ" (Onur, 1991, s. 159)

2.2.84. Hâverân:

Doğu ve batıdaki ülkeler anlamına gelir.

SN (17).

"Süheyli ol arada çün tutdılar

Şeh-i Hâverâna alup gitdiler" (Tulum ve Tanyeri, 1977, s. 502)

2.2.85. Heft İklîm / Yedi İklîm / Heft Kişver:

"Yedi iklîm, yedi bölge. Eski coğrafyaya göre yeryüzünün hayat olan dörtte birlik bölümü. Ekvator çizgisinden kuzey kutbuna doğru olan bölümü yedi bölgeye ayrılmıştır. Herbirine iklim denilen bu bölgelerin dışında kalan kısma zulumât denir ki İskender'in âb-ı hayâtı aramaya gittiği bölgedir. Yedi iklimi oluşturan bölgeler, İran merkez olmak üzere Arabistan, Afrika, Roma, Türk, Hind

ve Çin topraklarıdır. Heft-kişver (yedi ülke) de denilen heft-iklîm dilimizde yedi iklim şeklinde kullanılmıştır.” (Pala, 2004, s. 201)

A-CH (1), AD (2), BD (1), C-CH (1), CD (1), Hh (2), MS (1), ND (3), NID (1), NdD (9), NfD (5), NyD (1), P (1), SD (1), ŞHD (1), YD (2), YZ (2).

“Meger ermişdi zülf-i yâre nesîm

Oldu hoş-bûy anunla heft iklîm” (Onur, 1991, s. 213)

“Mûtî-i emrin olup çâr gûşe heft iklîm

Ola müsahhar-ı kilkin bu kubbe-i devvâr” (Gölpınarlı, 2004, s. 43)

“Înâyetin ile âsûdedir yedi iklîm

Himâyetin ile manzûmdur umûr-ı ehem” (Gölpınarlı, 2004, s. 94)

2.2.86. Hellûh:

“Klâsik şiirimizde şehir adı gibi kullanılan bir Türk boyu olan Karlukluların Farsça söyleniş şeklidir. Türkistan’ın Çiğil, Yağmâ ve Nevşâd şehirleriyle birlikte kullanılır.” (Yeniterzi, 2010, s.314)

NfD (1).

“Kemend-i silsile-i dilberân-ı Çîn ü Hitâ

Sinân-ı gamze-i hûbân-ı Hellûh u Nevşâd” (Akkuş, 1993, s. 145)

2.2.87. Hemedân:

İran’ın otuz eyaletinden biri olan Hemedân’da Azerbaycan Türkleri, Kürt, Lur ve Lek nüfusu da yaşamaktadır. Sultan III. Mahmûd döneminde Tebriz’in fethedilmesi sonucu Osmanlı Devleti ile İran Safevî Devleti arasında imzalanan Hemedan Antlaşması’yla dört eyalet ile birlikte Osmanlı topraklarına katıldı.

NyD (4).

“Feth-i Hemedân ile yine oldu mübeşşer

Ol pâdişeh-i memleket-i âtîfet ü cûd” (Erdem, 2005, s. 273)

2.2.88. Hille:

“Irak-ı Arab’da ve Bağdâd vilâyetinde livâ merkezi bir kasaba olub Bağdâd’ın 100 kilometre cenûbunda ve Fırat’ın iki kenârında olarak 32 dakika 28 derece 35 saniye arz-ı şimâlî ile 42 dakika 18 derece tûl-i şarkîde vâki’dir. Cümlesi Müslim olmak üzere 10.000 kadar ahâlîsi vardır.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 1977)

ND (1).

“Bu sadre müjde-i teşrîfün istimâ’ idicek

Zemîn-i Hille vü Bağdâd’dan güm oldı fesâd” (Bilkan, 1997, s. 102)

2.2.89. Hicâz / Haremeyn:

“Arap yarımadasında Mekke ile Medîne’nin bulunduğu bölge. Edebiyatta sevgilinin bulunduğu yer ve onun mahallesi Hicaz’a benzetilirdi. Çünkü âşğın Kâ’be’si sevgilisinin mahallesi olarak düşünölmüştür.” (Pala, 2004, s. 206)
“Haremeyn, Mekke ile Medine’ye verilen ortak isim. Bu iki beldenin belli kısımları harem olarak nitelendirildiğı ve gayrimüslimlere yasaklandığı için bu adla anılırlar.” (Pala, 2004, s. 193)

A-CH (1), B (6), BD (4), C-CH (1), FKD (2), HD (1), LM (1), ND (2), NID (2), NBD (2), NfD (1), SN (1), ŞGD (1), VA (3), VD (1), YD (4), YZ (1).

“Bulmaz harîm-i kûyuna yol ol ki Kâ’benin

Bâd-ı semûm-ı deşt-i Hicâzından incinir” (İpekten, 1990, s. 181)

“N’eyler yolunda hecr harâmisi vaslının

Emn ile şart etdi Hicâzın Hudâ yolun” (Tarlan, 1992b, s. 321)

“Ferd iken tavf-ı Hicâzında mecâz-ı aşkın

Ka’beye döndüğünde hâcî peşimân idi Kays” (Kalkışım, 1994, s. 323)

“Minnet Allâha ki feth eyleyüben Bağdâdı

Evlîyâ burcına hükm eyledi şâh-ı Haremeyn” (Çavuşoğlu, 1977, s. 222)

2.2.90. Hindistân / Hindûstân / Hind / Merzbûm-ı Hind/ Diyâr-ı Hind:

“Hint ülkesi. Divân şiirinde Hindistan, başta uzaklığı, esrarengizliği, havası, bağ-bahçesi, baharatı vs. olmak üzere çok sözü edilen memleketlerden biridir. Hz. Âdem Cennet’ten çıkarılınca Hindistan’da Serendip (Seylan) adasına inmiştir. Hindistan’da yakut çıkarılır. Yine anber de Hind denizlerinde yaşayan bir çeşit adabalığından elde edilir. İncileriyle de meşhûr olan Hindistan’da tavus ve papağan çok olurmuş. Köle ticaretine elverişli olduğu için yine siyahî köleler ile birlikte kullanılır.” (Pala, 2004, s. 209-2010)

Markopolo da Hindistan için şunları söyler: “ Hindistan efsaneler diyarıdır. Birbirinden güzel şehirler, yerler gördük orada. Tarihi snat eserlerini, şehirlerini gezdik. Hindistan’ın ticareti, el sanatları, gelenekleri bir hayli ilgi çekici geldi bana. Efsanevî güzellikleri yanında halkın ilgi çekici yaşayışı da ülkeye başka bir hava veriyor. (Markopolo, s. 118)

A-CH (4), AD (6), B (1), C-CH (2), CD (5), ED (1), FD (9), HD (6), HtD (1), H (1), Hh (1), MD (1), ND (3), NID (3), NBD (4), NdD (4), NfD (4) NvD (2), SD (4), SN (1), ŞHD (1), ŞGD (2), ŞD (2), ŞYD (2), UD (1), VA (13), YD (1), YZ (2).

“Ârızî hattından ol servin su’âl etdim dedi

Bûstân-ı Rûmda tûtî-i Hindûstân yatar” (Tarlan, 1992c, s. 143)

“Zülf ü hattun bâğ-ı hüsnünde açaldan bâl ü per

Reşk idüp cevân ider tâvus-ı Hindûstân ana” (Yekbaş, 2010, s. 185)

“Mâkiyân-ı Hind eder tâvusa arz-ı reng-i nâz

Etdi sebz-âb-ı hayâl o gûne hod-bînâmı sebz” (Kalkışım, 1994, s. 311)

2.2.91. Hisâr:

“Anadolu Hisarı, Karadeniz Boğazı’nın en dar mahallinde Anadolu sâhilinde eski bir hisardır ki Kostantine’nin muhâsara ve zabtını teshîl maksadıyla 798 târîh-i hicrîsinde Yıldırım Sultân Bâyezid Hazretleri tarafından bina olunmuşdur. Eski ismi Güzelce Hisar’dır. Bu vechile el-yevm İstanbul’un mahallâtında ma’dûd olan Anadolu Hisarı İstanbul’dan 59 sene evvel feth olunmuşdur demektir.” (Ş. Sâmi, 1996, s. 399)

Rumeli Hisarı, İstanbul'un Sarıyer ilçesinde Boğaziçi'nde bulunduğu semte adını veren hisardır. Fatih Sultan Mehmed tarafından İstanbul'un fethinden önce boğazın kuzeyinden gelebilecek saldırıları engellemek için Anadolu yakasındaki Anadolu Hisarı'nın tam karşısına inşa ettirilmiştir. Burası boğazın en dar noktasıdır.

NID (1), NdD (2), NyD (2).

“Söylenmez ol perî ile seyrim Hisârsız

Zannetme ey dil anı hemân söylerim sana” (Gölpınarlı, 2004, s. 125)

2.2.92. Horâsân:

“İran'ın doğusunda kalan bölgedir. Horâsân, ‘güneşin doğduğu yurt’ anlamına gelir. Divân şiirinin coğrafyası içinde önemli bir yer tutar. Belh, Buharâ gibi şehirleri; mâdenleri ve verimli arazisiyle olduğu kadar buradan Anadolu’ya yapılan göçler ve Anadolu üzerinde bıraktığı derin izler nedeniyle önemli olan Horasan, tasavvufî hayatta da etkili olmuştur.” (Pala, 2004, s. 210)

BD (3), FD (2), HD (4), HtD (1), HŞ (2), LM (1), NBD (1), NfD (1), NvD (1), SN (1), ŞYD (1), UD (5), VA (3), YD (2).

“Tengnâ-yi belâ ede gözüne

Gazabın arsa-i Horâsânı” (Tarlan, 1992a, s. 52)

“Hayâlî câm-ı Câmî'den içelden cür'a-i feyzi

Gözüne İsfahânî sürmedir hâki Horâsânın” (Tarlan, 1992a, s. 194)

2.2.93. Hucend / Hocend:

“Maverâünnehr'in en meşhûr şehirlerinden olup Taşkend'in 130 kilometre cenûb-i şarkisinde ve 256 metrelik irtifa'da olarak 45 derece 17 dakika arz-ı şimâlî ile 67 derece 16 dakika 48 saniye tûl-ı şarkîde vâki'dir.” (Ş. Sâmi, 1996, s. 2023)

A-CH (1), MD (2), SD (1).

“Söz eyle tuhfe it mülk-i Hucend’e

Ki ola ehl-i kemâl ol söze bende” (Akalm, 1975, s. 78)

“Görse bu şi’r-i latîfi vü hayâl-engîzi

Âferîn eyleye tahsîn idüben şeyh-i Hocend” (Yekbaş, 2010, s. 202)

2.2.94. Irâk / Milk-i Irâk / Irâkistân:

Resmî adı el-Cumhûriyyetü’l-Irâkıyye olup başşehri Bağdat’tır. Kuzeyde Türkiye ile 331 kilometrelik bir sınırı bulunan Irak’ın toprakları doğuda İran, güneyde Suudi Arabistan ve Küveyt, batıda Ürdün ve Suriye ile çevrilidir. Dini ve tasavvufî hayat alanında Basra zühd ekolünün temsilcisi Râbia el-Adeviyye başta olmak üzere Ma’râf-I Kerhî, Cüneyd-I Bağdâdî, Ebü’l-Hüseyn en-Nûrî, Ebû Sâid el-Harrâz ve Şiblî gibi önemli şahsiyetler Irak bölgesinde yaşamışlardır. Irak İslâm sanatının hemen her dalında olduğu gibi edebiyatında da Sümerlerle başlayıp Keldânîlerle doruğa çıkan ve daha sonra Med-Pers döneminde İran, İskender-Selevkos döneminde Grek kültürlerinden katkılar alan eski Mezopotamya edebiyatının etkisi hissedilir. İslâmî dönemde Kur’an’ın etkisi dil ve edebiyat alanında da kendini göstermiş, şairler şiirlerinde, hatipler hitabelerinde, edipler eserlerinde ondaki edebî sanatlarla üslûp özelliklerinden etkilenmişlerdir. (İslâm Ans., 1999, C. 19, s. 83, 103)

A-CH (5), B (5), BD (1), C-CH (1), HŞ (1), LM (7), ND (4), NID (1), NdD (2), NfD (1), NyD (1), P (3), SN (1), ŞGD (1), ŞYD (1), VA (1), YD (2), YZ (3).

“Min zerrîn-na’l rahş-ı tâzî

Mısırî vü Irâkî vü Hicâzî” (Doğan, 2008, s. 316)

“Sebük-rûhân bilip sûrâh-ı nâyı revzen-i vahdet

Irâk u Isfahânı seyr ederler râh-ı diğerden” (Kalkışım, 1994, s. 393)

2.2.95. Isfahân / Safâhân / Sıfâhân:

İran’ın dördüncü büyük şehri ve aynı adı taşıyan eyaletin merkezidir. Adı Arapça kaynaklarda Sibâhân, İsbahân ve bazı eski Farsça kaynaklarda Sipâhân şeklinde geçer. Genellikle kabul edildiğine göre kelimenin sözlük anlamı ‘atlı-

askerler' olup şehir, Sâsânî ordusu bir savaş çıktığında önündeki düzlükte toplandığı için bu adla anılmıştır. İsfahan, bir başşehir ve önemli bir yerleşim merkezi olma hususiyetini Selçuklular devrinde kazanmıştır. Bbu dönemin en önemli yapısı İsfahan Cuma Camii'dir. Safeviler devrinde de birçok mimari eser yapılmıştır. (İslâm Ans., 2000, C. 22, s. 497, 502)

En güzel ve en kaliteli sürmenin memleketidir. İsfahan, güzel ve köşkerin sarayların olduğu ihtişamlı bir şehir olduğundan şiirlerde bu özelliği ile de kullanılır. Meşhûr İranlı kasîde şairi Kemâleddin-i İsfahânî de bu şehirli olduğundan şiirlerde şehir onun adıyla da birlikte anılır. İsfahân elması diye bir elma türünün olduğu da şiirlerde karşımıza çıkmaktadır.

A-CH (3), AD (1), BD (5), C-CH (1), FKD (1), HD (3), HtD (3), Hh (2), HŞ (1), MD (1), MHD (1), ND (2), NID (1), NBD (4), NdD (10), NfD (2), NvD (3), ŞGD (3), ŞYD (1), UD (1), VA (3), YD (2), YZ (1).

“Okusun savtı Nevrûz-ı acem nakş-ı Safâhânda
Keremden Ahmede billâhi dervişâne aşk eyle” (Tarlan, 1992a, s. 265)

“Ne tozlar kopartır ise semend-i tab'ı çâlâkim
Gözüne tûtiyâ eyler Safâhânda Kemâl anı” (Tarlan, 1992a, s. 49)

“O la'l-i leb o gabgab sende kim vardır adîl olmaz
Felek Rûmun kirâsın koysa sîb-i İsfâhân üzre” (Gölpınarlı, 2004, s. 26)

“Bezimde ehl-i basîret sipâh-ı efgânı
Sevâd-ı şehir-i Sıfâhâna sürmeli derler” (Kalkışım, 1994, s. 286)

2.2.96. İstabor:

Kanunî Sultan Süleyman, 20 Haziran 1541'de İstabor'a sefer düzenlenmiş ve bu seferi başarı ile sonuçlanmıştır.

MS (2).

“Budun'a dinle kâfir niçe üşdi
Bölük bölük Tunâ'yı geldi geçdi

Oradan itdi muhkem Istabor'ı

Kurıp toplarını döğdi hisârı” (Akkuş, 1991, s. 96)

2.2.97. İrân / Hıttâ-i İrân / Fûrs / Acem / Mülk-i Acem:

“Bu isim zamân-ı kadîmde Dicle ile Sind ve Ceyhûn nehirleri ve Bahr-ı Hazar'la Basra Körfezleri ve Bahr-ı Ummân aralarında olan kıt'a-i vâsi'aya ıtlak olunarak İrâk-ı Arab'la Afganistân ve Belûcistan'a dahi şâmil idiye de şimdiki halde İrâk-ı Acem, Fâris, German, Horâsân, Mazenderan, Gîlân ve Âzerbaycân memâlikini câmi' olan kıt'adan ibaretdir ki Asya kıt'asında mevcûd düvel-i müstakilenin büyüklerinden ve düvel-i İslâmiyyeden biridir. Beyne'l-avâm (Acemistân) ismiyle ma'rûfdur.” (Ş. Sâmi, 1996, s. 1129-1130)

Fûrs ifadesi de şiirlerde hem Faslılar için hem de eski İran için kullanılır.

B (7), BD (5), C-CH (3), CD (3), FKD (2), FD (1), HD (3), H (2), HŞ (5), LM (3), MD (1), ND (6), NID (1), NBD (1), NdD (28), NfD (9), NyD (4), NvD (3), P (1), SD (2), ŞHD (1), ŞGD (1), ŞD (1), ŞYD (1), UD (1), VA (3), YD (7).

“Şol zülf-i siyeh-kâr ki sevdâya sebebdür

Ser-fitne-i Rûm u Acem-âşûb u Arabdur” (Ersoylu, 1989, s. 101)

“Bilmez iken nedür savâb u hatâ

Tesnîf-i Fürse eyledi âgâz” (Yekbaş, 2010, s. 358)

“Şehensâh-ı cihân hâkân-ı devrân fâtih-i İrân

Eder medhûş ü hayrân Rüstemi fart-ı mehâbetle” (Gölpınarlı, 2004, s. 202)

“Padişâhım iki şâirdir veren nazma revâc

Merzbûm-ı Hindde Örfi Acemde Enverî” (Gölpınarlı, 2004, s. 23)

2.2.98. İrem / Bâğ-ı İrem / Bostân-ı İrem:

“Şam veya Yemen'de eski Âd kavminin kralı Şeddad tarafından Cennete benzetilerek yapılan bir bahçenin adı. Edebiyatta daha çok ‘Bâğ-ı İrem’ olarak geçer.” (Pala, 2004, s. 234)

AD (7), B (1), BD (8), CD (3), FD (1), HD (1), HtD (4), HŞ (1), LM (1), ND (2), NID (1), NBD (4), NdD (3), NfD (2), NvD (4), NyD (6), SD (2), ŞHD (2), ŞGD (3), ŞD (4), VA (7), YD (2), YZ (8).

“Arzı Behište benzeten ürd-i behişt midir
Ârâm-ı dil midir bu yâhûd ravza-i İrem” (İsen ve Kurnaz, 1990, s. 55)

“Aceb mi Bâğ-ı İrem nüshasını nesh etse
Bu fasldır çü muhakkak Behişt’ten bir bâb” (İsen ve Kurnaz, 1990, s. 70)

“Bâğ-ı İrem kim lâ-nazîr hem dil-nişîn hem dil-pezîr
Reşk-âver-i çarh-ı esîr enmûzec-i Huld-ı nagam” (Kalkışım, 1994, s. 80)

2.2.99. İspanya / Sipenyâ:

“Avrupa’nın güneybatısındaki İber yarımadasında yer alan ülkedir. İslâm dünyası ile derin kültürel etkileşim yaşayan İspanya’nın Osmanlı Devleti ile olan kültürel münasebetleri, XVI. yüzyılın dinî rekabet ve Akdeniz hâkimiyetine dayalı silâhli çatışmalarının gölgesinde kalarak gelişme imkânı bulamamıştır.” (İslâm Ans., 2001, C. 23, s. 161, 169)

MS (1).

“Gelüp askeri cümle Engürüs’ün
Sipenyâ’nun Alaman’un Urus’un” (Akkuş, 1991, s. 66)

2.2.100. İstanbul / S(i)tanbul / İslâmbol / Şehr-i Kostantin / Kostantiniyye:

Osmanlı Devleti’ne başkentlik yapan İstanbul, geçmişte ve günümüzde değerini koruyan; doğunun ve batının gözdesi büyük bir ticaret ve kültür şehridir. Sahip olduğu doğal dokusu, coğrafi konumu ve tarihi zenginlikleriyle Türkiye’nin ve dünyanın en dikkat çeken şehridir.

“Evliya Çelebi, İstanbul için İslambol ifadesini de kullanır ve şöyle der: ‘Peygamberimiz şöyle buyurdu: ‘İstanbul elbette açılacaktır. Komutanlar arasında o komutan ne denli övgüye değer, ordular arasında o ordu da.’ Bişrü’l-Anevî’den gelen bir hadis Cami’üs-Sagir’de yazılıdır. Yeryüzünde İstanbul’dan daha büyük ve bakımlı bir kent olmadığına nice bin belge vardır. Bari kenti, hükümdarların hasret çektikleri, Yunanlı Makedonyalıların taht kenti, şirin belde, ulu kale ve en eski kentlerden biridir.” (Parmaksızoğlu, 1983, C. 1, s. 8, 9)

Şairler tarafından İstanbul'un bu muazzam değeri ortaya koyulur. İstanbul ağzı Türkçenin en güzel kullanıldığı ağızdır ve bu durum şiirlerde çeşitli şekilde ifade edilmektedir. İstanbul, bir ilim merkezidir. Resim, hat, tezhip gibi birçok sanatın da merkezidir. İslambol adı da İstanbul kelimesinin kaynağını gösterir şekilde şiirlerde kullanılmıştır.

AD (1), B (5), BD (4), FKD (1), HD (8), H (11), Hh (3), Necâtî Bey (2), MS (9), MHD (1), ND (13), NID (2), NdD (9), NfD (3), NvD (1), NyD (3), P (3), ŞHD (9), ŞGD (2), ŞYD (9), YD (2).

“Dâ’iremden gözyaşı hâli değildir bir nefes
Şehr-i Kostantini çevre kuşadan deryâ gibi” (Tarlan, 1992b, s. 122)

“Sengîn dilin ki saht ola Kostantiniyye-vâr
Feth etmege inâyet-i sultân nişân gerek” (Tarlan, 1992c, s. 198)

“Bu şehr-i Sitanbûl ki bî-misl ü behâdır
Bir sengine yek pâre Acem mülkü fedâdır” (Gölpınarlı, 2004, s. 85)

“Korkarın Cennette de uşşâk rahât görmeye
Öğrenürse şîve-i hûbân-ı İstânbul’ı hûr” (Kavruk, 2001, s. 78)

“İlm ile ma’rifete cây-ı kabûl
Olmaz illâ ki meger İstânbûl” (Pala, 2003, s. 64)

“Nakş u tasvîr u hutût u tezhîb
Hep Sitanbul’da bulur zînet ü zîb” (Pala, 2003, s. 64)

“Hakîkat bî-vefâ nâ-mihribân hûbân-ı İslâmbol
Yine dil ârzû eyler ne çâre ülfet olmuşdur” (Üzgör, 1991, s. 408)

2.2.101. İzmir:

Ege bölgesinin en büyük şehri ve bu şehrin merkez olduğu ildir. Aynı adı taşıyan ve karalar içine derin bir şekilde sokulan körfezin nihayetinde kurulmuştur. İzmir adının bir amazon olan Symirna’dan geldiği, kelimenin aslının Tismurna olup bir ön ek olan ‘ti’nin düşmesiyle Smurna veya Smyrna şeklini aldığı kabul edilir. Milattan önce 3000’li yıllarda ilk yerleşmenin olduğu kabul

edilen İzmir şehri tarih boyunca depremler ve yangınlar yüzünden sık sık harap olmuştur. (İslâm Ans., 2001, C. 23, s. 515, 526)

FKD (1).

“Olnca kâdî-i İzmir feyz-i ebr-i lutfından

Dil-i halk oldu goncayken gül ü her gül birer gülşen” (Üzgör, 1991, s. 298)

2.2.102. İznik:

Bursa iline bağlı ilçe merkezidir. Aynı adı taşıyan gölün doğu tarafında kurulmuş eski bir yerleşim merkezidir. Şehir Milâttan önce 316 yılında o zamanlar Askania denilen İznik gölünün kıyısında kurulmuştur. Osmanlı devrinde çini ve seramik merkezi durumunda olan İznik XVII. yüzyılın sonlarına kadar bu faaliyetini sürdürmüştür. (İslâm Ans., 2001, C. 23, s. 543, 549)

İznik Selçuklu ve Osmanlı devletlerine başkentlik yapmıştır. Osmanlı idaresinde İznik, sanat, ticaret ve kültür merkezi oldu. Orhan Gazi Medresesinde birçok ünlü ders verdi. Davud-u Kayseri, Ebul Fadıl Musa, Eşrefoğlu Abdullah Rumi gibi ünlü tasavvufîler İznik'te yaşadı ve eserler verdi. Osmanlı döneminin ilk cami, medresesi ve imareti İznik'te inşa edildi.

MS (1).

“Diyâr-ı Rûm'a basdıkdâ kadem ol

Nice serverler oldılar ana kul

Haber irince tekfurlugına

Per oldı kalbi ol dem kibr ü kîne

Şeyâfîn u melâ'in idüp cem'

Yürüdi İznik'e bî-nûr u bî-şem” (Akkuş, 1991, s. 278)

2.2.103. Kâbil:

“İran-ı kadîmin şark cihetinde şimdiki Afganistân'ın merkezi bir şehir olub hem-nâmı olan nehrin üzerinde ve 1917 metre irtifâ'ı olan güzel bir mevki'de olarak Herat'ın 800 kilometre şarkında ve Belh'in 515 kilometre cenûb-i şarkisinde 34 derece 30 dakika arz-ı şimâlî ile 66 derece 64 dakika tûl-i şarkîde vâki' ve 60.000 ahâlîyi câmi'dir.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 3805)

ŞGD (1).

“Gark eder tâ kişver-i Keşmîrî sebz-âb-ı hayâl
Fikr-i Gâlib kim sevâd-ı Hinde Kâbil’den geçer” (Kalkışım, 1994, s. 284)

2.2.104. Kâfiristân / Diyâr-ı Kâfiristân:

“Afganistan’ın şimâl-i şarkî cihetinde Hindugûh Cibâlinin cenûbî mâilesinde ve Kâbil nehrine tâbi’ Kunar vadisinde vâki’ bir hıtta olub şimâl-i garbî cihetinden cibâl-i mezkûre sırtlarıyla Bedehşân’dan ayrılmış olduğu hâlde şimâl-i şarkî cihetinden Pamîr memleket-i gayr-i mazbûtasına doğru uzanır. Gayr-ı mazbût ve Afganistân’a yalnız ismen tâbi’ dağlık ve vahşî bir yer olmakla nerelere kadar mümted olduğu tamamiyle ma’lûm olmayıb mesâhe-i sathiyyesini 13.000 ile 50.000 kilometre aralarında muhtelif mikdarlarda göstermişlerdir.” (Ş. Sâmi, 1996, s. 3813)

ND (1), ŞGD (1), YD (1).

“Olupdur gün gibi Yahyâ kulun pîr-i cihân-dîde
Bile feth itdi Mısır ile diyâr-ı Kâfiristânı” (Çavuşoğlu, 1977, s. 74)

“Oldı tedbîr-i cihân-gîrûn ile âsûde
Kâfiristân u müselmân u bilâd-ı A’câm” (Bilkan, 1997, s. 94)

“Bend bend olmadayım rişte-i tûl-ı emele
Kâfiristân-ı ser-i zülf müdür yâ vatanım” (Kalkışım, 1994, s. 371)

2.2.105. Kâğıt-hâne:

Kâğıthane, İstanbul’un Avrupa yakasında bir ilçesidir. Doğudan Beşiktaş ilçesi, batıdan Eyüp ilçesi, kuzeyden ve güneyden Şişli ilçesi ve güneybatıdan Beyoğlu ile çevrilidir. İlçenin, Kâğıthane Deresi'nin sona erdiği kesimde Haliç'e kısa bir kıyısı vardır.

NfD (1), NyD (4), ŞGD (2), YD (1).

“Virildi Kâğıd-hâneye menşûr-âbâdı
Sezâdur olsa Sa’d-âbâd o cây-ı dil-keş ü zîbâ” (Erdem, 2005, s. 264)

2.2.106. Kâhire:

Kahire Mısır'ın başkenti ve Arap dünyasının en kalabalık kentidir. Kahire Mısır ve çevre ülkelerinin politik, ekonomik ve kültürel merkezi konumundadır. Mısır hükümeti, parlamentosu, devlet daireleri ve diplomatik temsilciliklerin bir çoğu Kahire'de bulunmaktadır. Kahire müzesi, Piramitler bölgesi, Nil nehri civarı turistlerin rağbet ettikleri eşsiz mekânlardandır.

B (1).

“Kâhire-i Mısra çün oldı karîb
Didi bana fethi olursa nasîb” (Okuyucu, 1995, s. 74)

2.2.107. Kal'a-i Kamañçe / Kamañçe Kalesi:

XVI. yüzyılda Kamañçe, Lehistan'ı Karadeniz'e bağlayan büyük ticaret yolu üzerinde önemli bir sınır şehri idi. Daha sonraları, Osmanlı hâkimiyeti altına alınan Boğdan'a karşı sınır kalelerinden biri oldu. (Tuğlacı, 1985, s. 359)

ND (4).

“Bu feth-i zîbâyı görüp Nâbî didi târîhini
Aldı Kamañçe bıkırını Sultân Muhammed zûr ile” (Bilkan, 1997, s. 201)

2.2.108. Kal'a-i Mısır:

Mısır Kalesi, Mısır'ın en ünlü kalesi olarak bilinen Kâhire Kalesi'dir, Mısır'ın başkenti Kahire'de bulunan tarihi bir kaledir. Yapımına 12. yüzyılda Eyyubi hanedanının kurucusu Selahaddin Eyyubi tarafından başlanmış ve Osmanlı Devleti döneminde bitirilmiştir. Kalenin girişi güneyde, Salah Salem Caddesi tarafında, Ölüler Şehri'nin güney girişine yakındır. Kalenin bulunduğu tepe, kireçtaşından olup 75 m. yüksekliğindedir. Tepe, hemen yakınında bulunan ve 200 metre yüksekliğindeki Mukattam Tepeleri'nin bir uzantısı durumundadır.

FKD (1).

“Nigâhbân olalı hıfz-ı kal'a-i Mısır'a
Ne kal'a kulesi salmış feleklere sâye

Müdâm çarhda destûr-ı seyr için Keyvân
Yüzin gözün sürer ol sûr-ı âsumân-sâya” (Üzgör, 1991, s. 152)

2.2.109. Kal’a-i Sandra:

Sandra, Zongul’dakta bugün Üzülmez ya da Zonguldak Çayı olarak adlandırılan bir deredir. Bu derenin kenarında buluna Filyos Kalesi Sandra Kalesi olarak ifade edilmektedir.

NID (1).

“An-karîb edeler ümmîd odur inşâ’allah
Kal’a-i Sandrayı da dâhil-i sehadd-i Budûn” (İpekten, 1990, s. 79)

2.2.110. Kal’a-i Uyvâr:

“Uyvar, Macarca (Yeni kale) demektir. Doğrusu 1005 senesi Eğri gazâsında bu kale ağaç palanga imiş. Forgaç mel’ununun babası bu laleyi böyle sağlam şakle sokarak altmış yıldan beri onun elinde kalıp Osmanlı ordusu hesapsız askerle otuzbin top güllesi vurarak otuz sekiz günde 1074 senesinde Dördüncü Mehmed zamanında Köprülü-Fazıl Ahmed Paşa güçlkle feth eyledi. Fetih tarihi:

‘Allah muin oldu fetheyledik Uyvar’ı’ (1074)

Bu kale altıgen şeklinde, kâgir, altı köşesinde altı adaet büyük tabyası olan bir hisardır. Kalenin hendek üzerinde genişliği yirmi bin adımdır. Cehennem gayyası gibi derindir ve içinde Nitre suyu vardır. Çeşitli balıklar yüzer.” (Evliyâ Çelebi, 1970, C. 10, s. 144-145)

Bugün birçok Batı dili jargonunda kullanılan "Türk gibi güçlü" deyimini, bu kalenin fethinden doğmuş olup, tam hali "Uyvar önünde bir Türk gibi güçlü" şeklindedir.

NID (2), NvD (1).

“Otağın kurdu pîş-i kal’a-i Uyvâra şevketle
Ser-i küffâra ahker-rîz olup her tûp-ı âteş-bâr” (İpekten, 1990, s. 341)

2.2.111. Kandehâr:

“Bugün Afganistan sınırları içinde kalan bir şehirdir. Rivayete göre bu şehri İskender kurmuştur. Birçok milletler tarafından fethedilmiştir. Dîvân şiirinin coğrafyası içerisinde önemli bir yer tutar.” (Pala, 2004, s. 257)

NID (1), NvD (2).

“Tatlu geldi hâceye fikr-i metâ’-ı Kandehâr

Terk idüp biz tâc ile dülbendi alduk sâgarı” (Tulum ve Tanyeri 1977, s. 534)

“Ederse kand-ı lebin hâtır-ı mezâka hutûr

Diyâr-ı Mısra değil Kandehâra dek gideriz” (İpekten, 1990, s. 227)

2.2.112. Kandiye:

“IX. yüzyılda Araplar tarafından kurulan şehir, IV. Mehmed döneminde Fazıl Ahmed Paşa tarafından alınarak Osmanlı yönetimine katıldı (27 Eylül 1669). Kandiye, bugün Yunanistan’da liman şehridir. Osmanlı yönetiminde Kandiye Kalesi, şehrin savunması için önemli stratejik yapıya sahipti. Kalede, Osmanlı dönemine ait birçok dinî yapılar bulunmaktaydı. Bu yapılar önceleri şehrin fethi sırasında kiliseden çevrilen yapılarıydı.” (Tuğlacı, 1985, s. 360)

ND (1).

“Bâreka’llâh zihî sâhib-i sâhib-tedbîr

Sâneka’llâh zihî âsaf-ı Kandiye-güşâ” (Bilkan, 1997, s. 155)

2.2.113. Karaağac:

“(Garbî) Aydın vilâyetinin Denizli sancağında ve sancağın müntehâ-yı şark-ı cenûbîsinde bir kazâ olup nefis-i Denizli, garben Tavas kazalarıyla cenûben Menteşe sancağıyla şarken dahı Konya vilâyetiyle mahdûddur.” (Ş. Sâmi, 1996, s. 3620)

“İtmişdi bir bahârda merhûm vâlidî

Gülşen-sarây-ı Karaağacda ikâmeti” (Bilkan, 2003, s. 121)

ND (1).

2.2.114. Kara Bâğ:

“Kafkasya’da Kür ile Aras mecrâları ve Erivân eyâleti arasında bir hıtta olub 1813 târîh-i milâdisinde İran’dan Rusya’ya geçmiş Yeisavtopol kazasına mülhak ‘Şuşe’ kazasını teşkil etmiştir. Mesâhe-i sathiyesi 18.000 kilometre (kare) olub 250.000 ahâlîsi vardır. Ahâlîsinin nısfı Azerbaycan Türklerinden olub nısf-i diğeri İranî, Ermeni ve Rus’dan mürekkebdir.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 3621)

BD (1).

“Zülfünün kaldı gönül mürgi Kara Bâğında
Ruhunun görmeğe azm itmiş iken Bağdâdın” (Küçük, 1994, s. 331)

2.2.115. Karaferye:

Karaferye (Verria), bugün Yunanistan’ın Makedonya’da, Selânik’in 60 kilometre kadar güneybatısında bir şehirdir. İlk kez 1331’de Karasi Beyliği’nin 70 parçadan oluşan donanması tarafından kuşatılan şehrin fethi Gazi Evrenos Bey tarafından gerçekleştirilmiştir (1373). Kasabayı fetheden kuvvetlere Karafere (veya Kara Korya), Kara Mürsel, Kara Ece, Karaca veya Kara Koca adındaki gaziler komuta ettiklerinden ve fetihden sonra bu kalenin muhafazası Kara Fere Gazi’ye ısmarlandığından kasabaya ‘Karaferye’ adı verilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu egemenliği devrinde Karaferye’de, arpa, pirinç, nohut gibi tarım ürünleri yetiştirilmekteydi. Ancak pamuklu dokumacılığı ve ipekçiliğiyle ün kazanmıştır. En parlak dönemini Yavuz Sultan döneminde yaşamıştır. Dönemin en ünlü edebiyatçılarından Ahi Çelebi’nin burada kadılık yapması, Yavuz’un Çeşnirbaşlılarından Sinan Bey’in buraya yerleşmesi Karaferye’nin hem kültür hem de imar bakımından gelişmesine yardım etmiştir. (Tuğlacı, 1985, s. 361)

SD (1).

“Bir gün çıkup ki Rûm iline eyledüm sefer
Nâ-gâh Karaferye’ye düşdi yolum meger” (Yekbaş, 2010, s. 127)

2.2.116. Karahisâr:

Karahisar Köyü, Konya Beyşehir'in doğusunda ve Beyşehir Merkeze 12 km uzaklıktadır. Karahisar adıyla farklı yerleşim birimleri olmakla birlikte Şeyhî'nin şiirindeki coğrafyaya baktığımızda Konya'ya bağlı Karahisar Köyü olması muhtemeldir.

NyD (1), ŞD (1).

“Günü kutlu rûzgârın yüzü ak Karahisârın

Ki bu şehre şehriyârın tozu tâc-ı ser göründü” (İsen ve Kurnaz, 1990, s. 276)

2.2.117. Karaman:

“Rûm Selçûkîlerinin inkırâzında bu devletin enkâzı üzerinde teşekkül eden düvel-i sağırenin Âl-i Osmân'dan sonra en büyük ve kuvvetlisi olub Devlet-i Selçûkiyye'nin merkezi bulunmuş olan Konya cihetinde ve devlet-i münkarızanın tâ kalbgâhında teessüsü bâ'is-i ehemmiyet olmuş idi.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 3645)
“Konya'nın vilâyet ve sancağında ve Konya'nın 57 kilometre cenûb-i şarkîsinde ‘Toros’ silsile-i cibâlinin en şimâlî etekleri altında ve Akgöl'e dökülen Göksu mecrâsı kurbunda kaza merkezi bir kasabadır.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 3644)

AD (2), CD (1), ŞD (1), HD (6), MS (1), MD (1), NBD (1), NvD (1), SD (1), UD (1), VA (1), YD (2).

“Ne aceb ger Karaman bulmasa âlemde amân

Çünkü yâr etdi sana Devlet-i Osmânı kerem”(İsen ve Kurnaz, 1990, s. 59)

“Ümerâ saflarını Âsaf-ı devrâna koşup

Karaman fethine emr etdi Süleymân-ı zamân” (Tarlan, 1992c, s. 293)

“Gubâr-ı zek idüpdür tîre baht-ı âb-ı engûrı

Safâlar sürse demdür kahve-nûşânı Karaman'un” (Tulum ve Tanyeri, 1977, s. 383)

2.2.118. Karesi / Karasi:

Osmanlı Devleti'nin eyaletlerinden biridir. Osmanoğulları'na ilk katılan beylik olan Karesioğulları Beyliği'nin bulunduğu bölgede kurulmuştur. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla yerine Balıkesir ili kurulmuştur. 1909 yılındaki Karesi Sancağı'na bağlı kazalar şunlardır; Karesi Merkez Kazası, Ayvalık Kazası, Bandırma Kazası, Edremit Kazası, Burhaniye Kazası, Erdek Kazası, Gönen Kazası, Sındırgı Kazası, Balya Kazası'dır.

NBD (1), YD (3).

“Karesi ebrûları Aydın münevver çihresi

Kâküli Şâm-ı visâli sînesi Akyazıdır” (Çavuşoğlu, 1977, s. 342)

2.2.119. Kastamonu:

Bizanslılar tarafından XII. yüzyılın sonunda kurulmuştur. Bizanslıların ‘Kastamon’ dedikleri şehre Türkler ‘Kastamonu’ adını vermişlerdir. 1213 yılında ilk defa Türklerin eline geçmiştir. Düşmen saldırısı görmemiş şehirlerimizdendir. Şehrin önemli yapılarından bazıları şöyledir; Kastamonu Kalesi, Atabey Camii, Saat Kulesi, Yılanlı Darüşşifası. (Bayrak, 1994, s. 415, 416)

1333’lerde Kastamonu’ya uğrayan ünlü gezgin İbn Batuta,"Kastamonu (Anadolu'daki) şehirlerin en büyük ve en güzellerindendir...Hiçbir ülkede fiyatları bu şehirden daha ucuz bir yer görmedim." şeklindeki açıklamalarıyla şehrin büyüklüğüne ve hayat şartlarının elverişliliğine ışık tutmuştur.

ŞHD (1).

“Zât-ı Kastamonı’da bi’z-zât defter-dâr iken

Dânesiyle defter-i ‘ömri resîde yetdi hayf” (Arslan, 2002, s. 205)

2.2.120. Kâşân:

“İran’da çinileriyle ünlü tarihî şehir. Merkezi İran’da, İsfahan’ı Tahran’a bağlayan tarihî karayolu üzerinde kurulmuştur; bugünkü demiryolu da içinden geçer. Şehir isminin, cami süslemeciliğinde kullanılan kâşî adı verilen mavi ve yeşil renkli bir taşın işçiliğiyle tanınmasından kaynaklandığı söylenmiştir. Diğer

bir rivayete göre ise şehrin Kâş ve Kâşân şeklinde söylenen ismi (Steingass, s. 1005) efsanevî Pers Hükümdarı Kays'ın ikâmetgâhı manasındaki Kays-i Âşiyân kelimesinden gelmektedir. İsim Arap kaynaklarında Kâşân şeklinde geçmektedir.” (İslâm Ans., 2002, c. 25, s. 3)

Şemseddin Sâmî, bu şehrin birçok ırmağı, muntazam ve çok temiz sokakları olduğunu ifade eder.

ŞGD (1), YD (3).

“Hezârân gülşen ü kâşâne var kim nakş-ı rengînin
Değişmez ehl-i dikkat kişver-i Keşmîr ü Kâşân'a” (Kalkışım, 1994, s. 136)

2.2.121. Kazvîn:

“İran'da şehir ve aynı adı taşıyan idarî birimin merkezi. Elburz dağlarının güney eteğinde Tahran'ın 150 km. kuzeybatısında ve denizden 1290 km. yükseklikte kanalların suladığı bağlar, bahçeler arasında yer alan tarım pazarı ve sanayi merkezidir. Hz. Ömer zamanında ele geçirildi ve halkı İslâm'ı kabul etti. Selçuklular burayı çeşitli mimari eserlerle süslediler; bunlardan Mescid-i Cum'a ve Medrese-i Haydariyye hâlen ayaktadır. Kazvîn'den hemen her ilim dalında birçok âlim çıkmış ve Kazvînî nisbesiyle meşhûr olmuştur.” (İslâm Ans., 2002, C. 25, s. 154-155)

Bâkî'nin şiirinde karşılaşılan Kazvîn, Tebrîz ve Isfahan ile birlikte kullanılmıştır.

BD (1).

“Gubâr-ı na'l-i esbin dîde-i a'dâya kühl itdi
Ne Tebrîz'in kodı ceddün ne Kazvîn ü Sıfâhânı” (Küçük, 1994, s. 438)

2.2.122. Ken'ân / Mülk-i Ken'ân / Diyâr-ı Ken'ân:

Şemseddin Sâmî, Kenan'ın, Fenike denilen Sayda, Sur ve Beyrut cihetleriyle Filistin kıtasından ve eski Suriye kıtasının bir kısmından ibaret eski bir memleket olarak tanımlar. Adını Hazret-i Nûh (a.s.)'un oğlu Kenan bin Hâm'dan almıştır. Hz. Yakub ve oğlu Hz. Yûsuf'un da memleketi olan Kenan,

onlarla birlikte zikredilir. Pîr-i Kenan ile Hz. Yakub, mâh-ı Kenan ile de Hz. Yûsuf kastedilir.

AD (2), BD (3), C-CH (1), CD (1), ED (3), FKD (2), HD (7), HtD (10), Hh (2), HŞ (1), HA (1), MD (1), MHD (1), ND (4), NID (5), NBD (5), NdD (1), NvD (8), NyD (1), SD (2), ŞHD (3), ŞGD (4), ŞD (2), ŞYD (1), UD (4), VA (1), YD (7), YZ (54).

“Ya’kûb-vâr buldu hazîn gözleri basar

Çün arza kıldı Yûsuf-ı Ken’ân cemâlini” (İsen ve Kurnaz, 1990, s. 291)

“Gönül Ya’kûbı ihvân-ı hasedden olmasun mahzûn

Adâlet Mısırına ol Yûsuf-ı Ken’ân’umuz geldi” (Tulum ve Tanyeri, 1977, s. 519)

“Elfâzım oldu nûr-ı cilâ çeşm-i ma’nîye

Ken’âna pîrehan getiren kârbân gibi” (Kalkışım, 1994, s. 65)

“San zülfine cây olup zenahdân

Hârût’a buluşdı mâh-ı Ken’ân” (Doğan, 2006, s. 260)

2.2.123. Kerbelâ:

“Irak’ta bulunan bir bölge. Bağdat’ın 100 kilometre güneybatısına düşer. Şimdi burada aynı adla anılan bir şehirdir. Peygamberimizin torunu İmam Hüseyin’in şehid olduğu yer. Kabri de oradadır. Hüseyin’in bu sahrada çok acıklı bir şekilde ve susuz bırakılarak şehîd edilmesini anlatan birçok eserler yazılmıştır.” (Pala, 2004, s. 267)

B (1), C-CH (1), FKD (2), FD (7), HD (5), HtD (2), HŞ (1), HA (2), MHD (1), NID (8), NvD (1), NyD (1), SD (1), ŞHD (22), ŞGD (1), ŞD (1), UD (3), YD (7).

“Fikr-i hasen gerek ker ü ferin belâ bile

Çün kim Hüseyne sakladığı Kerbelâyıymiş” (İsen ve Kurnaz, 1990, s. 91)

“Nûreyn-i aynının biri hulkun gibi hasen

Biri Hüseyin şâh-ı şehîdân-ı Kerbelâ” (İsen ve Kurnaz, 1990, s. 41)

“Gam-ı dünyâ bizi bilmez velî mâh-ı muharremde
Şehîd-i Kerbelâ için bir ah u vâhımız vardır” (Tarlan, 1992a, s. 123)

“O nahl-i bârvere Kerbelâ zemîninde
Su vermeyenler olsun mübtelâ-yı lerziş-i bîd” (İpekten, 1990, s. 45)

“Kerbelâ’da olan ahvâli anup leyl ü nehâr
Demidir iki gözümden dökeyim yaş ile kan” (Arslan, 2002, s. 137)

2.2.124. Keşmîr / Mülk-i Keşmîr/ Kişmîr:

“Himalaya eteklerinde kuzeybatı istikametinde bir bölge olup tarihin çeşitli dönemlerinde burada şehirler, devletler, idareler kurulmuştur. Divân edebiyatının coğrafyası içinde çeşitli yönlerden anılmıştır.” (Pala, 2004, s. 268)

Keşmir, adını kendisinden alan dünyaca ünlü kaşmir kumaşının ve halısının da memleketidir.

AD (2), HD (1), HA (3), ND (1), NdD (5), NfD (1), NvD (1), ŞGD (13), VA (1).

“Midâdı vesme-i hûbân-ı Keşmîr
Sütûru turra-i Türkân-ı Deylem” (Akkuş, 1993, s. 208)

“Ol gül-çemene ne dûn ta’bîr
Üşkûfeli sebz şâl-ı Keşmîr” (Doğan, 2006, s. 148)

“Tûtîyân-ı çemen ol kasra sürûşândır hep
Mülk-i Keşmîr değil kişver-i ma’nâdır bu” (Kalkışım, 1994, s. 139)

2.2.125. Kırım:

“Karadeniz’in kuzeyinde tarihî bir yarımada ve Ukrayna’ya bağlı özerk cumhuriyet. Ada özelliği de gösterdiğinden buraya Yeşilada ismi de verilir.” (İslâm Ans. 2002, c. 25, s. 447)

B (2), BD (1), ND (2), NdD (1), YD (2).

“Var nice bendeleri Argûn u Cengîz gibi
Biri ez-cümle Kırım milkinin olmuş hânı” (Gölpınarlı, 2004, s. 76)

2.2.126. Kızıl Elma Diyârı / Kızıl Elma:

“Osmanlı Türkleri tarafından Roma’ya verilen addı. Roma Hristiyanlık âleminin merkezi olup oradaki St. Pierre kilisesinin kubbesi de kızıl bakırdan idi. Bu nedenle kızıl elma sözü feth edilecek en uç nokta anlamında yaygınlaşmıştır. En uzak ve en son coğrafi nokta kızıl elmadır. Elma kelimesi üzerinde kelime oyunları yapılarak şiirlere konu olurdu.” (Pala, 2004, s. 275)

NvD (1), ŞHD (1), YD (3).

“Kıralun âli tuyuldu elem bahrine gark itdi
Kızıl Elma diyârı ile iklim-i Alamani” (Çavuşoğlu, 1977, s. 74)

“Kızıl Elma’ya dek sürsün çıkarsın ceş-i küffârı
İdüp tevfiği rehber sıdkı yâver ‘asker-i İslâm” (Arslan, 2002, s. 141)

2.2.127. Kirmân / Kermân:

“İran’ın cenûb-i şarkî ve Tahran’ın 790 kilometre cenûb-i şarkisinde olarak takriben 31 derece arz-ı şimâlî ile 57 derece 29 dakika tûl-i şarkîde hizâ-yı bahrden 2.000 metre irtifa’da vâki’ hem-nâmı olan eyâletin merkezi bir şehir olup 4.117 ahâlîsi, kal’ası, sûru, eteğinde bulunduğu tepenin üstünde harâb ve eski bir kal’ası ve etrafında vaktiyle harâb olmuş iki eski şehrin harâbeleri vardır.” (Ş. Sâmi, 1996, s. 3847)

NvD (1).

“Esîr-i hâr işigünde ekâbir-i Hârzem
Ubeyd-i hâk-i deründür ekârim-i Kirmân” (Tulum ve Tanyeri, 1977, s. 117)

2.2.128. Komaran:

“Macaristan’da Peşte’nin 88 kilometre şimâl-i garbîsinde ve Tuna’nın bir kolunun sol kenarında sancak merkezi bir kasaba olup 12.110 ahâlîsi, cesîm

istikâmâtı ve hayli fabrikaları, işlek ticareti vardır. Bu kasaba 1543 ve 1594 tarih-i milâdîsinde iki def'a Osmanlıların zabtına geçmiştir." (Ş. Sâmî, 1996, s. 3768)

NvD (1), YD (1).

"Erenler himmet itsünler alalum virmek Allâh'un
Komayalum Budin yolında mârân-ı Komaranı" (Çavuşoğlu, 1977, s. 74)

2.2.129. Konya:

"Kûnya büyük ve güzel bir şehir. Meyvesi boldur. Sayısız nehir ve çayları, eşsiz bahçeleri var. şehrin caddeleri geniş, çarşıları da muntazam ve şirin. Her zanaatın erbabı çarşıda belirli bir yerde toplanmıştır. Buranın Büyük İskender tarafından kurulduğuna dair söylentiler var. bu şehirde bilginlerin kutbu, büyük ermiş Şeyh Celâleddîn'in türbesi vardır. Bu adam Mevlâna adıyla tanınmıştır." (İbn Battûta, 2000, s. 412-413)

Şiirlerde Mevlânâ ile birlikte anılan Konya, Meram bağlarıyla da şiirlerde yer bulur.

CD (2), ŞHD (1), ŞGD (3), UD (1).

"Gezelim Şâm'ı Konya'yı meded Allâh deyü deyü
Ko bu vefâsız dünyâyı gel gurbete gidelim gel" (İsen, 1990, s. 172)

"Mübârek ravzasıyla Konyâ'yı 'âlî-makâm itdi
Nazar kıl cennet-âsâ türbesin bâğ-ı merâm itdi
Ne dem da'vet olup degâh-ı Bârî'ye hırâm itdi
Tuyup teşrîfin 'adne vâlidî dahi kıyâm itdi
'Uluvv-i kadr-i Mevlâna'yı yok bir ferdin inkârı
Bilür şâh u gedâ pîr ü cüvân hep Molla Hünkâr'ı" (Arslan, 2002, s. 268)

2.2.130. Korintus:

Ş. Sâmî, Güney Amerika'nın Arcantin hükümetinde ve Buenos Aires'in 100 km. kuzeyinde eyalet merkezi bir şehir olduğunu, portakal, hurma ve incir ağaçlarına sahip, bağı bahçesi olan evleri olduğunu, güzel bir rıhtımının bulunduğunu ifade eder.

SD (1).

“Sefer ârzûsın ideliden berü

Mora'nun hevâsı beni itdi lâl

Husûsâ Korintus hevâsıyla

Sarardı beniz ü bozardı misâl” (Yekbaş, 2010, s. 167)

2.2.131. Köprübaşı:

Bolu ilinin Mengen ilçesine bağlı bir köydür. Köprübaşı adıyla birkaç şehre bağlı yerleşim yeri vardır; ancak şairin İstanbul'da yaşamış olması bu mekânın buraya en yakın yer olarak Bolu'daki Köprübaşı köyü olduğunu düşündürmektedir.

NvD (1).

“Dü-tâ olmuş kadümle pâ-y-mâl olmuş yaşum görsün

Gelürse Köprübaşı seyrine ağyâr ile cânân” (Tulum ve Tanyeri, 1977, s. 434)

2.2.132. Kuds / Kudüs:

“Filistin hıttasının ve hem-nâmı olan müstakil mutasarrıflığın merkezi meşhûr bir şehir olub Arabîde (mimin fetha ve dâlin kesreyle makdis) yâhûd (El-Beytü'l-makdis) ve kadîmen (İlyâ) ismiyle ma'rûfdur. İbrânice ismi ‘Yiru-saleem’ yâhûd (Ur-şalem)dir. Akdeniz sâhilinde iskelesi olan Yafe'nin 62 kilometre şarkında ve Bahr-ı Lût sâhilinin 38 kilometre garbında dağlık ve mürtefi' bir mahalde ve 35 derece 46 dakika 30 saniye arz-ı şimâlî ile 32 derece 52 dakika 52 saniye tûl-i şarkîde vâki'dir.” (Ş. Sâmi, 1996, s. 3605)

Ortadoğu'da tarihî bir şehir olan Kudüs uğruna tarih boyunca nice savaşlar verilmiş, şehir çok defa el değiştirmiştir. Kudüs, milattan önce 10. yüzyıldan bu yana Museviliğin en kutsal şehri ve ruhanî merkezidir. Aynı zamanda şehir Hıristiyanlık'a ait çok fazla antik sit alanı barındırmaktadır. Mekke ve Medine'den sonra da İslamiyet'teki üçüncü kutsal şehir olarak kabul edilmektedir. Çünkü Mescid-i Aksa ve Kubbetü's-Sahra buradadır.

Miraç hadisesinde Peygamber Efendimiz'in göğe çıkmadan önce uğradığı kutsal mekan olması yönüyle şiirlerde ele alınan Kudüs ayrıca tavus kuşu ve papağanı ile de anılır.

AD (1), B (3), HD (1), MS (2), ND (1), NID (1), NBD (1), SD (1), VA (2), YZ (1).

“Tâvus-ı Kuds bülbül-i elhân olaydı ger
Gülşende bitse verd-i mutarrâ senin gibi” (Onur, 1991, s. 260)

“Şeh Bâyezidi ben ögicek cân nisâr eder
Tûtî-i Kuds nazm-ı şeker-bârim üstüne” (Tarlan, 1992c, s. 61)

“Bir iki gam atmadın ol meh-likâ
Mekke'den basdı harîm-i Kudse pâ” (Ayan, 1998, s. 126)

2.2.133. Kûfe:

Güney Irak'ta Hz. Ömer'in emriyle Sa'd b. Ebû Vakkas tarafından kurulan şehir, Bâbil harabelerinin güneyinde Fırat'ın batı kenarında kurulmuş olup Necef ile Kerbelâ arasında ve hîre'nin 5 km. kuzeyindedir; Bağdat'tan uzaklığı ise 170 kilometredir. (İslâm Ans., 2002, C. 26, s. 339)

. Hz. Ali döneminde İslam Devleti'nin başkenti haline getirilen ve başkent olduğu sürece kültürel yapısı geliştirilen günümüzde de çoğunluğunu Şii Müslümanların oluşturduğu kenttir. Hz. Ali'nin şehit edildiği ve türbesinin olduğu yerdir.

B (1).

“Râbi'a-i dehr idi elhak o zen
İtmiş idi Kûfede anlar vatan” (Okuyucu, 1995, s. 331)

2.2.134. Kuhistân:

Afganistan'ın Bedehşân vilayetine bağlı olan 28 ilçeden birisidir.

H Ş (1).

“Bir iklîme irişdüm adı Ermen
Bir ulu avret olmiş pâd-şâhı
Kamu Encâz ü Derbend ü Kuhistân” (Timurtaş, 1980, s. 37)

2.2.135. Kum:

Kum eyaleti, İran'ın 30 eyaletinden biridir. Kuzeyinde Tahran ve Save, güneyinde Delijan, Kaçan ve Muhallat, doğusunda Tuz Gölü, Aştiyan ve Teferrüş ile çevrelenmiştir. Eyaletin merkezi Kum şehridir. Dünyanın üçüncü büyük el yazması kütüphanesi de Kum şehrinde bulunmaktadır. Necefi Kütüphanesi'nde 37 bin cilt el yazması eser vardır. Kütüphanenin en eski kitabı, 1300 yıllık bir Kur'ân-ı Kerim. Kütüphanenin kurucusu Necefi, “Mezarımı kitapseverlerin ayakları altına yapınız.” dediğinden mezarı kütüphanenin girişinde yer almaktadır.

YD (3).

“İrişdi sarsar-ı kahrı vilâyet-i şarka
Tozutdı ayn-ı adüya Kum ile Kâşân'ı” (Çavuşoğlu, 1977, s. 41)

2.2.136. Kütahya / Kütahiyye:

Bursa'nın 120 kilometre doğusunda, Porsuk Dağı'nın eteğinde 930 metre yükseklikte sancak merkezi bir şehirdir. 24 camii, 21 medresesi, 2 kütüphanesi, 16 tekkesi, 4 kilisesi vs. vardır. (ř. Sâmî, 1996, s. 3910)

Kütahya, günümüzde kaliteli porselenleriyle dünyaca ünlüdür. 15. yy.'dan itibaren şehirde çini imalatı yapılmaktadır.

ND (2).

“Gitdi erbâb-ı neseb itdi fürû-mâye zuhûr
Aldı fincân-ı Kütahiyye yirin Fağfûrun” (Bilkan, 1997, s. 772)

2.2.137. Lâdik:

“Sivas vilâyetinin Amasya sancağında ve Amasya'nın 30 kilometre şimâl-i şarkisinde olarak iskelesi olan Samsun'un 55 kilometre cenûb-i garbisinde kazâ

merkezi bir kasaba olup 1.500 ahâlîsi, 2 câmi'-i şerîfi, 2 medresesi, 150 cildi hâvî bir kütüb-hânesi, rüşdiye mektebi ve bir zâviyesi vardır.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 3963)

Bugün Samsun iline bağlı Ladik'te tarımcılık yaygındır.

MHD (25).

“Kulaktan olmuşduk gerçi âşık
Bi-hamdillâh ki hoş gösterdi Hâlık
Ne söz söylendise hakkında sâdık
Ne hoş yaylak imiş bu şehr-i sâdık” (Arslan, 2007, s. 327)
“Her etrâfi gül ü serv ü semenler
Ne hoş yaylak imiş bu şehr-i sâdık” (Arslan, 2007, s. 327)

2.2.138. Lâhor / Lâhûr:

“Pakistan'ın ikinci büyük şehri olan Lahor, Pakistan'ın batı kesimindeki en büyük yerleşim birimi ve Pencap eyaletinin merkezi olup İndus ırmağının kolaarından Ravi'nin sol kıyısında kurulmuştur. Lahor özellikle İslâmî dönemdeki mimari eserleriyle ünlüdür. Lahor, tarihi boyunca birçok ilim, fikir ve sanat adamı yetiştiren önemli bir eğitim ve kültür merkezidir.” (İslâm Ans., 2003, C. 27, s. 57-58)

NID (2), NfD (1).

“Ger olsa âb u tâbım tab'-ı Feyzîde
Ederdi feyze müstağrak sevâd-ı mülk-i Lâhorî” (Akkuş, 1993, s. 164)
“Döndürüp Rûmu sevâd-ı kalemim Lâhûra
Etdi güm-nâm-ı adem Feyzî-i Hind-ârâyı” (İpekten, 1990, s. 37)

2.2.139. Lâleli:

Fatih ilçesi sınırları içindeki bir semttir. Beyazıt ile Aksaray arasında, tarihî İstanbul'un (suriçi) ana aksı olan Ordu Caddesi etrafında uzanır.

ŞGD (1).

“Ruhunda seyr edip etfâl-i eşk turrelerin
Buhûr-ı ham-be-ham kâr-ı Lâleli derler” (Kalkışım, 1994, s. 285)

2.2.140. Leh Mülki / Leh:

Osmanlıların Lehistan, Leh vilâyeti/ memleketi adını verdikleri Polonya Orta Avrupa'dan Doğu Avrupa'ya geçiş bölgesinde bir ülkedir. Osmanlı ile Polonya arasında tarihte birçok mücadele yaşanmıştır. (İslâm Ans., 2007, C. 34, s. 307, 309)

B (2), ND (1).

“Def”-i adû-yı dîn için azm eyleyüp Leh mülkine
Geldükde hâk-i düşmene cem’iyyet-i mezkûr ile” (Bilkan, 1997, s. 201)

2.2.141. Mâçîn:

“Çin’in güney bölgesine verilen addır. Türkistan’ın doğusunda ve Tarım’ın güney-batısındaki çöllerde ve bunların güneyindeki dağlarda yaşayan bir Türk kabilesine de bu ad verilirdi. Bu bölgeye kabîlenin adından dolayı Mâçîn denilmiştir. Genellikle Çin kelimesi ile birlikte kullanılır.” (Pala, 2004, s. 293)

A-CH (2), AD (1), BD (1), C-CH (1), HD (3), Hh (1), HA (1), NBD (3), SN (3), ŞD (3), ŞGD (1), ŞYD (1), VA (4), UD (1).

“Rûm u Şâm mülkü başına sadaka
Çîn ü Mâçîn eli tenine zekât”(İsen ve Kurnaz, 1990, s. 64)

“Zülfünün çîninde Şeyhî her ne kim der çîndir ol
Ol safâ birle cihânı Çîn ü Maçîn eyledi” (İsen ve Kurnaz, 1990, s. 274)

“Rûmdan eyler sevâd-ı Hinde hüküm
Çîn ü Mâçîn ü Hitâ vü Sînde hüküm” (Ayan, 1998, s. 133)

2.2.142. Mağrib / Milk-i Mağrib:

“Batı ülkeleri. Eskiden Afrika’nın Mısır hariç kuzey kısmındaki bölgelerine tabir olunurdu. Daha çok Cezayir yerine kullanılmıştır. Fas, Merakeş, Trablus, Berberiyeye ve Tunus Mağrib ülkelerinden sayılır. Dîvân şiirinde Mağrib,

içinde siyah ırka sahip insanlar yaşadığı için saç ile birlikte anılır.” (Pala, 2004, s. 294)

YZ (25).

“Milk-i Mağribde var idi bir şâh
Râm idi buyruğuna milk-i sipâh” (Onur, 1991, s. 181)

“Tûtî-i Mağrib iken ana garîb
Eyledi Hak nebât-ı Mısırî nasîb” (Onur, 1991, s. 216)

“Ol zamân kim Azîz etdi vefât
Erdi bânû-yı Mağribe âfât” (Onur, 1991, s. 374)

2.2.143. Mağnisa / Manisa:

Manisa, Ege Bölgesi’nde İzmir ve Denizli ile birlikte bölgenin en gelişmiş 3 kentinden biridir. Manisa Osmanlı döneminde şehzade şehirlerinden biridir. Bu şehri İbn Battûta şöyle anlatır: “Mağnîsiyye, dağ eteğinde güzel ve büyük bir şehir. Kurulduğu ovada zengin su kaynakları, nehirler ve bahçeler var.” (İbn Battûta, 2000, s. 426)

HD (2), ND (27).

“Yıkılmış gönlü ma’mûr oldu Mağnisa-yi mehcûrun
Karaman tahtının şimdi oturdu yerine cânı” (Tarlan, 1992a, s. 59)

“Mâtem etsin taht-ı Magnisa’daki yaylaklar
Ol sa’âdet gülşeni hâk-i lâhidde yazlar” (Tarlan, 1992a, s. 75)

“Memâlik-i Anâtoli’da misli nâdirdür
‘Ale’l-husûs ki ol lâlezâr-ı Magnîsâ” (Bilkan, 1997, s. 146)

2.2.144. Mâhân:

“German’da kıt’anın merkezi olan Sircan’dan iki merhalelik mesâfede bir kasaba olup Arablarca ‘Mâhât’ ismiyle ma’rûf olduğu ‘Mu’cemül-Büldân’da mastûrdur.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 4141)

İran’ın Kirman eyaletinde bir şehirdir ve sûfî din adamı olan Şah Nimetullah Veli’nin yaşadığı yer olarak tanınır.

Hh (3).

“Şehr-i Mâhân’a kim ki mâyildür

Buradan heft mâhe menzildür” (Karacan, 1974, s. 205)

2.2.145. Mardîn:

“Cezîre’nin şimâl cihetinde Diyarbekir vilâyetine mülhak ve Diyarbekir’in 90 kilometre cenûb-i şarkisinde olarak Karacadağ’ın cenûbî eteğinde vâki’ livâ merkezi bir kasaba olup 25.000 ahâlisi, üstünde metîn bir kal’ası, sûru, 20’den ziyade cevâmî’-i şerîfesi, 45 mescîdi, 3 medresesi, 9 kilisâsı, 3 manastırı, 8 hamamı, 1 hanı, 800 dükkânı ve bez, halı vesâir mensûcât destgâhları vardır.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 4092)

İbn Battûta Mardin’i İslâm âlemindeki en güzel, en sağlam ve en lâtif şehir olarak tanımlar. Burada mır’z adıyla tanınan yünden dokunan elbiseler yapıldığını ifade eder. (Parmaksızoğlu, 1981, s. 149)

ŞGD (1).

“Pesend-i şî’rini matlûb eden Gâlib Sitanbulda

Zemîn-i kişver-i Bağdâd u yâ Mardînden gelsin” (Kalkışım, 1994, s. 394)

2.2.146. Mâverâü’n-Nehr:

“Asyâ-yı vasatîde Ceyhun mecrâsının şimâlindeki yerlere verilen isim olup Sağd, Fergana, Şaş, Eşrusne vesâir hittaları ya’nî şimdiki istilâhât-ı coğrafiyyeye göre Buhara Hanlığı’yla Rusya’ya tâbi’ olan mülgâ Hokand Hanlığı’nı vesâir Türkistan bilâdını hâvî idi.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 4140)

NvD (1).

“Sipâh-ı şark ideler kasd-ı Mâverâü’n-Nehr

Senün revân ola serhadde âb-ı tîgun eger” (Tulum ve Tanyeri, 1977, s. 55)

2.2.147. Mâzenderân:

“İran’ın eyalet-i şimâlîsinden olup Bahr-ı Hazar sâhiliyle Elbürz silsile-i cibâlinin sırtı arasında hilâl şeklinde şarkdan garba mümted olduğu hâlde şimâlen

bahr-ı mezkûrla garben Gîlân, cenûben Irak-ı Acemî, şarken dahi Esterâbâd
eyaletleriyle mahdûddur.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 4106)

NdD (1).

“Hurûş-ı kîninin bir katresin bildirdi dünyâya

Hücûm etdikde pûr-ı Zâl-i zer Mâzenderân üzre” (Gölpınarlı, 2004, s. 27)

2.2.148. Medâyin:

İran’ın şehirlerinden olup Hz. Ömer zamanında İran’ın fethiyle İslâm
topraklarına dâhil edilmiştir.

HŞ (14).

“V’eger-nî tâ Medâyin yolını sor

Çü dîdâr açâ sahrâ-yı Medâyin

Göresin şehir içinde iy meh-i aşr” (Timurtaş, 1980, s. 55)

2.2.149. Medîne / Medîne-i Münevvere / Yesrib:

Hz. Peygamber’in mescidiyle kabrinin bulunduğu hicret yurdu, İslâm’da
İki Harem bölgesinden biri, Resûl-I Ekrem ve Hulefâ-yi Râşidîn döneminin
başşehridir. Arap yarımadasının batısında Hicaz bölgesinde Kızıldeniz kıyısına
yaklaşık 130 km uzaklıkta, Mekke’nin 350 km. kadar kuzeyinde olan Medine’nin
bilinen en eski adı Yesrib’dir ve buraya ilk yerleşen kişinin adından gelmektedir.
Medine için Hz. Peygamber güzel isimler söylenmesini istemiştir. Tayyîbe, Azrâ,
Mahabbe, Dârüssünne, Medîne-i Münevvere bunlardan bazılarıdır. Medine’ye
verilen bu isimlerin çoğunluğu şehrin kutsallığına, hicret yurdu ve başşehir
olmasına, hicretten sonra gerçekleşen medenîleşmeye vurgu yapan isimlerdir.
(İslâm Ans., 2003, C. 28, s. 305)

Peygamber Efendimiz’in hicret ettiği şehir olması, mübarek kabrinin orada
bulunması, İslâm’ın oradan dünyanın dört bir yanına yayılması yönleriyle şiirlerde
adı geçen şehir, “Medîne Hurması” olarak ifade edilen hurmanın da memleketidir.

CD (1), HD (2), H (1), Hh (1), HŞ (1), LM (1), MS (4), ND (12), NdD
(2), NyD (2), P (1), SD (3), ŞYD (1), UD (1), YD (1), YZ (2).

“Mekke’den hicret idüp gitdi Resûl
Ol Medîne şehrine yitdi Resûl” (Pekolcay, 1992, s. 117)

“Hazret-i Mustafâ çün açdı dehen
Doldu Yesrib diyârı dürr-i Aden” (Onur, 1991, s. 43)

“Hadd-i kıyâma anda irişdi livâ-yı Hak
Rif’atgeh-i ezân u ikâmet Medîne’dür” (Bilkan, 1997, s. 535)

“Olmakla sahnı hâbgeh-i Hâtemü’r-Rusûl
Fass-ı nigîn-i ravza-i Cennet Medîne’dür” (Bilkan, 1997, s. 535)

“Çeşm ü lebi âyetle pür-envâr idelüm
Tefsîr ile kalbi genc-i esrâr idelüm
Bâz itmeyelüm hadîsden gayre dehen
Hurmâ-yı Medîne ile iftâr idelüm” (Bilkan, 1997, s. 1215)

2.2.150. Medyen:

“Cezîretü’l-Arab’ın müntehâ-yı şimâl-i garbîsinde Filistin ile Hicâz arasında Bahr-ı Ahmer sâhilinde bir hittada olub Akabe Körfezi’nden (Vâdî-i Humus)’a kadar mümted olur. Asıl Medyen bu hittada sâkin kabilenin ismi olub bazı coğrafiyyûn-ı Arab’ın ta’rîfine göre hittanın merkezi olan ve Tebük’ün hizasında bulunan kasabanın ismi de Medyen imiş.” (Ş. Sâmi, 1996, s. 4244)

YZ (1).

“Medyen’in kârbânı Mısır’a meger
Raht u baht ile eylemiş idi sefer” (Onur, 1991, s. 131)

2.2.151. Mekke / Mekke-i Mükerrerme / Mekketu’llâh / Bathâ:

Kâbe’nin bulunduğu ve hac ile umre ibadetinin ifa edildiği kutsal şehir olan Mekke, Arap yarımadasının kuzeyinde Batnı-mekke (Bekke) adı verilen bir vadi üzerinde kurulmuştur. Merkezinde Kâbe’nin yer aldığı bu vadinin ortasındaki çukur Alana ‘Bathâü Mekke’ (sel yatağındaki kumluk) denir. Mekke’ye Kâbe’yi barındırması ve kutsal bir belde sayılması sebebiyle pek çok ad verilmiştir. Mekke’nin yanında (el- Feth 48/ 24) Bekke (Âl-i İmrân 3/ 96) ve yeryüzündeki bütün yerleşim birimlerinin merkezi ve müslümanların kıblesi Kabul

edilmesinden dolayı ‘ümmülkurâ’ (el- En’âm 6/ 92; eş- Şûra 42/ 7) adları da Kur’ân’da şehrin diğer isimleri olarak yer alır. (İslâm Ans., 2003, C. 28, s. 555, 556)

Mekke, Peygamber Efendimiz’in doğup büyüdüğü ve peryamberlik geldikten sonra oradan göç etmek zorunda kaldığı şehirdir. Bu özellikleri ile şiirlerde yer alır.

C-CH (1), CD (2), ED (5), MS (1), MHD (1), M (2), ND (4), NdD (3), NvD (1), NyD (2), P (1), SD (1), ŞHD (1), ŞGD (2), ŞYD (1), VA (3), YD (1), YZ (1).

“Dahi bundan sonra ol Hayrû’l-Beşer
Mekke’den Hak emri’le kıldı sefer” (Pekolcay, 1992, s. 117)

“Dil urduğı-çün yüzümüz ol havz-ı safâdan
Şimdi yirüdür dökse gözüm Zemez-i Bathâ” (Ersoylu, 1989, s. 20)

“Sürre-i Bathâdan ol dem kim doğup mihr-i kemâl
Kâinâtı garka-i envâr-ı îmân eyledi” (Gölpınarlı, 2004, s. 124)

“Emîn-i Yesrîb ü Bathâ muîn-i millet-i beyzâ
Eben an-ced şeh-i dâna hıdv-i tâhirü’l-ensâb” (Gölpınarlı, 2004, s. 201)

2.2.152. Merâm:

Konya ilinin merkez ilçelerinden olup, şehrin güneybatı kısmında yer alır. Ankara-Konya, Isparta-Konya, Antalya-Konya, Mersin-Konya ve Adana-Konya olmak üzere beş önemli yolun geçtiği merkezdedir. Altınapa Barajı’ndan gelen Meram Deresi etrafındaki çamlıklar, çay bahçeleri, piknik alanları ve dinlenme tesislerinden oluşan bir mesire yeridir. Yazın en sıcak günlerindeki serin, esintili ve çam kokulu havası, akarsuyu, gül bahçeleri ve ormanlık alanlarıyla yerli ve yabancı misafirlerin dinlenme yeri olmuştur.

Evliya Çelebi, Seyahatname’sinde gezip gördüğü yerler arasında bağ, bahçe, bostanlardan söz ederken bağlık-bahçelik bu yerlere her defasında “Bağ-ı Merâm” ifadesini kullanmaktadır.

CD (1), ŞGD (8).

“Bir yire gelmişem ki bedeldür Cahîm'den

Bana makâm olmuş-iken Konya'da Merâm” (Ersoylu, 1989, s. 38)

“Harîm-i gülşen-i Firdevs'dir kazâ-yı Merâm

Ne rütbe söylesem olmaz yine edâ-yı Merâm” (Kalkışım, 1994, s. 373)

2.2.153. Meterz:

MS (2).

“Meterz'den şu denlü dökdi anı

Beş on günün içinde aldı anı” (Akkuş, 1991, s. 100)

2.2.154. Mısır / Şehr-i Mısır / Mülk-i Mısır / Milk-i Mısır / İklîm-i Mısır:

“Mısır, şehirlerin anası, Firavun'un diyarıdır. Semtleri ve bağlı bulunduğu kasabaları fevkalade bayındırdır. Burası yolcuların toplandığı, her sınıftan insanın; zayıfların ve güçlülerin barındığı bir yerdir. Geniş bir alana yayılır. Bilgili, bilgisiz, ciddî, şakacı, iyi kalpli, kötü kalpli, alçak, şerefli, mümin, kâfir...Hepsi burada mevcut! Nüfusu deniz daşlgası gibi arttığından artık dar gelmeye başlamıştır. Çok eski zamanlarda kurulduğu halde güzelliğini sürekli muhafaza etmektedir. Şansı açıktır. Gariplerin ve yabancıların dostu, toprağı bereketli, arazisi geniş ülke!” (İbn Battûta, 2000, s. 47)

Mısır, şiirlerde Hz. Yûsuf ile birlikte anılır. Hz. Yûsuf, Mısır'da zindana atılmış ve sonrasında Mısır'a sultan olmuştur. Mısır, Yûsuf ve Züleyha kıssası ile daha çok şiirlere konu olmuştur. Ayrıca Mısır'ın keteni de meşhurdur.

A-CH (8), AD (25), B (6), BD (8), C-CH (5), CD (3), ED (3), FKD (32), FD (4), HD (13), HtD (3), H (2), Hh (1), HŞ (5), HA (3), LM (1), MS (4), MD (5), MHD (1), ND (9), NID (1), NBD (18), NdD (1), NfD (6), NvD (9), NyD (4), P (1), SD (4), SN (1), ŞGD (5), ŞD (3), UD (3), VA (4), YD (16), YZ (143).

“Sîne mi yâ hod harîr-i hâm yâ kettân-ı Mısır

Kâkum-ı Rûsî mi yâhûd neşâta kân mıdır” (Tarlan, 1992a, s. 81)

“Züleyhâ’sın şu kim tuğyân-ı nefsinden cüdâ kıldı

Anın Mısr-ı vücûdu Yûsuf’un zindâna vermezler” (Tarlan, 1992a, s. 125)

“Bu şerefle n’ola tâc-ı ser-i büldân olsa

Belde-i Mısr’dadur çün kadem-i pâk-i nebî” (Erdem, 2005, s. 190)

2.2.155. Milket-i Özbek:

Özbekistan, Orta Asya'da, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden bağımsızlığını kazanmış, Türk lehçelerinden Özbekçeyi konuşan bir ülkedir. Denize kıyısı olmayan ülkenin komşuları kuzeyde ve batıda Kazakistan, doğuda Kırgızistan ve Tacikistan ile güneyde Afganistan ve Türkmenistan'dır.

NdD (1).

“Bir bendesin itna’ edemez hâsıl-ı Keşmîr

Bir hasteye tîmâr olamaz milket-i Özbek” (Gölpınarlı, 2004, s. 188)

2.2.156. Mînâ:

Mekke ile Müzdelife arasında Mescîd-I Harâm’ın yaklaşık 7 km. kuzeydoğusunda ve Harem sınırları içinde bulunan Mina, şeytan taşlama, kurban kesme, bayram günlerinde konaklama gibi hac ibadetlerinin (menâsik) yapıldığı yerdir. Arapçada insanların toplandığı veya kan akıtılan yere ‘minâ’ denmesinin yanında Hz. Âdem’in burada cenneti arzu (temenni) ettiği ve Cenâb-I Hakk’ın bu yerde Hz. İbrâhim’e yahut bütün kullarına lütufta bulunduğu rivayet edilmiş, buy ere Mina adının verilmesi, anılan rivayetlerle birlikte insanların bayram günlerinde burada toplanması ve Allah’a yaklaşıp azabından emin olma ümîdiyle kurban kesmeleri gibi sebeplerle açıklanmıştır. (İslâm Ans., 2005, C. 30, s. 96)

H (1), ND (3), NID (1).

“Mînâ’dan olsa tâk u revâkı aceb midir

Gerdûn ki bunca kesr-i zücâc-ı dil eylemiş” (İpekten, 1990, s. 230)

“Şevkun var alup satmaga erbâb-ı niyâzı

Sûdâger-i sûk-ı Mînâ’dan mı gelürsin” (Bilkan, 1997, s. 951)

“Alalum gevher-i rahmet virelüm nakd-i günâh
Dili sûdâger-i bâzâr-ı Minâ eyleyelüm” (Bilkan, 1997, s. 867)

2.2.157. Moda Burnu:

Moda semtinin daha çok eğlence yerlerini barındıran kısmıdır.

HA (1).

“Burnı Modaburnunun ovası
Zarbân yatağı keler yuvası” (Doğan, 2006, s. 286)

2.2.158. Mohaç:

Macaristan'da Budapeşte'nin 185 kilometre güneyinde Tuna nehri kıyısında bir kasabadır. Kasaba, Osmanlılar ile önce Macarlar, daha sonra Habsburglar arasında gerçekleşen iki muharebe ile tanınır. Bunlar Mohaç Meydan Muharebesi ve Mohaç Savaşı (1687) olup Osmanlı'nın Macaristan'daki hâkimiyetini başlatan ve sona erdiren savaşlardır.

MS (1).

“Mohaç'a irdi ol şâh-ı dil-âver
Çü gördi konmuş anda niçe bin er” (Akkuş, 1991, s. 72)

2.2.159. Mosko / Moskov:

Rusya'nın başkenti olan Moskova, şiirlerde Mosko ve Moskov şeklinde kullanılmaktadır.

“Moskova, Volga Nehri'nin sağ tarafında ma'mûr ve cesîm bir şehirdir ve vaktiyle Rusya krallarının pâ-y-i tahtı olduğundan elyevm mukaddes ve pâ-y-i taht-ı sâni tanınmaktadır.” (A. Rıfat, 2004, s. 32-33)

ND (6), ŞHD (2), ŞGD (1).

“Zâbit-ı Moskov olup zu'mınca bir sâhib-zuhûr
Dûzah-ı ikbâline virmişdi hayli iltihâb” (Bilkan, 1997, s. 355)

“Mosko vü Nemçe sulhuna târîh
Feyz-i şâhî nizâm-ı cârîdir” (Kalkışım, 1994, s. 123)

2.2.160. Mugân:

“Azerbaycan’ın müntehâ-yı şimâl-i şarkîsinde ve Karabağ ile Şirvân ve Gılân arasında olarak (Aras) nehrinin (Kûr) ırmağıyla birleştiği mahallin cenûb-i şarkîsinde ve Aras ile Kûr ve Balârûd mecrâları arasında bir hıttta olub kumluk ve bataklık bir ovidan ibaretdir.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 4485)

HŞ (1).

“Makâmıdur hazân faslında Encaz
Kışındur mülk-i Berdâ âşnâsı
Bahâr oldukda Mugândur turağı” (Timurtaş, 1980, s. 38)

2.2.161. Mülk-i İslâm/Akâlîm-i İslâm/Kişver-i İslâm / Dâr-ı İslâm:

İslam ülkeleri, nüfusun yarısından fazlasının Müslüman olduğu ülkeler, İslam’ın resmi din olduğu ülkeler, ya da en yaygın dinin İslam olduğu ülkeleri tanımlar.

ND (4), ŞGD (1).

“Âfitâb-ı felek-efrûz-ı hıred k’itmişdür
Mülk-i İslâma Hudâ sâyesini hısn-ı hasîn” (Bilkan, 1997, s. 348)

“Dil-i rûşende bu hâliyle görenler didiler
Dâr-ı İslâmda mahbûs Frengi benzer” (Bilkan, 1997, s. 57)

“O verdi revnak-ı Cemşîd’i Mülk-i İslâma
O kıldı devri tamâm-ı itâ’ata mecbûr” (Kalkışım, 1994, s. 84)

2.2.162. Mülk-i İsvec:

İsveç, bir Kuzey Avrupa ülkesidir. İsveç, Norveç ve çevresinde bulunan diğer birkaç ülke ile birlikte İskandinav ya da Kuzey ülkeleri olarak adlandırılırlar. İsveç oldukça soğuk bir memleketdir. İsveç’in 1709 yılında Ruslara yenilişinden sonra İsveç kralı Karl Osmanlı konağına konuk olur ve o zaman

İsveç'in durumu şöyledir: Altı ay süren uzun bir kış, bereketsiz bir toprak, kalabalık çiftçi aileleri, topraksız köylüler ve kıtlık yılları... işte bu coğrafyanın oluşturacağı toplum hem denizi hem karayı hem ırmağı iyi kullanacaktır. (Kural, 2001, s. 211, 215)

NyD (1).

“Zamm ide Hak kişver-i iclâline Hân Ahmed'ün
Kişver-i Nemçe'yle mülk-i İsvec ü Efrenciyi” (Erdem, 2005, s. 280)

2.2.163. Mülk-i Osmânî / Milket-i Osman / Diyâr-ı Osmânî:

Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkim olduğu bütün coğrafyayı kapsayan bir ifadedir. Hâkimiyet sınırlar dönem dönem değiştiği için belirli bir sınırdan bahsetmek mümkün değildir.

AD (7), CD (1), ŞGD (1), ND (1), NBD (1), SD (3), ŞYD (1), YD (1).

“O şehriyâr ile cân buldu Mülk-i Osmânî
O dâverin Güher-i tîğî verdi âleme nûr” (Kalkışım, 1994, s. 83)

“Tedbîr ile leşker sayıp mektûb ile iklim alan
Ol iftihâr-ı milket-i Osmâna sıhhat yaraşır” (Tarlan, 1992c, s. 94)

“Kuvvet-i tab'la sad şükr ki ilhâk itdi
Suhan iklimini de memleket-i 'Osmân'a” (Kavruk, 2001, s. 367)

2.2.164. Müşkû / Müşgû:

Horosan'ın köylerinden biridir.

HŞ (10), ŞGD (2).

“V'eger tardur diyüp Müşkû-yı hadrâ
Ne sahrâda ki isterse turagı
Çü hûrîdür ana Cennet gerekdür” (Timurtaş, 1980, s. 65)

“Sora sora giderdi ol dil-ârâm
Görindi karşıdan Müşkû-yı Husrev
Didi ol kasr-ı âlî şâhumdur” (Timurtaş, 1980, s. 68)

2.2.165. Nâblus / Şehr-i Nâblus:

Şehrin kuruluşu oldukça eskidir. Hz. Süleyman'ın şehri yönettiği ifade edilir. Nablus, Yavuz Sultan döneminde fethedilmiştir. Osmanlı yönetiminde 1892 yılında şehirdeki Zekeriya ve Yahya aleyhiselâm ziyaretgâhı ile mescidi onarılmıştır. Burada mescit, medrese, çeşme ve bahçeler inşa edilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'na kadar sürekli Osmanlı yönetiminde bulunan şehir, savaştan sonra İngilizler tarafından işgal edildi (22 Eylül 1918) ve buradan Türk egemenliği kalktı. Bugün Filistin'de, Ürdün devleti sınırları içinde bir şehirdir. (Tuğlacı, 1985, s. 376-377)

YZ (2).

“Ferr ü kerr ü sa'âdet ile o mâh
Nâblus şehrin etdi menzilgâh” (Onur, 1991, s. 155)

2.2.166. Nahcîvân / Nahşivân / Nahşuvân:

“Rusya'nın mâverâ-yı Kafkas eyâletinden Erivân eyâletinde ve Erivân'ın 137 kilometre cenûb-ı şarkîsinde kaza merkezi bir kasaba olup kısm-ı küllîsi Tatar ve bir mikdarı Ermeni olmak üzere 5.390 ahâlîsi, debbâğ-hâneleri, tuğla ve çimento, çömlek kârhâneleri, kurbunda senevî dört buçuk milyon kilo mahsûl verir kaya tuzu, değirmen taşları ve İran'la işlek ticareti vardır.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 4570)

MS (2), NfD (1), VA (4).

“Azm idecek yolumuzdur Nahşivân
İrecek serhadde ey şâh-ı cihân” (Ayan, 1998, s. 414)

“Dokuz yüz altmış birinde anı (1554)
Varuben basdı Sultân Nahşuvân'ı” (Akkuş, 1991, s. 108)

2.2.167. Necef:

“Bağdâd vilâyetinin Kerbelâ sancağında ve Kerbelâ'nın 70 kilometre cenûb-ı şarkîsinde Bağdâd'ın da 150 kilometre cenûbunda ve Kûfe harâbelerinin bir saat kadar şimâlinde olarak Fırat'dan ayrılan (Hindiye) cedvel-i tab'îsinin bi't-

tevsî' teşkil ettiği gölün kenârında kazâ merkezi bir kasaba olub Aliyyü'l-Murtezâ (r.d.h.) Efendimiz'in türbe-i şerîfesini hâvî olmakla meşhûr ve bu münasebetle 'Meşşhed-i Alî' denmekle dahı ma'rûfdur." (Ş. Sâmi, 1996, s. 4565)

B (5), BD (1), FD (3), HD (2), HtD (2), NBD (2), SD (1), ŞGD (1).

"Geydi benefşe başına rengin kalender dür sade f

Gûşuna asdı jâleden bülbül gülün dürr-i Necef" (Tarlan, 1992a, s. 172)

"Nebî Medine-i ilm oldu bâbı Şâh-ı Necef

O dergehün itiyem ol kapıda derhânem" (Tarlan, 1992a, s. 208)

"Şepper ü Şeppîre eder intisâb

Gevher-i asl-ı Necef-i mâhtâb" (Kalkışım, 1994, s. 255)

2.2.168. Nemçe / Nemse / Avusturya:

Osmanlının Avusturya'ya ve halkına verdikleri isimdir. Avusturya, bugün Orta Avrupa'da denize kıyısı olmayan, dokuz eyaletten oluşan bir federasyondur. Batıda Liechtenstein ve İsviçre, güneyde İtalya ve Slovenya, doğuda Macaristan ve Slovakya, kuzeyde ise Almanya ve Çek Cumhuriyeti ile komşudur.

MS (1), NyD (1), ŞGD (1).

"Zamm ide Hak kişver-i iclâline Hân Ahmed'ün

Kişver-i Nemçe'yle mülk-i İsvec ü Efrencayi" (Erdem, 2005, s. 280)

"Görünce heybet ile Pâdişâhı

Görünmez oldı gitdi Nemse şâhı" (Akkuş, 1991, s. 78)

2.2.169. Nevşâd:

Türkistan'da güzelleriyle meşhûr bir şehirdir.

NfD (1).

"Kemend-i silsile-i dilberân-ı Çîn ü Hitâ

Sinân-ı gamze-i hûbân-ı Helluh u Nevşâd" (Akkuş, 1993, s. 145)

2.2.170. Nevşehir:

“Konya vilâyetinin Niğde sancağında ve Niğde'nin 75 kilometre şimâlinde, Kayseriyye'nin de 65 derece kilometre garbında ve Kızılırmak'a tâbi' bir çayın üzerinde vâki' kaza merkezi bir şehir olup 17.000 ahâlîsi, 18 câmi'-i şerîfi, 1 mescidi, 2 medresesi, rüşdiye mektebi, 2 hammâmı, 14 hânı, 1.076 dükkânı, bol miyâh-ı câriyesi, bağ ve bağçeleri ve güzel manzarası vardır.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 4620)

NdD (9).

“Çokdur ihyâ-kerdesi ez-cümle Nevşehir-i lâtif

Oldu eltâfiyle bir ma'mûre-i devlet-meâb” (Gölpınarlı, 2004, s. 180)

2.2.171. Nişâbûr:

“İran'ın Horasan eyâletinde ve Meşhed'in 90 kilometre garb-i cenûbünde 1.278 metre irtifâ'ı olan güzel bir mevki'de vâki' kazâ merkezi bir kasaba olup 11.000 ahâlîsi, zamân-ı ma'mûriyetinden kalma cesîm ve musanna' bir câmi'-i şerîfi, 8 hamamı, müte'addid kervansarayları, harâb bir kal'ası, çarşı ve pazarı, etrâfında güzel meyveler verir bağçeleriyle zehîre ve pamuk tarlaları ve bol miyâh-ı câriyesi vardır.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 4632)

ND (1), NdD (1), NvD (1), ŞGD (5).

“Hâr ü hâşâk-i milk-i Nişâbûr

Itr-ı hâkûnle gül gibi hôş-dem” (Tulum ve Tanyeri, 1977, s. 196)

“Mûy-ı sefid subh-ı Nişâbûr-ı ra'sedir

Cûş-ı şarâb-ı la'l-i sirişkinde çağı var” (Kalkışım, 1994, s. 283)

2.2.172. Okmeydânı:

İstanbul'un Kağıthane ve Şişli ilçelerine bağlı bir semt. Fatih Sultan Mehmed'in bu bölgede okçuluk müsabakaları için kurdurduğu ok meydanı ve okçuluk tekkesi nedeniyle bu adla anılmıştır. Yakın komşuluğundaki caddelerde uzun mesafelere atılan okların düştüğü yerleri belirlemek için dikilmiş menzil (nişan) taşları vardır.

“Okmeydanı yalnız ok atıcılara mahsus bir yerdi. Hariçten hiçbir suretle hiçbir kimse bu meydana giremezdi. Ancak üstat bir okçudan kabze alıp okçular defterine kaydolduktan sonra girebilirdi. Çünkü burası en mübarek bir yerdi. Eski devirlerde harb meydanlarında çarpışacak olan kahramanlar hep bu meydanlarda yetişmişlerdir. Fatih Sultan Mehmet Okmeydanını ok atıcılarına vakfetmek suretiyle İstanbul’da ilk spor teşkilatını kurmuştur.” (Ayanoğlu, 1974, s. 24, 25)

NdD (1), ŞGD (4).

“İşte ez-cümle bu bâbı açdı Okmeydânına
Ya’nî erbâb-ı hüner bu bâba etsin istinâd” (Kalkışım, 1994, s. 114)

2.2.173. Pars / Milk-i Pars:

“İran’ın cihet-i cenûbîsinde olup Basra Körfezi boyunca mümted olan ‘Fâris’ hıttasının ism-i aslîsi olup ‘Fâris’ ismi bunun mu’arrebidir.” (Ş. Sâmi, 1996, s. 1463)

HŞ (1), MD (1).

“Ey sabâ şi’r-i Mesîhîyi yüri Pârsa ilet
Şâd olsun dir isen mühce-i üstâd-ı Hucend” (Mengi, 1995, s. 135)

“Ki sözden dökdi milk-i Pârsa hân
Ki pervâz ura Ermenden yana tîz “ (Timurtaş, 1980, s. 63)

2.2.174. Peç:

Macaristan’ın güneyinde, Hırvatistan sınırına yakın bir şehirdir. Baranya ilinin merkezi ve Macaristan’ın beşinci büyük şehridir. Yaklaşık iki bin yıllık tarihi boyunca çeşitli yönetim ve kültürlerden zamanımıza kalan zengin eserleri ve çok renkli kültürüyle tanınmıştır.

MS (3).

“Dokuz yüz otuz üçde revâne
Peç’e azm eyledi şâh-ı yegâne (1527)
Diyeyim Peç seferin sana ey cân
Ne için vardı anda dinle ol hân

Budun hâli olunca ol gözetdi
Atı basduğı yire el uzatdı” (Akkuş, 1991, s. 78)

2.2.175. Polyo:

MS (1).

“Asıl Polyo’da olmuştur temâşâ
Yakup yıkdukda anı Lütfi Paşa” (Akkuş, 1991, s. 90)

2.2.176. Pûristân:

NdD (1).

“Mülk-i Pûristân ü Gürcistân ü Âzerbâycan
Her biri sad şehriyârı sâhib-i şân eyledi” (Gölpınarlı, 2004, s. 125)

2.2.177. Revân:

Revân, bugün Erivan adıyla bilinen ve Ermenistan’ın en büyük şehri ve başkenti olan şehre Osmanlıların vermiş olduğu isimdir. Erivan M.Ö. 782 yılında, ülkenin batısında, Ağrı Dağı ovasının en doğusunda ve Hrazdan Nehri'nin geçitlerin üstünde kurulmuştur. Savaş, talan, yangın ve deprem dolu 2500 yıl süren zengin bir tarihe sahiptir. Osmanlı Devleti bu şehri bir dönem ele geçirmiş ve idare etmiştir.

HŞ (1), NdD (2), NvD (1), NyD (3), YD (2).

“Tezkîr için feth-i Revân ni’meti şükrün
Meclisde gerek kim gele helvâ-yı revânî” (Gölpınarlı, 2004, s. 98)

“Revân teshîrine Sultân Murâd erkân-ı devletle
Azimet eyleyüp bi’z-zât çekmiş renc-i esfârî” (Erdem, 2005, s. 277)

2.2.178. Ruhâ / Urfa:

“Urfa, Haleb vilâyetinde livâ merkezi bir şehir olup Haleb’in 190 kilometre şimâl-i şarkisinde ve Diyârbekir’in 145 kilometre cenub-ı gârbisinde ve Fırat’a tâbi’ (Colab) nehrine dökülen ‘Gehriz’ çayı kenarında olarak iki tepenin

arasında vâki'dir. Ayn-ı Zeliha ve Halil'ür-Rahman isimleriyle iki su şehrin içinden akarak şehrin cenûbunda kâin Berke-i İbrâhîm-nâm küçük göle dökülür. Bu gölün balıklarına yerliler tarafından mübarek nazarıyla bakılır. Gölün etrâfi çınar vesâir ağaçlarla muhât olub manzarası pek latîfdir." (Ş. Sâmi, 1996, s. 1074)

H (3), ND (11).

Urfa, şiirlerde daha çok Hz. İbrahim'in kıssasına telmihle kullanılır. Urfa, peygamberler şehri olarak bilinir ve bu şehrin Allah'ın lütfuna mazhar olduğu ifade edilir.

"Ne Ruhâ nüsha-i gülzâr-ı cinân
Maskat-ı re's-i Halilü'r-Rahmân" (Pala, 2003, s. 26)

"Şehr-i ceddü'l-enbiyâ ya'nî Ruhâ'da viridi Hak
Mahz-ı lutfundan ana bir gonce-i Gülşen-fürûz" (Bilkan, 1997, s. 246)

2.2.179. Rûmeli / Rûmili:

"Şarkıyyûn indinde Rûm ismi vaktiyle şark imparatorluğunun taht-ı hükmünde bulunmuş olan yerlere ve be-tahsîs Anadolu'ya itlâk olunmakta iken devlet-i Osmâniye'nin zuhûrunda Anadolu'nun kısm-ı a'zâmı zaten Türkleşmiş ve memâlik-i İslâmiye sırasına geçmiş olduğundan Osmanlılar Avrupa kıt'asında feth ettikleri memâlike 'Rûmeli' ismini vermişlerdi. Rûmeli'nin müsemâmını tamâmiyle ta'yîn ve hudûdunu ta'rif etmek müşkil olub bu hudûd fütühât-ı Osmâniye'nin tevsî'ine göre değişirdi." (Ş. Sâmi, 1996, s. 2376)

HD (1), HtD (1), MD (3), ND (1), NvD (1), P (1), SD (2), ŞHD (2), YD (3).

"Şâhım Hayâlî mâlik-i mülk-i kelâm iken
Çok mudur ana Rûm elinin kethüdâlığı" (Tarlan, 1992a, s. 284)

"Sünbülün Hind vilâyetlerinün anberidür
Ruhdaki hâl ü hatun Rûmili dilberidür" (Mengi, 1995, s. 142)

"Hayretî benzer kazak bir Rûmili abdâlısın
Kim düşürmezsin elünden dâ'imâ bir ter teber" (Çavuşoğlu ve Tanyeri, 1981, s. 196)

“Bezm-i hüsnünde lebünden içülürse n’ola câm
Rûm-ili sohbeti gül devri bahâr eyyâmı” (Tulum ve Tanyeri, 1977, s. 555)

2.2.180. Sa’d-âbâd:

“İstanbul Kâğıthâne deresi kıyısında bulunan bir mesîrenin adı olup Lâle Devri’nde büyük bir ün kazanmıştır.” (Devellioğlu, 2008, s. 906) “Sultan Ahmed Hân-ı Sâlis zamanında Kâğıthâne mesîresine verilen isimdir.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 2567)

NdD (41), NyD (14), ŞGD (1).

Sa’d-âbâd, özellikle Nedîm’in şiirlerinde çokça geçmektedir. Daha çok eğlenceleriyle şiire konu edilmiştir.

“İyd ola fasl-ı bahâr ola da Sa’d-âbâdın
Zevkını eylemeyim sıhhat olur bana harâm” (Gölpınarlı, 2004, s. 45)

“Yâhûd ki cedvel-i sîmîn-i sahn-ı Sa’d-âbâd
Kenârı sâde-ruhân ile sâfi mâl-â-mâl” (Kalkışım, 1994, s. 99)

2.2.181. Sahçîn:

A-CH (1).

“Yolı geh Mısrıdı geh Şâm u Sahçîn
Yiri geh Rûmıdı geh kişver-i Çîn” (Akalm, 1975, s. 110)

2.2.182. Sarıyâr / Sarıyer:

“Zebânzedi Sarıyer. İstanbul civârında ve Boğaziçi’nin Rûmeli yakasında bir karye olup Büyükdere üstünde derenin iki tarafında ve iki dağ arasında vâki’ olmakla mevki’i zıyyık ve kapalı ise de üstündeki dağ eteklerinde Kestane, Hünkâr, Çirçir suları bulunub bu mevki’lerin her biri emsâlsiz birer mesîre olduğundan bu kurbiyet sebebiyle Sarıyâr dahı makbûl olub yazın hayli kalabalık olur.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 2917)

NyD (1).

“Ey Hüseyünüm sohbetün seyr-i Hisârumdur benüm
Gözlerün Göksu sakalun Sarıyârumdur benüm” (Ekrem, 2005, s. 354)

2.2.183. Sebâ / Sabâ:

“Hicaz ile Yemen arasında kalan bir bölgenin eski adıdır. Melîke Belkıs’ın diyârı olup halkı önceleri güneşe taparken sonra Süleyman Peygamber’in dinine girmişlerdir. Bağlık, bostanlık, yeşillik, çimenlik, akarsuları bol ve her tarafı çok güzel bir ülke imiş.” (Pala, 2004, s. 383)

ND (1), NdD (1), NvD (1), VA (3).

“Dîve binmiş sanki Belkıs-ı Sabâ
Ya gül-i terdür kapup kaçmış sabâ” (Ayan, 1998, s. 270)

“Buldılar bir peyk mânend-i sabâ
Hüdhüd-âsâ tâ’ir-i mülk-i Sebâ” (Ayan, 1998, s. 405)

“Ey nâme sen ol mâh-likâdan mı gelürsin
Ey hüdhüd-i ümmîd Sebâdan mı gelürsin” (Bilkan, 1997, s. 950)

2.2.184. Sebzevâr:

“Îrân’ın Horasân hıttasında ve Nişâbur’un 100 kilometre garbında garba doğru cereyânla Deşt-i Kebîr’de nâ-bedîd olan bir çayın vâdisinde vâki’ bir kasaba olup vaktiyle büyük ve ma’mûr bir şehir idi. İsminden anlaşıldığı gibi bâğ ve bâğçeleri çok bir yerdir. Birçok şu’arâ ve edîbânın maskat-ı re’si bulunmuşdur.” (Ş. Sâmi, 1996, s. 2532)

HD (1), NBD (1).

“Hattunı Sebzevâr’a Semerkande benlerün
İzün tozunu kuhl-ı Safâhâna vermezem” (Tarlan, 1992a, s. 208)

2.2.185. Semerkand:

“Asyâ-yı vasatînin en meşhûr şehirlerinden olup Maverâünnehr’in Suğd hıttasında ve el-yevm Rusya’nın elinde bulunan Türkistan’da Zerafşân eyâletinin merkezidir.” (Ş. Sâmi, 1996, s. 2626)

Sebzevâr, Isfahan ve Buhâra ile birlikte anıldığı görülür.

AD (1), BD (1), HD (1), SD (1), YD (1).

“Hattunı Sebzevâr’a Semerkand’e benlerün
İzün tozunu kuhl-ı Safâhân’a vermezem” (Tarlan, 1992a, s. 208)

“Bir bûsene Şükrâne Buhârâ vü Semerkand
Gören didi bûs-ı lebüni virdi semer kand” (Yekbaş, 2010, s. 202)

2.2.186. Sıffîn:

“Rakka kurbunda ve Fırat’ın garbî kenarında bir mevki’ olub 37 târih-i hicrîsinde Hazret-i Aliyy’ül-Murtezâ (r.d.h.) ile Mu’âviye arasında vukû’ bulan muhârebâta meydan olmakla şöhret bulmuşdur.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 2961-2962)

ŞGD (1).

“Geçirdi tîğ-ı nazardan havâric-i hattı
Misâl-i vak’a-i Sıffîn Haydar-ı nigezin” (Kalkışım, 1994, s. 350)

2.2.187. Sind:

“Hindistân’ın şimâl-i garbî köşesinde hem-nâmı olan nehr-i azîmenin aşağı mecrâsının iki tarafında büyük bir hıttâ ve Bombay idaresine mülhak bir idaredir.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 2656)

VA (4).

“Hind ü Sinde yiridür vaz’ itse bâc
Alsa n’ola Çîn ü Mâçînden harâc” (Ayan, 1998, s. 489)

2.2.188. Sirem:

Belgrad’ın batısında, Tuna ve Sava nehirleri arasında yer alan, tarihi Roma çağındaki Sirmium’a kadar uzanan, nüfusu Hırvatlar, Macarlar, Pazar kasabalarında yerleşmiş Alman ve İtalyanlar ile Yahudi ve Kıpçaklardan meydana gelir. Osmanlı tarafından 1526’da fethedilmiştir. (Bilge, 2010, s. 281)

MS (2).

“Tırava’yı geçince şâh-ı Yezdân
Sirem’i cümle feth itdi o Sultân” (Akkuş, 1991, s. 82)

2.2.189. Siroz:

Selanik vilayetinde ve Selanik’in 73 kilometre kuzeydoğusunda Rodos Dağları’na bağlı çayırılı, Balkan’ın güneyine dökülen Ayaniye Nehri’ne tabi Ahmed Paşa Çayı üzerinde sancak merkezi bir şehirdir. 29 camii, 11 medresesi, 3 imareti, 15 tekkesi, 2000 esere sahip bir kütüphanesi vardır. (Ş. Sâmî, 1996, s. 2755)

ŞGD (1).

“Şeyh bir bal yedi kim kâdî-i Siroz yemez
Ehl-i keyfe şekeri kıldı bu günlerde harâm” (Kalkışım, 1994, s. 371)

2.2.190. Sivâs:

“Anadolu’nun cihet-i şarkiyesinde İstanbul’un 715 kilometre şark-ı cenûbîsinde ve Ankara’nın 372 kilometre şarkında, Samsun’un takrîben 200 kilometre cenûb-i şarkîsinde olarak 39 derece 45 dakika arz-ı şimâlî ile 34 derece 40 dakika tûl-ı şarkîde vâki’ vilâyet merkezi bir şehir olup Kızılırmak’ın sağ kenârından 2 kilometrelik mesâfede ve 1.302 metre irtifâ’ı olan yüksek ve mezkûr ırmağa doğru mâ’il bir ovanın kenarında olarak dağ eteğinde müessesdir.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 2793)

ŞD (1).

“Görmiye bu kasîdenin mislin
Hatt-ı Sivâs u hitta-i Tokat” (İsen ve Kurnaz, 1990, s. 65)

2.2.191. Sûdân / Zengibâr / Zengbâr:

Sûdân, Afrika kıtasının ortalarındaki birtakım ülkelere verilen isimdir ve burada yaşayan insanların siyah renkli olmalarından ötürü böyle isimlendirilmiştir. (Ş. Sâmî, 1996, s. 2672) “Zengibar, siyahîler memleketi,

zencîlerin bol olduğu yer. Sudan ülkesi. Dîvân şiiirinin coğrafyası içinde Rûm (Anadolu) ile tezât sanatı içinde verilir.” (Pala, 2004, s. 54)

Bugün Sudan ülkesi Afrika'nın üçüncü büyük ülkesidir ve başkenti Hartum'dur. Nüfusu da oldukça kalabalık ülkesi olan Sudan, yüzölçümü bakımından dünyanın en büyük 16. ülkesidir.

Şiirlerde Rum ile birlikte tezât yapılarak kullanılır ve halkının siyah oluşu ile birlikte ele alınır.

FD (1), HA (4), NdD (1), NfD (1), NvD (1).

“Ablak-süvâr-ı rûzgâr-âşûb-ı Rûm u Zeng-bâr
Leşker-şikâr-ı kâm-kâr Behrâm-ı Âfrîdûn-alem” (Akkuş, 1993, s. 95)

“Bak bak felek-i siyâh-kâre
Âyîne götürdi Zengibâre” (Doğan, 2006, s. 272)

“Hâl-i siyehi belâ-yı sâ mân
Sûridih-i Zengibâr u Sûdân” (Doğan, 2006, s. 112)

2.2.192. Sûmenât:

“Hindistan'da (Gücerât) hıttasının sahilinde ve (Surat) şehir-i cedîdi kurbunda olarak 20 derece 57 dakika arz-ı şimâlî ile 70 derece tûl-i şarkîde eski bir şehir olub Brehmenîlerin bu şehirde (Seyvâ)'nın ibâdetine mahsûs büyük ve pek müzeyyen bir ma'bedleri vardır. Sultan Mahmûd-ı Gaznevî bu şehri zabt edib ekser-i âsâr-ı umrânını Gazne'ye nakl etmiş idi.” (Ş. Sâmi, 1996, s. 2694-2695)

HA (1).

“Bir kal'a ki Sûmenâta benzer
Her seng-i siyâhı Lâta benzer” (Doğan, 2006, s. 346)

2.2.193. Südlüce / Sütlüce:

Sütlüce, İstanbul'un Beyoğlu ilçesine bağlı mahallelerden biridir. Güneyinde Halıcıoğlu, kuzeyinde ve batısında Haliç, doğusunda Örnektepe vardır.

HA (1), NdD (1), ŞGD (1).

“Sahrâdan edip girîze tasmîm

Südlücede kaldı cedvel-i sîm” (Doğan, 2006, s. 276)

2.2.194. Şâm / Vâdî-i Şâm / Şâm İklimi / Diyâr-ı Şâm / Dımaşk:

İslâm dünyasının önemli tarihî şehirlerinden biri ve günümüzde Suriye'nin başşehridir. Bilâdüşşâm (Suriye, Filistin, Lübnan ve Ürdün) bölgesinin en önemli merkezlerinden biri Dımaşk'tır. 1521 yılından itibaren kesin olarak Osmanlı hâkimiyetine geçti ve bir süre sonra Osmanlı Devleti'nin bir paşalık merkezi oldu. Dımaşk olarak bilinen adını da Arapça kaynaklarda bütün Suriye bölgesini ifade etmek için kullanılan Şâm'a terketti. (İslâm Ans., 2010, C. 38, s. 311)

Şam, dünya tarihi boyunca, hiç aralıksız en uzun süre kullanılan şehir olarak anılır. İnsanlık tarihindeki ilk cinayet olan Kabil ile Habil olayının Şam'ın kuzeyindeki Kasyun Dağı'nda gerçekleştiğine inanılır. Tarihî önemi olan şehir, geçmişte kültür ve ticaret merkeziydi. Şehrin en önemli tarihî mekânı Emevî Camii'dir. Osmanlılar, şehri ele geçirdikten sonra buraya pek çok tarihi bina kazandırmışlardı ve şehrin en güzel yapıtlarından biri olan tren garını Osmanlılar yapmıştır.

A-CH (32), AD (4), B (3), BD (1), C-CH (32), FD (2), CD (3), HD (1), H (5), Hh (4), HŞ (8), LM (3), M (4), MD (1), ND (6), NBD (5), NfD (3), NvD (1), NyD (4), SN (1), ŞGD (3), ŞD (1), UD (2), YD (7), YZ (13).

“Şâyed ola kazâ ile ser-i çâh

Kârbân-ı Dımaşk'a menzilgâh” (Onur, 1991, s. 72)

“Zîneti artar cemâlin zülf-i anber-fâm ile

Mısır Yûsuf tahtı iken buldu revnâk Şâm ile” (Tarlan, 1992b, s. 371)

“Bir subh ki kıldı husrev-i Rûm

Şâm ehline Hind fethini şûm” (Doğan, 2008, s. 284)

“Kalır gider bu gönül zülf-i yârdan gelmez

Hevâ-yı Şâmı bilen ol diyârdan gelmez” (Akkuş, 1993, s. 350)

“Şehr-i Cennet-şi’âr-ı hıttâ-ı Şâm
Bûy-ı hulkiyle buldı itr-ı meşâm” (Karacan, 1974, s. 164)

2.2.195. Şehr-i Franca / Fransa / Efrenc / Eference:

Harita üzerindeki şekli kabaca bir altıgene benzeyen Fransa’nın altı kenarından üçü denizlerle ikisi dağlık kesimlerle biri ise kuzeydoğudaki Belçika ve Lüksemburg sınırları ile kuşatılmıştır. (İslâm Ans., 1996, C. 13, s. 177)

Efrenc, Avrupalı özellikle de Fransız manasını ifade eder. Şiirde Fransa yerine kullanılmıştır.

CD (1), HŞ (1), NyD (1), ŞHD (1).

“Geldüğün şehr-i Franca bâğçesinün her biri
Sidre vü Huld ü Na’îm ü Ravza-i Rıdvân” (Ersoylu, 1989, s. 32)

“Ol şâh-ı mâh-peyker sultân-ı heft-kişver
K’emrindedür serâser Efrenc ü Türk ü Deylem” (Timurtaş, 1980, s. 26)

2.2.196. Şehr-i Herî / Şehr-i Herât:

“Orta Asya’nın en zengin, en eski ve en etkileyici abidevî eserlere sahip şehridir. Zend Avesta’da Haravea; İskender dönemiyle ilgili Yunman kaynaklarında Areia şeklinde geçer. İslâm’ın ilk yıllarından beri bu şehirden pek çok bilgin çıkmış ve Moğol istilâsına kadar şehrin tarihi ile ilgili beş mühim eser yazılmıştır.” (İbn Battûta, 2000, s. 569)

SD (1), ŞGD (1), VA (4).

“Bî-tereddüd şehre togru sürdi at
Sordı adın didiler şehr-i Herât” (Ayan, 1998, s. 269)

“Sûret-i kasr-ı refi’ün reşk-i Firdevs-i Na’îm
Hâk-i pâyun sürme-i ayn-ı Sıfahân u Herât” (Yekbâş, 2010, s. 105)

2.2.197. Şehr-i Rey:

Rey veya Şehr-i Rey, İran'ın kuzey kısmında Tahran Eyaleti'nde bir şehirdir. 1194 yılında Harzemşahlar ile Irak Selçukluları arasında yapılan büyük savaşla ünlenmiştir. Savaştan sonra Harzemşahlar'ın idaresine geçen şehir, sırayla İran ve Osmanlı Devleti arasında el değiştirdi. İran-İrak Savaşı sırasında yerle bir edilen şehir, günümüzde İran İslam Cumhuriyeti sınırları içerisinde yer almaktadır.

Selçuklu döneminde en önemli tıp ve bilim merkezi haline gelmiş bir şehirdi. Nizam'ul Mülk'ün emirleriyle eğitim için yapılan yeniliklerin başladığı ve en önemli gelişmelerin yaşandığı kenttir. Büyük Selçuklu Devleti'nin kurucusu Tuğrul Bey 8 Ramazan 455 (5 Eylül 1063) yılında burada ölmüş ve yine burada gömülmüştür.

Hh (4).

“Şehr-i Reyden bu bende-i kem-ter
Eyü adun işidüp etdi sefer” (Karacan, 1974, s. 278)

2.2.198. Şehr-i Sarây:

“Rum ve Lâtin tarihçilerinin ifâdelerine göre bu şehrin evveli, derbend beklemek için Dubrovnik adlı kral tarafından on on beş adet kulübeden olmak üzere yapılmıştır. Üç yüz kadar neferler bu korkunç derbentte gözcülük ederlermiş. Amma buranın suyu ve havası lâtif olduğundan zamanla derbentteki bekçiler çoğalarak bağ, bahçe ve binalar yapup mâmur bir bölge yapmışlar. Bunu görünce kral dahi buraya bir kale yapmış. Gittikçe şehir mâmur olarak meşhur olmuştur. Sonra Fâtih zamanında Hersek oğlu Ahmed Paşa kuvveti ile evvelâ Hersek diyârı sonar (Ízvornik) fethedilüp sonar bu hisar fethedilerek içine yeteri kadar asker konmuş ve aşağı şehirde hünkâr câmii olan yerde bir büyük saray yapılmakla şehrin de adına (Saray) denmiştir. Ama büyük nehrinin adına Bosna derler. Nehir ve şehir isimleri birbirine eklenerek Bosnasaray denilir.” (Evliya Çelebi, 1970, C. 8, s. 285)

MD (1).

“Gel bugün şehr-i Sarây içinde beglik sürelüm
Kim bilür yarın felek kimlerle ‘işret-bâz olur” (Mengi, 1995, s. 163)

2.2.199. Şehrîzor:

“Musul vilâyetini terkîb eden üç sancağın biri olub Dicle'nin şarkında cihet-i muhaddebi garba doğru olmak üzere Şimâl'den cenûba mümted bir hilâl şeklindedir. Garben ve şimâlen Nefs-i Musul sancağıyla ve hudûd-ı şimâlîsinin şark tarafında az bir mahalde Van vilâyetiyle, şarken hudûd-ı İraniye ile ve Süleymâniye sancağıyla, cenûben Bağdâd vilâyetiyle muhât ve mahdûddur.” (Ş. Sâmi, 1996, s. 2888)

NfD (1).

“Şimâlen Nahcivân u Gence vü Tiflîs ü Şîrvân'ı

Cenûben Şehrîzor u Basra vü Bağdâd u Ahvâz'ı” (Akkuş, 1993, s. 117)

2.2.200. Şîrâz:

“İran'ın en meşhûr ve en güzel şehirlerinden olub Fars hıttasının merkezidir. 29 derece 36 dakika 40 saniye arz-ı şimâlî ile 50 derece 20 dakika tûl-i şarkîde ve İstahoz harâbelerinin 60 kilometre cenûb-i garbîsinde vâki'dir. Güzel bir mevki'de vâki' olub havası pek güzel ve etrâfında bâğ ve bâğçeleri ve miyâh-ı câriyesi çokdur. Devr-i İslâm'da te'sîs olunarak Haccâc bin Yûsuf'un emmizâdesi Muhammed bin El-Kâsım bin Akîl tarafından esâsı vaz' edilmiş olduğu mervîdir.” (Ş. Sâmi, 1996, s. 2895)

Ünlü İranlı şairlerden Sa'dî, Hafız ve Örfî gibi şairleri yetiştiren Şîraz, özellikle Sa'dî ile birlikte anılır. Bağ ve bahçeleri, güzellikleriyle dikkat çeker.

AD (1), FKD (1), ND (1), NID (1), NdD (1), NfD (2), NvD (1), ŞGD (1), UD (1).

“Şîraz beğine Sa'dî nice nazm yapardı

Der-bânlığını bulsa Ebû Ber-i Atâbek” (Gölpınarlı, 2004, s. 187)

“Kayd itdi sihri zülf-i perîşân hutût ile

Eczâ-yı mekr ü fitne-i Şîrâz'a bestedür” (Üzgör, 1991, s. 430)

“Gülzâr-ı zâmîrinde senin bülbül-i Şîrâz

Sad reşk ile destân-zen-i feryâd u figândır” (Kalkışım, 1994, s. 98)

2.2.201. Şirvân:

İran'ın kuzeydoğusunda, Kuzey Horasan Eyaleti'nde şehirdir. İdari olarak kendi adını taşıyan Şirvan şehristanı'na bağlıdır ve bu şehristanın yönetim merkezidir. Bölgede eski çağlardan beri yerleşim olduğu bilinmektedir. 663 yılında, Halife Osman zamanında şehir, Araplar tarafından fethedilmiştir.

Bu şehir Osmanlılar tarafından da fethedilmiş ve bir süre Osmanlı hâkimiyeti altında kalmıştır.

BD (1), FKD (2), LM (1), NdD (1), NfD (1), NvD (2), YD (2).

“Bi-hamdi’llâh ki yârî kıldı ferr-i baht-ı sultânî
Müyesser eyledi Bârî Te’âlâ feth-i Şirvânı” (Küçük, 1994, s. 438)

“Şirvân ü Erdebîl ü dahî Îrân u Irâk
Dehr her birini taht-ı şehriyârân eyledi” (Gölpınarlı, 2004, s. 125)

2.2.202. Tanca:

“Mağrib-i Aksâ'da ya'nî Marakeş devletinde ve Sebte Boğazı'nın garb-ı cenûbî sâhilinde ve Cezîretü'l-Hazar'ın karşısında olarak Fas'ın 188 ve Marakeş'in 530 kilometre şimâl-i garbîsinde bir şehir ve iskele olub 20.000 kadar ahâlîsi, Portekizliler tarafından kalma sûruyla bir kal'ası, biri büyük ve musanna' olmak üzere 6 câmi'-i şerîfi, işlek ticâreti ve etrâfında bâğçeleriyle sayfiyeleri vardır.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 3017)

AD (1).

“Dedim müdde'î gitdi dil-ber dedi
Be-Ton u be-Tanca be-âb-ı siyâh” (Tarlan, 1992c, s. 303)

2.2.203. Tarâz:

Kazakistan'ın Zhambyl eyaletinin merkezi olan bir şehirdir. Güney Kazakistan'da, Kırgızistan sınırına yakın olup Talas Nehri üzerindedir.

AD (1).

“Zâhîde mezheb sorarsan zerk u tezvir ü riyâ
Âşîka meşreb sorarsan hüsn-i hûbân-ı Tarâz” (Tarlan, 1992c, s. 178)

2.2.204. Tatâr / Tetâr / Türk / Mülk-i Türk:

Tatar ülkesi ile Doğu Türkistan kastedilir ve misk, âhû, nâfe, bûy gibi unsurlarla birlikte kullanılır. Türk ve Tatar kavramları birbirinin yerine kullanılır.

"Tatar" sözcüğü, çeşitli zamanlarda değişik anlamlarda kullanılmıştır. Ruslar, yüzyıllar boyunca, Rusya Avrupası'nda yaşayan Türk soylu Müslümanlar için, batılı yazar ve araştırmacılar, Türkistan'da ve Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan Türkler için, Osmanlılar ise, on altıncı yüzyıldan başlayarak kuzey Türkleri için kullanmışlardır.

AD (2), BD (3), C-CH (4), CD (2), ED (1), FKD (1), FD (3), HŞ (2), MD (1), NBD (2), NyD (2), SD (1), ŞHD (1), UD (1), VA (2), YD (1), YZ (3).

“Her ne menzilde kim ola o nigâr
Dolar etrafı bûy-ı müşk-i Tatâr” (Onur, 1991, s.380)

“Haylî dimâğ bağladı âlemde Bâkîyâ
Hâl-i nigâra benzeyeli nâfe-i Tatâr” (Küçük, 1994, s. 130)

“Mâsivâdan nûr-ı Hakk manzûr-ı aşk-ı pâk olur
Gerçi ma’şûkundur ehl-i Hind ü Türk ü Rûm u Rûs” (Külekçi ve Karabey, 1997, s. 310)

2.2.205. Tebrîz:

“İran’ın bir şehri olup Ortaçağ İslâm dünyasının önemli yerleşim merkezlerinden biri idi. Divân şiirinin coğrafyası içinde çeşitli münâsebetlerle anılabilir. Özellikle Şîf inançların merkezi durumunda bulunuşuyla dikkat çeker.” (Pala, 2004, s. 444)

BD (3), MS (2), NİD (1), NdD (1), NfD (1), NyD (4), YD (1).

“Şöyle kim versin tarâvet Rûma şî’r-i dil-keşîn
Kışver-i Tebrîze revnâk-bahş olan kâlâ gibi” (Gölpınarlı, 2004, s. 67)

“Kâsîd olmazdı metâ’-ı hûd-furûşân-ı acem
Şî’r-i Sâ’im nev-kumâş-ı şeh-r-i Tebrîz” (İpekten, 1990, s. 301)

“Dindi çok târîh Neylî bir ziyâd olsun bu da
Müjde kim Tebrîzi Sultân Ahmed aldı yümnlle” (Erdem, 2005, s. 281)

2.2.206. Tırava / Truva:

Truva (Troia, Troy, İlion, İlias ya da İlium), Küçük Asya (Asia Minor) denen Anadolu'nun kuzeybatısındaki Troas bölgesinde bir sırtın üzerinde, Çanakkale'nin 30 km. kadar uzağındaki Hisarlık Tepesi üzerinde, dokuz kere yıkılıp yeniden kurulmuş olan bir şehirdir.

MS (2), YD (1).

“Tırava’yı geçince şâh-ı Yezdân
Ki bozdı köpri durmadı bir an” (Akkuş, 1991, s. 72)

2.2.207. Tiflîs:

Bugün Gürcistan’ın başkentidir. MS VI. yüzyılda kurulan şehir Bizanslılar, İranlılar ve Araplar arasında sürekli çarpışma alanı oldu. VII. yüzyıl ortalarında Araplar tarafından fethedildi. Bir dönem Osmanlının elinde bulunan Tiflis, daha sonra Rusların eline geçti. (Tuğlacı, 1985, s. 398)

NdD (3), NfD (1), NyD (2).

“Geldi bir müjde-resân Neylî didi târîhini
Re’yle Tiflîsi Sultân Ahmed aldı bî-cidâl” (Erdem, 2005, s. 272)

2.2.208. Tîre

“Aydınoğlu Mehmed’e bağlı şehirlerden biri olan Tire, bağlık, bahçelik sulak bir şehirdir.” (İbn Battûta, 2000, s. 424)

Tîre, “karanlık ve bulanık” anlamı dolayısıyla şiirlerde Aydın ile tezat yapılarak kullanılır.

NBD (1).

“Aydın içinde ‘Tîre’ durur hâl-i ârızın
Ruhsâr Germiyan hat-ı müşgin ‘Karasi’dir” (Tarlan, 1992b, s. 216)

2.2.209. Tokad:

Sekiz yüz yıllık bir Türk şehridir. İlk çağlarda Togayitlerin kurduğu sanılıyordu. ‘Tokat’ adı bu nedenle ve Tok-Kat: Surlu şehir’ anlamına gelen kelimelerden gelmektedir. Türbeleri, camileri, medreseleri ile dikkat çeken şehirde birçok tarihi yapı vardır. (Bayrak, 1994, s. 539)

ŞD (1).

“Görmedi bu kasîdenin mislin
Hadd-ı Sivâs ü Tohitta-i Tokat” (Ayan, 1990, s. 94)

2.2.210. Tophâne / Tophâna / Meydân-ı Tophâne:

“İstanbul’da Galata ile Fındıklı ve Cihangîr arasında bir büyük mahalle olub devlet tophanesinin etrafında bulunmakla bu isimle tesmiye olunmuştur.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 3019)

NdD (1), NyD (2), ŞGD (2).

“Husûsâ Hazret-i Eyyûb ile meydân-ı Top-hâne
Birer takrîb ile elbette cezb eyler cüvânânı” (Gölpınarlı, 2004, s. 52)

“Ocağı rûşen oldu sâyesinde pîr-i gerdûnun
Felek topdan imâret buldu bak ez-cümle Tophâne” (Kalkışım, 1994, s. 113)

“Dedim târîhini üçlerden istimdâd edip Gâlib
Müheyyâ oldu toldu topcular Meydân-ı Tophâna” (Kalkışım, 1994, s. 127)

2.2.211. Tûrân:

Eski İran mitolojisinde büyük bir doğu ülkesinin adıdır. İran ulusal destanı olan Şehnâme'nin en uzun bölümü, İran ile Turan arasındaki efsanevi savaşları anlatır.

CD (1), HD (2), HŞ (4), LM (1), NBD (1), NdD (5), NfD (4), ŞGD (1), VA (16).

“Kaşların çîni Hayâlî bâc alır fağfûrdan
Kendini Îrân ile Tûrân’a hâkân oldu tut” (Tarlan, 1992a, s. 101)

“Nice ser-askeri var Îrec ü Tûr emsâli
Zabtederler kimi Îrânı kimi Tûrânı” (Gölpınarlı, 2004, s. 76)

2.2.212. Tûs:

“Horasan’da Meşhed’in 20 kilometre kadar şimâl-i garbîsinde virâneleri mevcûd bulunan bir şehir-i kadîm olup kable’l-İslâm meşhûr bulunmuş olduğu gibi evâ’il-i devr-i İslâm’da dahi Horasân’ın ma’mûr ve en büyük büldânından idi.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 3021)

NID (64), VA (2).

Cümledür gerdûn için sûr-nâ vü kûs
Âdem olmuş serteser sahrâ-yı Tûs” (Ayan, 1998, s. 451)

“Şehriyâr-ı kişver-i Tûs ol zamân
Bir şehinşâh idi adı Mîzbân” (Ayan, 1998, s. 338)

“Yok Nâ’ilîyâ hâcet-i tafsîl ki nazmın
Kem-rütbe-i sâhib-rakam-ı Tûs değildir” (İpekten, 1990, s. 174)

2.2.213. Tübbet / Tibet:

“Asyâ-yı vasatîde büyük bir hıttâ olup Çin devletine tâbi’ memâlikden ma’düddür. Devlet-i vâsi’a-i mezkûrenin garb-ı cenûbî cihetinde vâki’ olup 27 derece ile 37 derece arz-ı şimâlî ve 76 ile 96 tûl-i şarkî arasında mümted olur.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 1711)

İbn Battûta, Tibet’i misk ceylanlarının gezindiği ülke olarak tanımlar. (İbn Battûta, 2000, s. 870)

NdD (2).

“İklîm-i Rûm’a istese bir demde rakîbi
Ahbâr-ı Çin ü Tübbet ü Hindûstân verir” (Gölpınarlı, 2004, s. 17)

2.2.214. Türkistân:

Türklerin oturduğu yer manasına gelir. Orta Asya'da batıda Hazar Denizi ve Aşağı Volga'dan başlamak üzere doğuda Moğolistan'daki Altay Dağları'na, güneyde Kopet- Hindukuş- Kuenlun dağlarına, kuzeyde Aral ve Balkaş göllerinin ötesinde Kırgız bozkırına kadar uzanan yüzölçümü 6 milyon km²'den geniş coğrafi ve tarihî bölge.

BD (2), HD (4), HŞ (1), NfD (1).

“Rûm u Mısır u Basra vu Bağdâd'a hükmündür revân
Hind'i aldın tâlib-i iklim-i Türkistân mısın” (Tarlan, 1992a, s. 57)

“Ben Hayâlî Rûmda bir rind-i dürd-âşâm iken
Câm-ı fağfûri içer Hâkân-i Türkistân bana” (Tarlan, 1992a, s. 89)

“Hele teshîr-i mülke başlasın ikbâli seyr eylesen
Ne Türkistânı kor feth etmedik ne Kâfîristânı” (Akkuş, 1993, s. 81)

2.2.215. Ummân:

Umman Sultanlığı, güneybatı Asya'da, Arap Yarımadası'nın güneydoğusu kıyısında yer alır. Kuzeybatıda Birleşik Arap Emirlikleri, batıda Suudi Arabistan, güneybatıda ise Yemen ile sınır komşusudur. Güneyde ve doğuda Hint Okyanusu, kuzeydoğuda ise Basra Körfezi ile çevrilidir.

VA (1).

“Yirüdüdür çeksem kenâr-ı vasla gönlüm fülkini
Kim gözüm yaşıyla virdüm garha Ummân illerin” (Ayan, 1998, s. 305)

2.2.216. Usturgon:

Çok eski zamanlardan beri Yukarı Tuna havzasının önemli bir kilit noktası olan Estergon, X.-XII. yüzyıllarda Macar devletinin merkezi oldu. Estergon'un Türklerle ilgili tarihi Kanuni Sultan Süleyman'ın Budin seferi (1529) ve onu izleyen I. Viyana kuşatmasıyla başlar. Kesin olarak Türklerin eline geçişi 1543 tarihinde olur. Avusturya ile Osmanlı arasında birkeç kez el değiştiren Estergon son olarak 30 Ekim 1684'te Avusturalyalılar tarafından alındı. 140 yıl Türk

egemenliğinde kalan Estergon ‘un anısı Türk belleklerinden hâlâ silinmemekte ve bu kalenin önemini terennüm eden türkü, Türk ağızlarında söylenmeye devam etmektedir. (Tuğlacı, 1985, s. 343-344)

Bugün Macaristan sınırları içerisinde yer alan Estergon’un Kanuni Sultan Süleyman tarafından fethini Evliya Çelebi şöyle anlatır: “Budin fethinden sonar Süleyman Han 951 (1543) tarihi muharreminin beşinci günü kalabalık askerle gelüp Estergon sahrasını doldurdu. Ertesi gün kale dövülmeye başlandı. Yedi gün sonra kalede bulunan irşek de padişah rikâbına yüz sürüp kale bedenleri üzerine beyaz aman bayrakları çekildi. Muharremin yirmi beşinci günü Estergon kalesi fethedildi.” (Evliyâ Çelebi, 1970, 10. C., s. 45)

MS (2).

“İdince feth-i Usturgon’a niyet
Beş altı kal’ayı almaga himmet” (Akkuş, 1991, s. 100)

2.2.217. Ürdün:

Resmî adıyla Ürdün Haşimi Krallığı, Ortadoğu’da bir Arap ülkesidir. Kuzeyinde Suriye, kuzey doğusunda Irak, güneyinde ve doğusunda Suudi Arabistan, batısında İsrail ve Batı Şeria ile sınır komşusudur.

YZ (1).

“Kazıp ol çâhı etdi çûn bünyad
Etdi Ürdün diyârını âbâd” (Onur, 1991, s. 96)

2.2.218. Üsküdar:

“İstanbul Boğazı’nın Marmara cihetindeki medhalinde ve İstanbul’un karşısında olarak Anadolu sâhilinde vâki’ bir şehir olup Dersaâdet’in bir kısmı add olunmaktadır. Çamlıca Dağı’nın eteklerinde mâil bir mevki’de ve birkaç tepenin üzerinde vâki’ olub manzarası pek latîfdir. Evlerinin ekserisi bağçelerle ve ağaçlarla muhâtdır.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 923-924)

NdD (9), P (1), YD (1).

“Bogazın alalum bahr gibi surh-serün

Geçelüm taht-ı Süleymânlar ile Üsküdarı” (Çavuşoğlu, 1977, s. 42)

“Firâz-ı Üsküdârın bu’du vardır gerçi ammâ kim

Yine inkâr olunmaz Hak bu kim anın da seyrânı” (Gölpınarlı, 2004, s. 52)

“Üsküdârı edip ihyâ lutfu

Âb-ı Şîrîn ile kıldı reyyân” (Gölpınarlı, 2004, s. 211)

2.2.219. Üsküp:

“Rumili’nde Kosova vilâyetinin merkezi olan bir şehir olub (Vardar) nehrinin üzerinde ve Selânîk’in 180 kilometre şimâl-i garbîsinde vâki’dir. Şehir, nehrin iki tarafında vâki’ iki güzel bayırın üzerinde mebnî olub şimâl ve cenûbunda mümted olan ovalar zümrüt-âsâ çayırlar ve güzel bağ ve bağçelerle müzeyyendir.” (Ş. Sâmi, 1996, s. 932)

Bazı şehirler coğrafi konumları, belli yolların kesişme noktasında bulunması gibi bazı başka faktörlerin etkisiyle her dönem ve her uygarlık için vazgeçilmez olma özelliklerini daima sürdürürler. Üsküp böyle bir şehirdir. Şehrin, geniş bir bölgenin merkezi oluşu yörenin fikir ve sanat odağı olmasında etkin rol oynamıştır. (İsen, 1997, s. 131)

HtD (1).

“Hayretî’nün başına Üsküp şehrin tar idüp

Gözleri yaşını Vardar itme lutf it gitme gel” (Çavuşoğlu ve Tanyeri, 1981, s. 284)

2.2.220. Valbovâ:

MS (2).

“Varınca aldılar hem Valbovâ’yı

Kurup cisrinde geçdi Tıravâ’yı” (Akkuş, 1991, s. 100)

2.2.221. Van:

Dünyada Van, Ahrette iman atasözüyle tanınan Van'ın M. Ö. XVI. yüzyılda Hürriyeler tarafından kurulduğu sanılmaktadır. M. Ö. IX. yüzyılda burada Urartular yaşamaya başlamıştır. Urartu döneminde adı 'Tuşpa' ve 'Turuşpa' idi. Şehri genişleten 'Van' adlı bir Kürt Beyi'nin adı sonraları şehre takılmıştır. Birçok eski yapıya sahip olan Van'ın birden fazla kalesi vardır. (Bayrak, 1994, s. 560)

23 Ekim 2011 tarihinde yaşadığı 7, 2'lik depremle de hafızalarda acı bir hatıra bırakmıştır.

MS (2), ND (1).

“Varup Tebrîz'e basdı yine Sultân

Gelince kaçdı durmadı o bir an

Geyikler gibi kaçdı dâga çıkdı

Anun tahtını Sultân yine yıkdı

Aradı çün ki bulmadı o şâhı

Hemân Van üstüne döndürdi râhı” (Akkuş, 1991, s. 106)

“Eğerçi Vân'dan olur Nâbîyâ nevâ ümmîd

Velîk râh-ı hakîkat Ruhâ bozundısıdur” (Bilkan, 1997, s. 572)

2.2.222. Vefâ:

İstanbul Suriçi diye tabir edilen tarihî yarımada bulunan eski bir semttir. Eminönü sınırları içinde bulunmaktadır ve idari olarak "Molla Hüsrev" mahallesine karşılık gelmektedir. Bozasıyla meşhur olan bu semtte Süleymaniye Cami'i ve Vefa Kilisesi bulunmaktadır.

Vefâ kelimesi şiirlerde hem yer adı olarak hem de sadakat anlamında tevriyeli olarak kullanılmıştır.

HtD (1), NdD (2), YD (2).

“Pâdişâhum kulunam mihr ü vefâ eyle didüm
Didi nâz ile biraz semt-i Vefâdan beriyüz” (Çavuşoğlu ve Tanyeri, 1981, s.
223)

“Âşıkâ mihr ü vefâ itmez ol âdem cânı
Cilvegâhıdur anun gerçi Vefâ Meydânı” (Çavuşoğlu, 1977, s. 592)

2.2.223. Venedik:

İtalya'nın kuzeydoğusunda ve Adriyanik Denizi'nin sahilinde aynı adı taşıyan eyaletin ve ülkenin merkezi olan büyük bir şehirdir. Sokakları dar, fakat güzeldir. Sant Mark isimli büyük bir meydanı ile içinde harika eserleri olan sanatlı kiliseleri ve eski bir sarayı vardır. (Ş. Sâmi, 1996, s. 4694)

NID (1).

“Ne köpekdir Venedik kâfiri hâlâ kim ulur
Şî'rler pençe-i kahrında giriftâr u zebûn” (İpekten, 1990, s. 79)

2.2.224. Virâdin Kalesi:

Virâdin Kalesi, Avusturya ve Macaristan devletinin Hırvatistan kıtasında eyalet merkezi bir kasaba olan Virâdin'de bulunan eski bir kaledir.

MS (1).

“Tunâ'nun yalısına irdi ol şâh
Virâdin Kal'asına geldi nâgâh” (Akkuş, 1991, s. 72)

2.2.225. Yakacık

İstanbul'un Kartal ilçesinin kuzeyinde bulunan Uğur Mumcu, Soğanlık, Kurfalı semtleri tarafından çevrili, Ayazma'sı ile meşhur ayrıca Kartal'ın en yüksek tepesi olan Aydos Tepesi'ne ve bu tepenin üzerinde bir kent ormanına sahip "İstanbul'un Balkon" diye anılan yerleşim merkezidir.

Tarihsel olarak oldukça eski bir yerleşim alanıdır. Bizans ve Osmanlı döneminde sayfiye yerleşimi olarak kullanılmıştır. Özellikle Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine ait tarihî eserleri hâlâ ayakta durmaktadır.

ŞHD (9).

“Âbı lezîz hevâsı latîf arzı bî-nazîr

Yok bir mesîre-geh Yakacık gibi hoş-nümâ” (Arslan, 2002, s. 172)

2.2.226. Yedi Kule:

İstanbul'da bulunan Yedi Kule, adından da anlaşılacağı gibi surların üzerine dizilmiş yedi adet kuleden ismini alır. Kuleler, surlar üzerinde, güzel bir kadının boynundaki kolyeye dizili yedi adet inciye benzer. İstanbul'un fethinden önce surların üzerindeki beş kule sebebiyle Bizanslılar, semte beş kule anlamına gelen “penta prikyor” adını vermişlerdi. Fatih Sultan Mehmed Han'ın inşa ettirdiği iki ilave kule ile kule sayısı yediye ulaşmış ve semtin ismi de Yedikule'ye dönüşmüştür. Geniş bir alana yayılan semtin Samatya'dan başlayan bölümü, semti tam ortadan bölen İmrahor İlyas Bey Caddesi ile Yedikule surlarında yer alan kapıya kadar gider.

HD (1).

“Melek-sîmâ güzellerle verelden kendiye zînet

Sekiz Cennet temâşasını eyler Yedi Kulenin” (Tarlan, 1992a, s. 187)

2.2.227. Yemen / Milk-i Yemen / Yemâne:

“Arap yarımadasının güneybatısında bir yerleşim bölgesidir. Divân şiirinde daha çok Akîk'in Yemen'de bulunuşu ve Süheyl yıldızı ile birlikte anılır. Eski coğrafyada bir iklim ve yerleşim bölgesi olarak da önemli bir yeri vardır.” (Pala, 2004, s. 482)

AD (1), B (6), CD (4), ED (3), FKD (1), FD (1), ŞD (3), HD (1), Hh (1), HŞ (1), ND (1), NID (1), NBD (1), NdD (3), NfD (2), NvD (2), SD (3), SN (45), ŞHD (1), VA (1), YD (1), YZ (1).

“Dedim lebin ki âb-ı hayât hâcil kılar
Mercân mı ya akîk-i Yemen dedi ik’si de” (İsen ve Kurnaz, 1990, s. 246)

“Rûha râhat vereli râyiha-i Rahmânî
Nefesinden dedi kim rîh-i Yemendir kokusu” (İsen ve Kurnaz, 1990, s. 283)

“Dem-i seherde görür Nâ’ilî akîk-i meyin
Kemîne cür’asını ahrer-i Yemen mahmûr” (İpekten, 1990, s. 176)

2.2.228. Yenice:

“Selânik vilâyet ve sancağında ve Selânik’in 27 kilometre garb-ı şimâlîsinde olarak Vardar mecrâsının sağ yanı garb cihetinde kazâ merkezi bir kasaba olub 8.281 ahâlîsi, 10 câmi’i, 2 medresesi, 1 rüşdiye ve 6 ibtidâiye ve Rûm ve Bulgarlara mahsûs birer mektebi, 520 dükkânı, 35 hânı, 3 hamamı, 2 imâreti ve bir büyük kışlası vardır. Havası güzeldir. Meşhûr Gazi Evrenos Bey ile ba’zı evlâd ü ahfâdının türbeleri bu kasabada olub ba’zı evkâf ü hayrâtları dahı vardır.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 4803)

SD (2), UD (1).

“Yenice şehridir Vârdâr içinde
Ki misli ne Hitâ’da var ne Çîn’de” (İsen, 1990, s. 45)

2.2.229. Yunan İlleri / Mülk-i Yunân / Yûn / Şehr-i Yûn:

“Avrupa’nın müntehâ-yı şark-ı cenûbîsinde bir memleket ve küçük bir devlet olub Avrupa kıt’asının cenûba doğru uzanan üç büyük şibh-i cezîresinden en şarkîsi olan Balkan şibh-i cezîresinin ucundan ibaretdir.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 4820)

CD (1), SN (6), VA (2).

“İrişdiler on günde Yûn şârına
Revân girdiler küymedin yarına” (Tulum ve Tanyeri, 1977, s. 517)
“Lenc-i la’l ü ejder-i zülfün gibi müşkil tılsım
Görmedi feth eyleyen hikmetle Yunân illerin” (Ayan, 1998, s. 305)

2.3. DAĞ, DENİZ, ADA, NEHİR VB. MEKÂNLAR

Dağ, deniz, ada, nehir vb. mekânlar içerisinde en sık kullanılanlar aşağıdaki tabloda eser sayısı ve kullanım sıklığı şeklinde gösterilmiştir.

MEKÂN ADI	ESER SAYISI	KULLANIM SIKLIĞI
Kâf	25	140
Tûr	26	125
Nîl	29	104
Bîsütûn	13	54
Ceyhûn	20	47
Zemzem	18	37
Bahr-ı Umman	17	33
Fırât	17	33
Merve	15	27

2.3.1. Agar Tagı / Ağrı Dağı:

“Anadolu’da Bâyezid sancağında yüksek bir dağdır ki (Ararat) ismiyle şöhret bulmuştur.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 230) “Ararat, Bâyezid sancağında Devlet-i Osmâniye ile Rusya ve İran hudûdu kurbunda kâin ‘Eğridağ’a Kütub-ı Mukaddese’de verilen isimdir. Sefîne-i Nûh’un bu dağda durduğu Tevrat’da mezkûr ise de kütub-ı İslâmiyede cebel-i ‘Cûdî’de durduğu beyân olunur.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 72)

YD (1).

“Mihnet ile her kızılbaşun kara bagrında baş

Hâtırında gam Agar Tagı gibi aynuunda yaş” (Çavuşoğlu, 1977, s. 182)

2.3.2. Aras / Ares / Ârâs / Eres:

“Bir ırmaktır ki Erzurum’un 40 kilometre kadar cenûbunda vâki’ (Bingöl) Dağından nebe’ân ile şarka doğru akarak menba’ından 80 kilometre kadar aşağıda Erzurum’un şark tarafındaki dağlardan inen Hasankale Suyu-nâm çay ile birleşir. Nokta-i telâkînin biraz altında (Çoban Köprüsü) nâmıyla yedi kemer üzerine gâyet güzel bir taş köprü yapılmıştır.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 72)

C-CH (3), HŞ (3), NBD (1), SD (1), ŞD (1), YD (1).

“Şevk yazısında yandılar zülâl-i vasl için

Teşne-diller gözlerinden dökdü Ceyhûn u Aras”(İsen ve Kurnaz, 1990, s.

30)

“Bir iki yâr ile etdim bugün Ârâsde seyrin

Donatmışlardı bâzârın yüzün sahn-ı çemenden yeg” (Tarlan, 1992b, s. 141)

“Gice dil bu hâli iderken hayâl

Gözümün pınarın kılurdu Eres” (Yekbaş, 2010, s. 170)

2.3.3. Arda:

Arda nehri şimdiki güney Bulgaristan topraklarında bulunur. Meriç nehrine Edirne yakınlarındaki Yunanistan topraklarında dökülür. Yaklaşık 300 km uzunluğundadır.

MD (2), YD (1).

“Gözün yaşı Meriç olsa nazarda

Ne mümkün biri biri kol boynuna Arda” (Mengi, 1995, s. 95)

2.3.4. Âsî:

“Yâhûd Orond, Şâm hittasında büyük bir ırmak olub Cebel-i Lübnân ile Cebel-i Şeyh eteklerinde akan birtakım derelerden teşekkül ediyorsa da bunların suyu dâimî olmadığından, 35 kilometre daha aşağıda vâki’ ‘Mağaratü’r-Râhib’ menba’ı addolunur.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 3046)

ND (1).

“Tahsîl-i hiffet eylemeden gayri nef’i yok

Âsî mu’ârız olsa bile cûy-ı Nîl ile” (Bilkan, 1997, s. 1020)

2.3.5. Bahr-ı Ahzar:

“Ya'nî (Yeşil Deniz) Arab coğrafıyyûnun Bahr-ı Muhît-i Atlâsî'ye verdikleri isim olup hakîkaten bahr-ı mezkûrun rengi koyu yeşil görünür. Buna ‘Bahr-ı Zulümât’ dahil derlerdi.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 1244)

AD (1).

“Bahr-ı Ahzar ne durur kulzüm-i cûdunda habâb
Katre-i feyzi nedir ebr-i dür-efşân-ı kerem” (Tarlan, 1992c, s. 68)

2.3.6. Bahr-ı Kulzüm / Kulzüm:

Bahr-i Kulzüm, Bahr-ı Ahmer ile aynı anlama gelmektedir .

“Bahr-ı Ahmer yani Kızıldeniz. Asya ile Afrika kıt'aları arasında dar ve uzun bir deniz olup Bahr-ı Muhît-i Hindî'ye mensûb büyük bir körfez sûretindedir.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 1243, 1244)

FD (1), HD (1), NID (1), VA (1).

“Bahr-ı Kulzüm yaşma kendiyi nisbet etmesin
Katre-i bârân ne mümkün dem ura deryâ ile” (Tarlan, 1992a, s. 273)

“Bu murâdun bahr-ı kulzümdür yolu
Lâ-cerem pür-hâr olur vuslat güli” (Ayan, 1998, s. 284)

2.3.7. Bahr-ı Muhît / Deryâ-yı Muhît:

“Muhît, Bahr-ı Muhît. Küre-i arzın karalarını ihâta eden büyük denizlere verilen isim olup bu Buhûr-ı Muhîta, ‘Bahr-ı Muhît-i Mu'tedil (Kebîr), Bahr-ı Muhît-i Atlâsî, Bahr-ı Muhît-i Hindî, Bahr-ı Müncemid-i Şimâlî ve Bahr-ı Müncemid-i Cenûbî’ isimleriyle beş denizden ibâretdir.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 4231-4232)

Gırnatî, Bahr-ı Muhît için şu ifadeleri kullanır: “Bahru'l-muhît (Pasifik/Büyük Okyanus) Dünya'nın etrafını sarar ve yeryüzü denizin ortasında, tıpkı göldeki bir top gibi durur.” (Gırnatî, 2011, s. 135)

B (1), HD (5), NyD (1), ŞGD (1).

“Şikâr-bâz-ı cihânız ki yok halâsa mecâl

Düşerse Bahr-ı Muhît’in nehengi dâmımıza” (Tarlan, 1992a, s. 271)

2.3.8. Bahr-ı Necef:

“Bağdâd vilâyetinin Kerbelâ ve Hille sancaklarında ve Fırat’ın garb-ı cenûbî cihetinde büyük bir göl olup nehr-i mezkûrden ayrılan bazı cedvellenden tahassul eder.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 1243, 1245)

HD (1), NvD (1).

“Seng-i dilimi lâ’l edeli kân-ı Medîne

Nazmım dür-i şehvârını Bahr-ı Necef eyler” (Tarlan, 1992a, s. 150)

2.3.9. Bahr-ı Rûm / Bahr-ı Sefîd / Rûm Bahri:

Batılı coğrafyacıların Akdeniz’e verdikleri isimdir. Karaların ortasında bulunması sebebiyle ona “Bahr-i Mutavassıt” da derlerdi. (Ş. Sâmî, 1996, s. 1243, 1244) Akdeniz ya da Bahr-i Sefîd, gerek Anadolu gerekse Avrupa dillerinde “karalar arası” manasına gelecek şekilde isimlendirilip Araplar tarafından ise Bahrü’l-Rûm, Bahrü’ş-Şâm veya Bahr-i Mutasavvit olarak isimlendirilirdi. Bu geniş deniz, yer kürenin üç kıtası arasındadır ve kuzeyden Avrupa, güneyden Afrika, doğudan ise Asya kıtasıyla sınırdır. (Ş. Sâmî, 1996, s. 258-259)

A-CH (3), HD (2), ŞGD (1).

“Didi kim adıla nedür bu menzil

Didiler Rûm deryasına sâhıl” (Akalın, 1975, s. 160)

“Tâ ki dil verdi sana şûrîden oldu Bahr-ı Rûm

Mevcden ebrûların bâğ-ı Behişte etdi çîn” (Tarlan, 1992a, s. 61)

“Yâd eylesem letâfetini tab’-ı sâfının

Bahr-ı Sefîd dîde-i teng-i habâb olur” (Kalkışım, 1994, s. 93)

2.3.10. Bahr-ı Ummân / Deryâ-yi Ummân:

“Bahr-ı Muhît-i Hindî’nin şimâl-i garbî kısmından ibâret büyük bir körfez sûretinde vâsi’ce bir deniz olup cenûb ciheti açık olduğu halde şimâl-i şarkî cihetinden Hindistân’ın sevâhil-i garbîsiyle şimâlen Belûcistân ve Îrân ya’nî Mukran sevâhiliyle şimâl-i şarkî cihetinden Cezîretü’l-Arab’ın sevâhil-i cenûbîsiyle ya’nî Ummân ve Hazar-ı Mevt’le, garben dahi Afrika’nın Somali sevâhiliyle muhâtdır.” (Ş. Sâmî, 1996, 3213)

A-CH (1), AD (1), B (1), BD (4), ED (1), FKD (1), HD (9), MD (1), NID (1), NBD (2), NdD (1), ŞGD (2), UD (1), VA (2), YD (3), NyD (1), YZ (1).

“Ben ol dürrem ki Hûrşîd-i kıdemden perveriş buldum

Înâyet mevci salmadan cihâna Bahr-ı Ummânî” (Tarlan, 1992a, s. 59)

“Sen ol âlî-gühersin Husrevâ kim bezm-i hâsında

Bir ednâ cur’adan add etdiler deryâ-yı Ummânî” (Tarlan, 1992a, s. 59)

“Şikâr-bâz-ı cihânız ki yok halâsa mecâl

Düşerse Bahr-ı Muhît’in nehengi dâmımıza” (Tarlan, 1992a, s. 271)

2.3.11. Bî-sütûn:

“Şirin’in emriyle Ferhat’ın deldiği dağ. Bugün Bağdâd Hemedan arasında Kirman Şâh’ın 30 km. kadar doğusunda kalır. Dik, kayalık ve sarp bir dağdır. Edebiyatta daha çok Ferhat ile Şirin kıssasından dolayı anlatılır.” (Pala, 2004, s. 73)

FD (7), HD (20), HtD (3), HŞ (7), HA (1), ND (3), NID (4), NBD (1), NfD (1), NvD (3), NyD (2), ŞHD (1), ŞGD (1).

“Bî-sütûn lâlesin görsen nazar Ferhâd’adır

Mürde-i aşkı ölü sanma gözü dünyâdadır” (Tarlan, 1992a, s. 117)

“Nidermiş aşk eri nâm ü nişânı deyü Ferhâd’ın

Mezârın Bî-sütun dağında buldum sengsâr etdim” (Tarlan, 1992a, s. 201)

2.3.12. Ceyhûn:

“Asya’nın en büyük ırmaklarından olub Hindistân’ın şimâlindeki (Pamir) dağlarından nebe’ân eden birçok çaylarından bi’t-teşekkül, 4.800 metreye karîb irtifâ’ı olan mahall-i mezkûrden kâh şimâle kâh cenûbe meyelânile, garbe doğru cereyân ederek yüksek ve dağlık mahallerden geçdikçe ya’nî Huş ve Bedehşân hıttalarında sağ ve soldan birçok çayları ahz eder.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 1859)

İbn Battûta Ceyhun’u şöyle tasvir eder: “Harezmi dışında dört cennet ırmağından biri olan Ceyhun suyu akar. Kış aylarında, soğuk günlerde, İtil ırmağı gibi bud a donar. O zaman halk bu ırmağı halk yol gibi kullanır. Beş ay donuk kalır. Kimileri çatlayınca üzerinde dolaşanlar için tehlikeli olur ve onlar ölür.” (Parmaksızoğlu, 1981, s. 119)

A-CH (5), AD (2), BD (2), C-CH (4), CD (3), ED (2), FD (2), HD (2), HtD (1), Hh (2), HŞ (5), MHD (2), ND (2), NID (3), NBD (2), NvD (1), ŞHD (3), ŞD (1), VA (2), YD (1).

“N’idersin Mısır u Harezmi’i gözümüne

Nazar it nice akar Nîl ü Ceyhûn” (Akalin, 1975, s. 201)

“Şevk yazısında yandılar zülâl-i vasl için

Teşne-diller gözlerinden dökdü Ceyhûn u Aras” (İsen ve Kurnaz, 1990, s. 30)

“Müdde’iler gözümün yaşına hâ’il olamaz

Hâr u haslar yolunu bağlayamaz Ceyhûnun” (Tarlan, 1992a, s. 182)

2.3.13. Çâh-ı Ali:

“Ali’nin kuyusu manasına gelen bu ifade neyin ortaya çıkışıyla ilgili anlatılan hikâyede geçen kuyunun adıdır. “Rivayete göre Miraç Gecesi’nde Yüce Allah habibi, sevgili Peygamberi Muhammed Mustafa (s.a.v.) Hazretlerine bir hayli sır veya doksan bin kelime söylemiş. Hz. Peygamber de bunların otuz binini halka ayan, otuz binini seçkinlere beyan, otuz binini de saklı tutmuştur. Bu arada Allah’ın aslanı Hz. Ali’ye de hayli sır ifşa buyurmuş ve bu sırları kimseye zinhar faş etmemesini tavsiye ve emir buyurmuştur. Fakat Hz. Ali bu sırta tahammül

edemeyerek nihayet içi boş bir kuyuya varıp sırrını ona söylemek mecburiyetinde kalır.

Bir müddet sonra bu tesirle kuyu su ile dolmaya başlar, taşar ve yanında bir ney (kamış) biter. Bunu bir çoban keserek kaval yapar ve çalmaya başlar. Kavalı duyan Hz. Peygamber ‘Ya Ali niçin sırları ifşa ettin?’ diye sorar. Hz. Ali’de ‘Ya Resulullah halktan hiç kimseye ağzımı açmadım.’ cevabını verir. Resulullah: ‘Ya bu sır nedir, o sır değil midir?’ buyurur. Hz. Ali dinler, görür ki o sırdır. Hemen özür dileyip ‘Ya Resulullah daha fazla tahammül edemediğim için kırdam boş bir kuyuda söylemiştim.’ der. Bunun üzerine Allah Resulü ‘İşte bu ney bu sırları kıyamete kadar söyler.’ buyururlar.” (Demirci, 2010)

ŞGD (1).

“Zemzem-i feyz-i sülûku çıkarır zemzemesi

Sır verip Çâh-ı Alî’den dem-i kutbâne-i ney” (Kalkışım, 1994, s. 415)

2.3.14. Çâh-ı Bâbil / Çeh-i Bâbil

“Bâbil kuyusu. Hârut ve Mârut adlı meleklerin işledikleri suçun cezasını çekmek üzere kıyamet gününe kadar saçlarından asılı kalacakları kuyu. Bâbil’de bulunduğu inanılır. Divân şâirleri Çâh-ı Bâbil’i bir büyü kaynağı olarak görürler ve sevgililerinin bu kuyuda Hârut ve Mârut’tan büyü talim ettiklerini söylerler.” (Pala, 2004, s. 96)

Kur’an-ı Kerim’de Hârut ve Mârut’un durumu şöyle anlatılır: “Süleyman’ın hükümrânlığı hakkında şeytanların (ve şeytan tıynetli insanların) uydurdukları yalanların ardına düştüler. Oysa Süleyman (büyü yaparak) küfre girmedi. Fakat şeytanlar, insanlara sihri ve (özellikle de) Babil’deki Hârût ve Mârût adlı iki meleğe ilham edilen (sihr)i öğretmek suretiyle küfre girdiler. Halbuki o iki melek, “Biz ancak imtihan için gönderilmiş birer meleğiz. (Sihri caiz görüp de) sakın küfre girme” demedikçe, kimseye (sihir) öğretmiyorlardı. Böylece (insanlar) onlardan kişi ile karısını birbirinden ayıracakları sihri öğreniyorlardı. Halbuki onlar, Allah’ın izni olmadıkça o sihirle hiç kimseye zarar veremezlerdi. (Onlar böyle yaparak) kendilerine zarar veren, fayda getirmeyen şeyleri öğreniyorlardı. Andolsun, onu satın alanın ahirette bir nasibi olmadığını

biliyorlardı. Kendilerini karşılığında sattıkları şey ne kötüdür! Keşke bilselerdi.”
(Bakara Sûresi 2/ 102)

“Kur’an’da bu iki meleğin cezalandırıldıklarına dair herhangi bir açıklama yapılmamış olmasına rağmen eski Ön Asya efsanelerinin ve özellikle Benî İsrâil rivayetlerinin tesirinde kalan pek çok müfessir ve tarihçi, bu iki meleğin cinsî arzuya kapılarak suç işlediklerini ve bu sebeple de Bâbil kuyusuna baş aşağı asıldıklarını kabul etmektedirler.” (İslâm Ans., 1991, C. 4, s. 394)

AD (2), B (1), C-CH (1), HD (2), Hh (3), MD (2), NBD (1), NdD (1), NfD (1), ŞGD (1), VA (1), YZ (1).

“Asılır ser-nigûn Hârût gibi

Çeh-i zulmânî-i Bâbil’de ekser” (Tarlan, 1992b, s. 69)

“Çâh-ı Bâbil gibi yere geçirir kûhsârı

Ebr-i tûfân gibi çarha çıkarır deryâyı” (Akkuş, 1993, s. 195)

“Çıkardı Zemzem-i ma’nâyı Çâh-ı Bâbil’den

Bu kilik-i sâhir-i mu’ciz-hitâb-ı âlem-i âb” (Kalkışım, 1994, s. 258)

2.3.15. Çâh-ı Bijen:

“Bijen, İran mitolojisinde kahraman meşhur Rüstem’in kızkardeşinin oğlu. (Efrâsyab’ın kızı Münije’ye âşık olduğundan dolayı Efrâsyab tarafından bir kuyuya hapsedilmişse de Münije’nin yardımıyla Rüstem tarafından kurtarılmıştır.” (Devellioğlu, 2008, s. 103)

NID (1), NBD (1), NdD (1).

“Tâk olup kasr-ı ikbâline kavı-ı Rüstem

Ola tecvîf-i felek düşmene Çâh-ı Bijen” (Gölpınarlı, 2004, s. 9)

2.3.16. Çâh-ı Nahşeb:

“Nahşeb kuyusu. Nahşeb, şimdiki Karaşi şehridir. Eskiden burada yaşayan İbn Mukannâ (İbn Muknî) adlı bir hakîm, geceleri bu şehirde kuyudan sihirle bir ay çıkarırmış. Ay battıktan sonra görünen bu ay, dört fersahlık mesâfeyi aydınlatırmış. Bu aya mâh-ı Siyâm da denirmiş.” (Pala, 2004, s. 97)

ND (1), ŞGD (2).

“Bedîd lafz-ı hatından me’âl-i nokta-i hâl

Zekan sitâre-i ma’nâyâ Çâh-ı Nahşeb’dir” (Kalkışım, 1994, s. 302)

2.3.19. Çâh-ı Yûsuf / Çâh-ı Ken’ân / Çâh-ı Şaddâd:

“Yûsuf Peygamber’in kardeşleri tarafından içine atıldığı kuyu. Yûsuf’un kendisinden büyük on bir kardeşi onu yok etmeye karar verdiklerinde babalarından, Yûsuf’u gezmeye götürmek bahânesiyle izin aldılar ve sahrada bir kuyuya attılar. Bir müddet bu kuyuda kalan Yûsuf’u yakından geçen kervanın sakası Mâlik b. Zu’r el-Huzâî çıkardı ve onu Mısır’a götürdü. İşte Yûsuf’un içinde beklediği bu kuyuya Çâh-ı Yûsuf denir. Ürdün civârında olduğu, içinde su olmasına rağmen yılan, akrep vs. haşaratın bulunduğu ancak bunlardan hiçbirisinin Hz. Yûsuf’a dokunmadığı hakkında rivâyetler vardır. Hz. Yûsuf’un bu kuyuda üç gün kaldığı ve devamlı esmâ-yı hüsnâyı zikrettiği de rivâyetler arasındadır.” (Pala, 2004, s. 97)

Çâh-ı Şaddâd adının sebebi, bu kuyu Ürdün civârında olup, Âd kavminin zâlim hükümdarlarından Şeddâd, onu Ürdün’ün imarı sırasında kazdırmıştı. Kuyunun ağzı dar, dibi genişti.

NfD (1), ŞGD (1), YZ (5).

“Ol sehergâh olup bular güm-râh

Geldiler çâh-ı Yûsufa nâ-gâh” (Onur, 1991, s. 131)

“Çâh-ı Şaddâd içinde eyle karâr

Tâ müyesser olunca vasl-ı nigâr” (Onur, 1991, s. 97)

“Her zilletin elbetde bir izzet var içinde

Seyr et Çeh-i Ken’ânı ne devlet var içinde” (Kalkışım, 1994, s. 410)

2.3.20. Çıbıklı:

Çubuklu, İstanbul’da Boğaziçi’nin Anadolu yakasında Beykoz ilçesine bağlı bir semttir. Kuzeyinde Paşabahçe, güneyinde ise Kanlıca bulunur. Çubuklu’nun sınırlarında Mısır’ın son "bağımsız" hıdivi olan Abbas Hilmi Paşa tarafından yaptırılmış olan Hıdiv Kasrı bulunur.

NdD (2).

“Çıbıklı Göksu sâ’ir gûşe gûşe menziletler hep
Zamân-ı devletinde her biri oldu cihân-pîrâ” (Gölpınarlı, 2004, s. 209)

2.3.21. Çin Bahrı:

“Bahr-ı Muhît-i Kebîr’in Çin sevâhilinde ve Asya kıt’asının müntehâ-yı şark-ı cenûbîsinde bulunan vâsi’ bir deniz olup cenûbî ve şarkî isimleriyle ikiye münkasımdır.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 1901)

HD (1).

“Murg-ı âbîdir ki Çîn Bahrinde tutmuştur vatan
Hâl-i mişg-âsâ ki konmuş bu rûh-ı zîbâdadır” (Tarlan, 1992a, s. 117)

2.3.22. Dicle:

Dicle Nehri Türkiye’de doğup birçok kolları olan ve Irak topraklarına geçip orada Fırat’la birleşerek Şattûlarap’ta Basra Körfezi’ne dökülen nehirdir. Dicle, eski Mezopotamya sınırını meydana getiren ırmaklardan biridir. Uzunluğu Fırat’tan daha kısa olmakla beraber suyu daha çoktur. Dicle, günümüzde de sulama kanallarıyla sulama sağladığı gibi, orta büyüklükteki taşıtlar nehrin ağzından Bağdat’a kadar, daha küçük boy taşıtlarsa Musul’a kadar giderek ulaşımına katkıda bulunmaktadır.

A-CH (1), AD (2), BD (1), ED (3), FD (2), HŞ (1), ND (2), NvD (1).

“Her dem akıt eşkini yârin ruh-ı Bağdâdına
Ey gözüm çünkim nişân-ı Dicle-i Bağdâd’sın” (Tarlan, 1992c, s. 239)
“Kûyun yolında döne döne akdı gözyaşı
Seyl-âb-ı dîde Dicle-i Bağdâd olup gider” (Küçük, 1994, s. 189)

2.3.23. Eğriboz:

Yunanistan’ın Girit’ten sonra en büyük adasıdır. Yüzölçümü 3.657 km²’dir. Ege Denizi’nde yer alır. Büyük İskender’in ölümünden sonra Eğriboz adasına

yerleşen Antik Yunan filozofu Aristo'nun bu anlaşılması zor doğal olayları anlamak uğruna kendisini akıntıya attığı söylenir. Ada uzun ve dar bir denizati biçimindedir. Yaklaşık 150 km uzunluğundadır ve genişliği 50 km ile 6 km arasında değişir.

SD (1).

“Görinmezse göze dirîg Egriboz
Bu yirde kalıruz zelîl ü uyuz” (Yekbaş, 2010, s. 169)

2.3.24. Ergene:

Türkiye'nin Balkan tarafında olan nehir Meriç Nehri'nin kollarından biridir. Türkiye'de Marmara Bölgesi'nin Karadeniz kıyılarındaki Yıldız Dağları'ndan doğar Çok çatalı bir hâlde bulunur. Birçok kolu vardır. En sonunda Meriç Nehri ile birleşerek Ege Denizi'ne dökülür. Ayrıca Marmara Bölgesi'nde Ergene Bölümü'ne ismini vermiştir

ND (1).

“Bilmem ki ne var harâbe-i Edrene'de
Kim gitmedeyüz bir iki kez her senede
Bârî güzere virmemek için ruhsat
Zencîr çekeydi mevc âb-ı Ergene'de” (Bilkan, 1997, s. 1224)

2.3.25. Evlâna/Evlano:

“Evlona. İtalya'nın şimâl cihetinde bir nehir olup Milan şehri içinden geçerek 100 kilometrelik cereyandan sonra (Po) ırmağına dökülür. Vaktiyle Milan eyâletine bu isim verilmişti.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 1100)

MS (1).

“Çeküp asker yürüdi yine ol hân
Yetişdi Evlâna'ya kondı Sultân
Didi ol âsi Arnavud'u başdan
Çıkarun varuben hep cümle taşdan” (Akkuş, 1991, s. 88)

2.3.26. Fırât / Furât:

“Asya'nın en büyük enhârından olup kıt'a-i mezkûredeki memâlik-i Osmaniye'nin en büyük ırmağıdır. Erzurum vilâyeti dâhilinde nebe'ân eden iki nehrin ictimâ'ından müteşekkil olup bunların biri ve en büyüğü Murad Çayı ve Karasu'dur.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 3351)

A-CH (1), B (1), CD (1), ED (7), HtD (1), H (1), HŞ (1), MD (6), ND (1), NID (2), NBD (1), NvD (1), SD (1), ŞHD (2), ŞD (2), UD (1), YD (3).

“Gözümün Şattı hasretinde müdâm

Nîl-gûn eylemiş donunu Fırât” (İsen ve Kurnaz, 1990, s. 64)

“Nîl ü Fırât kanı ki kan yaşı gözlerem

Bahr eyledi kılalı firâkında nâleyi” (İsen ve Kurnaz, 1990, s. 296)

“Su ayn-ı necât olmuş eşyâya hayât olmuş

Bel azb-i Fırât olmuş ol zevk-i neheng eyler” (Külekcî ve Karabey, 1997, s. 84)

2.3.27. Gök Dere:

Antalya, Konya, Karaman ve Mersin illerinden akan ve Akdeniz'e dökülen 260 km uzunluğundaki Göksu nehrinin aşağı yukarı aynı uzunlukta iki kolu vardır. Bunlardan kuzey kolu Gökçay, güney kolu ise Gökdere'dir, ikisinin kaynağı da Toros Dağları'ndaki Geyik Dağları'ndan çıkar.

SD (1).

“Ak Çaglan itdi yaşum olup Gök Dere gözüm

Olalı Bursa hûbları seyrânı Kabluca” (Yekbaş, 2010, s. 316)

2.3.28. Göksu:

Göksu Deresi, İstanbul Boğazı'nın Anadolu yakasında, Anadoluhisarı yakınında Boğaz'a dökülen dere. Göztepe'nin güney yamaçlarından inen sel yataklarının birleşmesiyle meydana gelir ve tepelik bir alanda hafif büklümler çizerek Göksu Çayırı denilen düzlüğün kuzey kenarında denize dökülür. Aynı

ovanın güney kenarından da Küçüksu geçer ve Göksu Kasrı yanında denize ulaşır. Bu ikiz akarsuya Batı dillerinde “Asya Tatlı Suları” denilir.

Hh (1), NdD (3), NyD (1).

“Çekdi kandilli köşke perde sehâb
Kehkeşân nehr-i Göksûdân pür-âb” (Karacan, 1974, s. 315)

2.3.29. Hind Deryâsı / Kulzüm-i Hind:

Hint Okyanusu; kuzeyde Asya, Batıda Afrika ve Arabistan Yarımadası, doğuda Malezya Yarımadası, Sunda Adaları ve Okyanusya tarafından çevrilen, dünyanın üçüncü büyük okyanusudur.

Hint Denizi’ni Gırnâtî şöyle anlatır: “Hint Denizi’nde kan gibi kırmızı, altın gibi sarı, süt gibi beyaz, Nil gibi mavi körfezler vardır. Bu suların diğerlerinden bir farkı yoktur, renk değişimine neyin sebep olduğunu yalnız Allah bilir.” (Gırnâtî, 2011, s. 137)

AD (1), FD (1).

“Yel bıraktı Hind Deryâsı’na azmından haber
Titredi deryâ mehâbet Hind subhun kıldı şâm” (Akyüz, 1990, s. 62)

“Kulzüm-i Hind’in batırmağa gümüş zevrakların
Bâd-bân-ı nûr ile donatdı fülk-i zer güneş” (Tarlan, 1992c, s. 64)

2.3.30. Kâf / Kûh-ı Kâf / Kule-i Kâf:

“Cebel-i Kâf, Kâf Dağı. Yüksek ve uzun bir dağ olduğu ma’lûm olub ancak mahallinin ta’yîninde ihtilâfât-ı kesîre vukû’ bulmakla efsâne-perestân bu bâbda birçok masal îcâd etmişlerdir. İsminden ve ta’rîfinden anlaşıldığına göre bir sûret-i mübheme vü mevhûmede zikrolunan bu dağ ‘Kafkas’ silsile-i cibâlden başka bir şey değildir.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 3542)

Efsanevî bir dağ olarak ifade edilen Kâf, uç noktayı anlatmak için kullanılır. Simurg ile birlikte kullanılır. Kanaatta ileri düzeyde olmak Kâf ile anlatılır. Yine anka ve Kâf birlikte

BD (5), CD (1), ED (4), FKD (1), FD (2), HD (11), HtD (1), H (1), Hh (8), HŞ (2), HA (1), NdD (2), NfD (2), MD (3), ND (2), NvD (3), NyD (1), SD (1), SN (3), ŞHD (1), ŞGD (11), UD (4), VA (50), YD (19), YZ (1).

“Hayâlî Kâf-ı kanâ’atde şah-bâz oldu

Evin fenâya varır sanma sakın ey ankâ” (Tarlan, 1992a, s. 92)

“Gönül şeh-bâzını sîmurg-ı Kâf’a hem-cenâh eyle

Bu alçaklarda pervâz eyleyen zâğ u zegandan geç” (Tarlan, 1992a, s. 102)

“Mâyil olma gördüğün murdâra gel kerkes-misâl

Sâkin-i Kâf-ı kanâ’at ol gönül ankâ gibi” (Çavuşoğlu ve Tanyeri, 1981, s. 436)

“Meğer kim kîlk-i Bihzâd ile konmuş Kâf-ı ikbâle

Hezârân reng ile bir bâl-i simurg-ı letâfetdir” (Kalkışım, 1994, s. 101)

2.3.31. Kanluca Irmağı:

İstanbul’un Beykoz ilçesinde Anadolu ile Çubuklu arasında bulunan Kanlıca semtinden geçen ırmağa verilen isimdir.

SD (1).

“Cigerde Yenice dâğ uralıdan benlerün şevkı

Gözümün Kanluca ırmağı oldu sanki Kara su” (Yekbaş, 2010, s. 292)

2.3.32. Karaca Dağ:

Diyarbakır’ın batı tarafında Fırat ile Dicle arasında en dar yerde kuzeyden güneye doğru uzanan bir dağdır ve Urfa ile Mardin arasında, Habur’a bağlı bir nehri oluşturan iki çayın arasında Cezire Ovası’na dökülür. (Ş. Sâmî, 1996, s. 3624)

NBD (1), YD (1).

“Karaca Tag ulusu Kara Haydar-ı Remmâl

Murâd idinmiş işitdüm Livâ-yı Çingâmı” (Çavuşoğlu, 1977, s. 38)

2.3.33. Karadağ:

“Konya vilâyet ve sancağının Karaman kazasında ve Boğa silsile-i cibâlinin şimâlinde münferit bir dağ olup şarkdan garba mümteed olur. Zirvesi 2.400 metre irtifâ’ındadır.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 3638)

HA (1).

“Başı Karadağ’dan nümû-dâr
Ağzı dişi köhne gûr-ı küffâr” (Doğan, 2006, s. 286)

2.3.34. Karadeniz / Yem-i Siyâh:

“Avrupa’nın müntehâ-yı şark-ı cenûbîsiyle Asya’nın garb-i şimâlîsi arasında dâhilî bir deniz olup İstanbul Boğazı’yla Marmara Denizi ve Kal’a-i Sultâniye Boğazı tarîkiyle Akdeniz’le ihtilât eder.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 3629)

SN (1).

“Çeri bir kezin eyle itdi hurûş
Ki mevc ura Karadeniz ide cûş” (Tulum ve Tanyeri, 1977, s. 568)
“Ârâma ayak direse gâhî
Kara taş eder Yem-i Siyâh’ı” (Doğan, 2006, s. 306)

2.3.35. Karasu:

“Kırım’da bir nehirdir ki şibh-i cezîre-i mezkûrenin cenûbunda bulunan Yayla Dağları’ndan nebe’ân eden birçok çaylardan bi’t-teşekkül, şimâl-i şarkîye doğru cereyânla Azak Denizi’ne dökülür. Kırım’ın en büyük nehri olup Karasu pazarı dahi kenârında vâki’dir.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 3634)

SD (2).

“Dilde dâg-ı aşkı tâze eyleyelden oldılar
Gönlümün şehri Yenice eşk-i çeşmüm Kara su” (Yekbaş, 2010, s. 291)

2.3.36. Keşiş Dağı:

“Anadolu’nun garb-ı şimâlî ve Hüdâvendigâr vilâyetinin Burûsa sancağında ve Burûsa şehrinin cenûb-i şarkîsinde vâki’ yüksek ve münferid bir dağ olup garb-ı şimâlîden şark-ı cenûbîye doğru 40 kilometrelik mahalde mümted olur. İrtifâ’ı tamamıyla mu’ayyen olmayıb 253 metre tahmîn olunmuştur.” (Ş. Sâmi, 1996, s. 3866)

ŞGD (1).

“Soğuklukda girân-cânlıkda kâfirlikde her şeyde
Füzûn-terdir Keşiş Tağıyla zâhid denk gelmezse” (Kalkışım, 1994, s. 413)

2.3.37. Kızılca Irmak / Kızılırmak:

“Anadolu’nun en büyük ırmağı olup feyezânı zamânında sürüklediği çamurlardan aldığı kırmızıya mâil sarımtırak renginden dolayı bu isimle tesmiye olunmuştur. İsm-i kadîmi ‘Hâlis’dir. Sivas vilâyetinin hudûd-ı şarkîsi kurbunda Karabil ile Köseadağ eteklerinde nebe’ânla garb-i cenûbîye doğru Nefs-i Sivâs sancağının vasatından cereyân eder.” (Ş. Sâmi, 1996, s. 3659)

NBD (1), ŞYD (1).

“Gam-ı hâlin Karaca Dağ gibidir
Kanlı yaşım Kızılca Irmaktır” (Tarlan, 1992b, s. 216)

“Kızılırmaga döndü Turlı Suyı
Dem-i küffâr ile akup hûnîn” (Kavruk, 2001, s. 478)

2.3.38. Kızıldeli Nehri / Kızıldelice:

“Kızıldeli Çayı, Edirne vilâyetinde bir nehirdir ki Rodop şubâtından Kocayayla Dağı’ndan nebe’ânla şimâl-i şarkîye ve ba’de şarke doğru cereyân ederek Dimetoka’nın alt tarafında Meriç Irmağı’na dökülür.” (Ş. Sâmi, 1996, s. 3660)

ND (1), SD (1), ŞYD (1).

“Çekdi zencîre eyledi bende
Şevk-i nehr-i Kızıldeli’yi hemân” (Bilkan, 1997, s. 187)

2.3.39. Kûh-ı Balkan:

Bulgaristan'ın kuzeybatısında, Timok ırmağı vadisinden başlayıp Tuna nehrine hemen hemen koşut geniş bir yay çizerek Karadeniz kıyılarına uzanan ve yarımada da adını veren sıradağlardır.

YD (1).

“Alaylar taga benzer nîzeler eşcâr-ı mevzûna
Sanasın emr-i Rabbânî yürüdür kûh-ı Balkanı” (Çavuşoğlu, 1977, s. 72)

2.3.40. Kûh-ı Billûr:

“Billûr-ı A’zam Dağı, Hz. Ali’nin ceng esnasında çıktığı dağın adıdır. Bu ceng (Billûr-ı A’zam Cengi) adını bu dağdan almıştır.” (Doğan, 2006, s. 375)

Şiirde de bu hadiseye işaretle kullanılır.

HA (1).

“Hürşîd sabâhı kıldı pür-nûr
Cây oldu Alî’ye Kûh-ı Billûr” (Doğan, 2006, s. 374)

2.3.41. Kûh-ı Elbürz / Elberus / Ser-i Elbürz:

Kuzey Kafkasya’da, Gürcistan sınırınının 11 km kuzeyinde, Tiflis’in yaklaşık 270 km kuzey batısında yer alan bir dağdır.

A-CH (1), C-CH (2), Hh (3), HŞ (3), ND (1), NfD (1), VA (6).

“Kûh-ı Elburz’un kamu cinnîleri
Her ne kim ol yirde var dîv ü perî” (Ayan, 1998, s. 204)

“Yirümüz Elbürz adum Lâhicân
Nice yüz bin firkadur bu kavm-ı cân” (Ayan, 1998, s. 204)

“Kûh-ı Elbürz’ü yakar sadme-i mûr
Mûr-ı pâ-mâl edemez pîl-i cesîm” (Akkuş, 1993, s. 132)

2.3.42. Kûh-ı Sürhâb:

“İran’ın Tebriz şehrinde, kırmızı renkte ve üzerinde ot bitmeyen susuz bir dağın adıdır.” (Doğan, 2006, s. 317)

HA (1).

“Her biri misâl-i Kûh-ı Sürhâb
Dopdolu içinde dîv-i küh-râb” (Doğan, 2006, s. 316)

2.3.43. Mecma’ül-Bahreyn:

İki denizin birleştiği, cem olduğu yer anlamına gelen Mecma’ül-Bahreyn, Rahmân Sûresi’nde “Meracel-Bahreyn” olarak geçmektedir. “Allah, iki denizi birbiriyle kavuşmak üzere salıverdi. Aralarında birbirine karışmamak üzere bir berzah (engel) vardır. O iki denizden inci ve mercan çıkar.”(Rahman Sûresi 55/ 19-22)

Kur’ân-ı Kerîm’de bu şekilde ifade edilen Mecma’ül-Bahreyn, bugün Cebelitarık Boğazı olarak bilinmektedir ve bu durum araştırmacılar tarafından şöyle ifade edilir: Akdeniz’de ve Atlas Okyanusu’nda büyük dalgalar, güçlü akıntılar ve gel-gitler vardır. Akdeniz’in suyu, Cebelitarık Boğazı’nda Atlas Okyanusu ile karşılaşır. Ama bu karşılaşma sonucu kendi sıcaklık, tuzluluk ve yoğunluk özellikleri değişmez. Çünkü iki deniz arasında görülmeyen bir sınır vardır. Cebelitarık Boğazı, Avrupa ile Afrika kıtalarını birbirine bağlar.

HD (1).

“O leb Hızırıyla hem-reh Mecmaü’l-Bahreyn’i seyr etdim
Fenâ gerdinden emvâc-ı havâdisden emân buldum” (Tarlan, 1992a, s. 216)

2.3.44. Meriç:

“Rumeli’nin en büyük enhârından olub şark-ı Rumeli ile Bulgaristan hudûdunda Rodop Dağı’nın şimâlî eteğinde 2.800 metrelik irtifâ’da ve Tuna’ya tâbi’ olan ‘İskir’ menba’ı kurbunda nebe’ânla, 25 kilometrelik şimâle ve ba’de şarke doğru cereyân ederek Filibe Ovası’nı bir yandan bir yana şakk ve ba’de

birtakım dağlar arasından mürûrla, sağ ve soldan ya'nî Rodop ve Kara Balkan ile Koca Balkan'dan birçok çaylar alır.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 4270)

MD (2), YD (2).

“Cünûnına anun kılmaga tedbîr

Merîc ü Tunca urmuş iki zencîr” (Çavuşoğlu, 1977, s. 232)

2.3.45. Merve:

“Mekke’de bir dağ. Hacılar, Merve ile Safâ arasında sa’y eyleyerek haccın bir farızasını yerine getirmiş olurlar. Bu iki tepe arasında 7 defa gelip gitmek İsmail Peygamber’in annesi Hacer’in su aramak için koşuşturması hatırasına yapılır.” (Pala, 2004, s. 8, 307)

A-CH (1), AD (1), C-CH (2), CD (6), HtD (3), H (1), HŞ (1), MHD (1), ND (1), NvD (2), SD (2), ŞD (2), UD (2), YD (1), YZ (1).

“Kangı dimâğ içindeki aşkın hevâsı yok

Bin hacc ederse Merve hakkıyçün safâsı yok” (İsen ve Kurnaz, 1990, s. 190)

“Sa’y et Ahmed aşka kim Merve hakkıyçün dil-berin

Ka’be-i kûyu muğaylânı safâlar gösterir” (Tarlan, 1992c, s. 138)

“Sana kurbân olan sürsün safâ-yı kebş-i İsmâ’îl

Cenâbun Merve’si erbâb-ı hâcâta medâr olsun” (Tulum ve Tanyeri, 1977, s. 126)

2.3.46. Mora / Cezîre-i Mora:

“Yunan’ın kısm-ı cenûbîsini teşkil eder bir şîbh-i cezîre olup şîmâl-i şarkî köşesinden Kurnata berzahıyla Yunan’ın Rumeli dedikleri kara cihetine merbûtdur.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 4467)

ND (4), NyD (1), SD (1).

“Aldı cümle memâlik-i Mora’yı

Cûd u ikbâlle Alî Paşa” (Erdem, 2005, s. 63)

2.3.47. Necd Dağı / Kûh-ı Necd:

Arap yarımadasında bulunan ve yüksekliği 1.800 metreden fazla olan dağdır.

HD (2), HŞ (1), LM (1), ŞGD (1).

“Necd dağının sibâına çekermiş hûn-ı dil

Kâsesinde çeşminin Mecnûn-ı bî-pervâyâ bak” (Tarlan, 1992a, s. 175)

“Gevher-i vaslın bulam nâgâh Leylâ'nın deyü

Necd dağı toprağın Mecnûn ele alıp elek” (Tarlan, 1992a, s. 181)

2.3.48. Nîl:

“Afrika kıt'asının dört büyük ırmağından biri olup yalnız Afrika'nın değil belki bütün küre-i arzın Mississippi-Musouri'den sonra en uzun nehri ise de kesret-i miyâhça Afrika'nın diğer üç ırmağından ya'nî Nijer, Kongo, Zambezi'den geridir.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 4640)

A-CH (5), AD (3), B (1), BD (4), C-CH (1), CD (5), FKD (9), HD (1), HtD (1), H (1), HŞ (2), HA (1), MD (2), MHD (2), ND (7), NID (1), NBD (1), NfD (2), NvD (2), NyD (3), SD (1), SN (1), ŞHD (2), ŞGD (2), ŞD (1), UD (1), VA (12), YD (7), YZ (23).

“Dûr olmasın Hayâlî gözlerimden nakş-ı döst

Yûsuf-ı Mısra şeref verdikçe bu deryâ-yı Nîl” (Tarlan, 1992a, s. 196)

“Kelîm-i Mısr hem kilik-i şeker-hâ-yı revânımdır

Ki cüllâb-ı ma'ânîdir cihâna Nîl-i güftârı” (Akkuş, 1993, s. 90)

2.3.49. Rodos:

“Cezâir-i Bahr-ı Sefid'in büyüklerinden biri olup Anadolu kıt'asının cenûbî köşesi karşısında ve sahilden 20 kilometrelik mesâfede vâki'dir. Bir bâdem şeklinde cenûb-i şarkîden şimâl-i garbîye doğru ve 35 derece 52 dakika ile 36 derece 28 dakika arz-ı şimâlî ve 25 derece 23 dakika ile 25 derece 55 dakika tûl-i şarkî aralarında mümted olur. Sakız'dan büyük ve Midilli'den küçük olup cesâmetçe cezâir-i Bahr-ı Sefidin ikincisidir.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 2272)

Osmanlı döneminde Rodos Adası bir sürgün yeri olarak meşhûr olmuştur.

H (1), MS (2), SD (2), VA (1), VD (1).

“Kıldı ikinci kadem ol çarha gam
Feth-i Rodos ile Efrencî temâm” (Ayan, 1998, s. 136)

“Anda da yok mı meger bîm-i hatar
İtdürürler Rodos’a gâhî sefer” (Pala, 2003, s. 186)

“Minnet Hudâ’ya kim yine Rodos hisârını
Kahrıyla feth eyleyüp itdin kamu yebâb” (Yekbaş, 2010, s. 103)

2.3.51. Sacûr:

Güneydoğu Anadolu’da bir akarsudur. Halep, Antep-Kilis arasında bulunur.

ND (2).

“İderdi âferînişden berü Sacûr nâmında
Verâ-yı kûhsârından güzer bir âb-ı cân-bahşâ” (Bilkan, 1997, s. 325)

2.3.52. Safâ:

“Mekke yakınında bir tepenin adıdır. İsmail Peygamber’in annesi Hacer, Safâ ile Merve arasında su aramak için gelip gittiğinden dolayı hacılar bu iki tepe arasında 7 defa hızla yürürler. Haccın adâbından olan bu yürüyüşe sa’y denilir.” (Pala, 2004, s. 385)

C-CH (1), CD (5), H (1), HŞ (1), ND (1), NBD (1), NvD (1), SD (1), UD (1), YD (1), YZ (1).

“Merve de bulunan safâlar için
Ol Safâ’da olan nidâlar için” (Onur, 1991, s. 37)

“Gam Merve’inde sa’y idüben hacc-ı vashîçün
Hüccâc-ı ışka virilen ehl-i Safâ hakı” (Ersoylu, 1989, s. 39)

2.3.53. Sakız:

“Adalar denizindeki cezâir-i Osmâniye’nin büyüklerinden olub Anadolu sevâhil-i garbiyesinden Çeşme ve Karaburun’un karşısında olarak 38 derece 10 dakika ile 38 derece 37 dakika arz-ı şimâlî arasında ve 23 derece 43 dakika tûl-ı şarkîde vâki’dir. Anadolu sâhiliyle bu cezîre arasındaki boğazın en geniş mahalli 18 kilometre vüs’atindedir.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 2485)

ND (1), NdD (1).

“Zâhid Sakız şerâbını pinhân çekip demiş
Bîgâne içmesin bu sudan kim sakızlıdır” (Gölpınarlı, 2004, s. 257)

“Anlamışdı nazar ashâbı Sakız fethinden
Yine sensin idecek çâre-i mülke ikdâm” (Bilkan, 1997, s. 93)

2.3.54. Sâva:

Sâve Gölü, Sâve kasabasının 58 kilometre şarkında ve Deşt-i Kebîr’in garbında bir göl olup (Havz-ı Sultân) ismiyle dahi ma’rûftur. Garâ’ibden olarak bu göl eskiden mevcûd olub rivâyete göre Hazret-i Fahr-i Kâinât Efendimiz (s.a.s)’in vilâdet-i şerîfeleri günü kurumuş ve sonra yine dolmuştur. (Ş. Sâmî, 1996, s. 2526)

Savâ Gölü, İran’da başkent Tahran’ın sınırları içerisinde yer alır.

B (2), NyD (1), VA (1), YD (2).

“Yire geçdi Sâva’nun suyu revân
Yile gitdi odı Zerdüş’tün hemân” (Ayan, 1998, s. 121)

“Nehr-i Tuna ile Sâva mâh u sâl
Kal’asını tolanur ejder-misâl” (Okuyucu, 1995, s. 143)

2.3.55. Şat(t):

“Büyük nehir. Kelime, özel isim olarak Bağdad civarında birleşen Dicle ve Fırat nehirlerine verilen Şattu’l-Arab tamlamasında kullanılır. Divân şiirinin coğrafyasında az da olsa anılır.” (Pala, 2004, s. 421)

AD (1), BD (1), CD (1), ED (2), FD (1), HdD (1), ND (1), NID (1), NyD (1), VD (1), YD (4).

“Mısr-ı hüsnün hasretinden her dem ey Yûsuf-cemâl
Nîl-i çeşmimden döker Bağdâd gönlüm Rûma Şat” (Tarlan, 1992c, s. 184)

“Ârızun şevkine ağlarsam gönülden yaraşur
Lâzımıdır kim aka Bağdâd öninde cûy-ı Şat” (Ersoylu, 1989, s. 130)

“Muhtârım olsa semt-i Fuzûlî nazar kılan
Cûy-ı tabî’atim Şat u Ceyhûn hayâl eder” (İpekten, 1990, s. 21)

2.3.56. Tanrı Tagı:

Tanrı Dağları, Orta Asya'da bulunan büyük dağ sistemlerinden birini oluşturan sıradağlardır. Bugünkü siyasî coğrafya dikkate alınırca, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Çin'in Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nin merkezî kısımlarına yayılır. Tanrı Dağlarının 1.000.000 km² lik alanı kapladığı hesaplanmıştır.

SD (1).

“Tanrı Tagınca olupdur Sehî yürekdeki dâg
Gözüm ırmagı taşup olalı Kızıl Delice” (Yekbaş, 2010, s. 293)

2.3.57. Tuna:

“Avrupa'nın en büyük enhârından bir ırmak olub mecrâsının tûlunca
‘Volga’dan sonra ikinci ise de kesret-i miyâhça Avrupa'nın birinci ırmağıdır.” (Ş. Sâmi, 1996, s. 3026)

B (2), MS (5), ND (1), SD (1), YD (1).

“Yolına geldi ammâ sâye gibi pây-mâl oldı
Sâva ile Tırava ejdehâsı Tuna su'bânı” (Çavuşoğlu, 1977, s. 72)

“Mâ-hasal cûş-ı gurûr leşker-i pindâr ile
Tâ Tuna sâhillerinde eyledi medd-i tınâb” (Bilkan, 1997, s. 356)

2.3.58. Tunca:

Tunca, Bulgaristan'dan doğar ve Edirne'den Türkiye sınırlarına girer. Tunca nehrinin 12 kilometrelik bölümü Türkiye-Bulgaristan sınırını oluşturur. Meriç nehrinin başlıca kollarındandır.

HD (1), MD (3), NvD (1), YD (7).

“Keşti-i bâdeyi gel Tunca’ya karşı çekelim

Ey diyen Edrine’de zevk-i İstanbul olmaz” (Tarlan, 1992a, s. 159)

“Kaçan kim irişe fasl-ı bahârı

Çiçeklerle tolar Tunca kenârı” (Çavuşoğlu, 1977, s. 233)

2.3.59. Tûr / Vâdî-i Tûr / Tûr-i Sînâ / Sînâ:

“Dağ. Sina çölünde bir dağın özel adı olup Tûr-ı Sînâ ve Tûr dağı olarak bilinir. Musâ Peygamber kendine inananlarla Mısır’dan çıkıp giderken Allah’ın davetiyle bu dağa çıkıp orada Allah ile konuşmuştur. Bu yüzden ‘Kelîm’ sıfatını almıştır. Yine bu dağda Allah’ı görme isteğinde bulunur ve Allah dağa tecellî edince dağ paramparça olur. Hakkındaki bu inanışlar ile Divân şiirimizde çokça anılır.” (Pala, 2004, s. 461)

A-CH (3), BD (1), C-CH (1), ED (8), FKD (17), FD (1), HD (5), HtD (3), Hh (1), HŞ (3), HA (3), LM (1), MD (1), ND (6), NİD (17), NBD (2), NdD (1), NfD (3), NyD (5), SD (1), SN (1), ŞGD (6), ŞD (6), ŞYD (2), UD (4), YD (23).

“Mi’râc yâftî to vü ber Tûr şod Kelîm

Fark ez to tâ Kelîm zi arzest tâ semâ” (Doğan, 2008, s. 70)

“Olur şeb-i tarîk-i belâda şecer-i Tûr

Erbâb-ı gama şevk-ı Hudâ-dâd-ı mahabbet” (İpekten, 1990, s. 167)

“Her tûdesi Tûr-ı sad-tecellî

Yok anda kelâm-ı ‘len-terânî” (Doğan, 2006, s. 148)

2.3.60. Uzunkemer:

Kemerburgaz ormanlığının kuzeybatısında, Göktürk beldesinin girişinde yer alan Uzunkemer’in temelleri Roma devrinden kalmıştır. Bu temeller üzerine

Mimar Sinan tarafından yeniden inşâ edilen bugünkü kemer, İstanbul'un ve Türkiye'nin ayakta kalmış en uzun su kemeridir. İki katlı Uzunkemer, 26 metre yüksekliğinde ve 710 metre uzunluğundadır.

MS (4).

“Eger kıssa eger Uzunkemerdür

Demesünler sana çalış kem erdür” (Akkuş, 1991, s. 188)

2.3.61. Vardar:

“Rûmeli'nin en büyük ırmaklarından olub Arnavutluk'da Kosova vilâyetinin Kalkandelen kazâsında (Şâr) dağının şarkî eteklerinden nebe'ânla silsile-i mezkûrenin karşısındaki (Sühagura) dağlarından inen birtakım çayları dahi alarak güzel bir ova içinde şimâle doğru cereyân eder ve Kalkandelen'in şark tarafına vâsıl olunca birçok kollara ayrılarak soldan kasaba-i mezkûrenin içinden geçen Kalkandelen çayını dahi ahzla şarke doğru döner.” (Ş. Sâmî, 1996, s. 4655)

Vardar hem bu nehrin hem de nehrin bulunduğu bölgenin adı olduğundan ikisi birlikte burada gösterilmiştir.

HD (1), HtD (4), UD (1).

“Hayretî'nün başına Üsküp şehrin tar idüp

Gözleri yaşını Vardar itme lutf it gitme gel” (Çavuşoğlu ve Tanyeri, 1981, s. 284)

“Ey Hayâlî edeli Vardar elinde i'tikâf

Kendimi gûyâ ki Türkistâna hâkân eyledim” (Tarlan, 1992a, s. 216)

2.3.62. Vâdî-i Eymen/ Eymen:

Eymen Vadisi, Hz. Musa'nın tecelliye mazhar olduğu Tur Dağı'nda bulunan vadidir. Kur'ân-ı Kerîm'de Eymen Vadisi şöyle ifade edilir: “Mûsâ süreyi tamamlayıp ailesiyle yola çıkınca, Tûr tarafında bir ateş görmüş ve ailesine, “Siz burada kalın, ben bir ateş gördüm, (oraya gidiyorum). Umarım oradan size bir haber ya da ısınmanız için ateşten bir kor getiririm”dedi. Mûsâ, ateşin yanına gelince o mübarek yerdeki vadinin sağ tarafındaki ağaçtan şöyle seslenildi: “Ey

Mûsâ! Şüphesiz ben, evet, ben âlemlerin Rabbi olan Allah'ım.". (Kasas Sûresi 28/19-30)

FKD (1), HD (1), HtD (2), ND (1), NfD (1), YD (1), YZ (1).

“Çemendir Vâdî-i Eymen şükûfeyle dırahtım hem
Tecellî nûruna müstağrak olmuş Tûra benzetdim” (Tarlan, 1992a, s. 204)

“Olurdu Vâdî-i Eymen gülistân-ı Halîlullâh
Alevlendirse ger âh-ı derûnum âteş-i Tûrı” (Akkuş, 1993, s. 162)

“Âteş-zen-i gülşen-i Halîl'em
Ârâyîş-i Eymen-i Kelîm'em” (Üzgör, 1991, s. 234)

2.3.63. Zemzem / Çâh-ı Zemzem:

“Mekke'de bulunan bir kuyu ve bu kuyudan çıkan suya verilen ad. Hz. İbrahîm, Hacer ile evlendikten ve İsmail doğduktan sonra diğer hanımı Sâre'den onları korumak için Şam'dan çıkıp Mekke'ye geldi. Hacer ile İsmail'i içi hurma dolu meşin bir dağarcık ve içi su dolu bir kırba ile buraya bıraktı. O dönemde burada hiç hayat ve insan yoktu. Hacer, İsmail'i emziriyor ve kendisi kırbadaki suyu içiyordu. Nihayet su bitti. Hem Hacer hem de çocuğu çok susamışlardı. Çocuk susuzluktan çırpınmaya başladı. Hacer ise Safâ tepesine koştu. Orada su bulamayınca Merve tepesine koştu. Tam yedi kez bu geliş gidişi tamamladı. Hacıların sa'y etmeleri bu olayın hatırasınadır. Nihayet Merve üzerine son çıkışında çocuğun bulunduğu yerde bir melek gördü. Bu melek, Cebrâil idi ve kanadıyla yeri kazıyordu. Nihayet su görüldü. İşte bu çıkan su zemzem suyudur.” (Pala, 2004, s. 490)

BD (1), C-CH (1), CD (2), HD (4), H (4), HŞ (2), LM (1), MD (1), MHD (1), ND (3), NdD (2), NfD (1), NvD (1), SD (1), ŞHD (3), ŞGD (3), ŞD (1), YD (5).

Zemzem, şiirlerde özellikle Safâ ile Merve; Hz. Hacer ve Hz. İsmail ile birlikte anılır.

“Ka’be yüzünde benlerini kılmayınca yâd
Vermez safâ şu Merve vü Zemzem dedikleri” (İsen ve Kurnaz, 1990, s.
277)

“Mâtem edip kara geydi Ka’be Zemzem acıdı
Çünkü arz-ı iftirâk etdi Peygamber Ka’beye” (Tarlan, 1992a, s. 265)

“Göğsine uran Hacer kimi daş
Zemzem kimi gözden ahıdan yaş” (Doğan, 2008, s. 212)

“İsmâ’îl-i mihri dutdı mükrem
Öpdi ayağını Çâh-ı Zemzem” (Doğan, 2006, s. 378)

3. YÜZYILLARA VE KITALARA GÖRE COĞRAFÎ MEKÂNLAR

3.1. YÜZYILLARA GÖRE COĞRAFÎ MEKÂNLAR

YÜZYIL	KITA, BÖLGE, ŞEHİR, SEMT, DAĞ, DENİZ, ADA, NEHİR VB. MEKÂNLAR
14. yy.	Anatoli, Bâbîl, Bağdâd, Bahr-ı Rûm, Bahr-ı Ummân, Bedâhşân, Ceyhûn, Cezîre, Çin, Fırât, Hitâ, Hâverân, Heft İklîm, Hicâz, Hindistân, Hucend, Irâk, Isfahân, Karadeniz, Kûh-ı Elbürz, Mâçîn, Merve, Mısır, Nîl, Sahçîn, Şâm, Tûr, Yûnan İlleri.
15. yy.	Aden, Amasiyye, Anatoli, Ankara, Arabistan, Arafât, Aras, Arda, Arîş, Askalân, Aydın, Âzerbâycân, Bâbîl, Bağdâd, Bahr-ı Ahzar, Bahr-ı Firenk, Bahr-ı Ummân, Bedâhşân, Belh, Berberistân, Bîsân, Budin, Bursa, Ceyhûn, Cezîre-i Hadra, Çâh-ı Bâbil, Çâh-ı Bijen, Çâh-ı Yûsuf, Çin, Derbend, Deşt-i Kıpçak, Deylem, Dicle, Edirne, Eflâk, Eğribük, Engirüs, Ermanakun Kal'ası, Ermen, Erzincan, Fırât, Frengistân, Galata, Germiyân, Gök Meydân, Göynicek, Habeş, Haleb, Hamâ, Hitâ, Hayber, Hâver, Heft İklîm, Hicâz, Hind Deryâsı, Hindistân, Horâsân, Hucend, Irâk, Isfahân, İrân, İrem, İstanbul, Kâf, Karaca Dağ, Karahisâr, Karaman, Karesi, Ken'ân, Kerbelâ, Keşmîr, Kızılırmak, Konya, Kûh-ı Elbürz, Kuhistân, Lâdik, Mâçîn, Mağrib, Medâyin, Medîne, Medyen, Mekke, Merâm, Meriç, Merve, Mısır, Mugân, Mülk-i Osmanî, Müşkû, Nablûs, Necd Dağı, Nîl, Pars, Revân, Safâ, Sebzevâr, Semerkand, Sivâs, Şâm, Şat(t), Şehr-i Fransa, Şehr-i Sarây, Şirâz, Tanca, Tarâz, Tatâr, Tokad, Tunca, Tûr, Tûrân, Türkistân, Ürdün, Vâdî-i Eymen, Yemen, Yunan illeri, Zemzem.
16. yy.	Aden, Agar Tagı, Akhisar, Akşehir, Akyazı, Alaman, Anatoli, Arabistan, Arafât, Aras, Arda, At Meydânı, Ayasofya, Aydın, Âzerbâycân, Bâbîl, Bağdâd, Bahreyn,

	<p>Bahr-ı Kulzüm, Bahr-ı Muhît, Bahr-ı Necef, Bahr-ı Rûm, Bahr-ı Ummân, Balkan, Basra, Bedâhşân, Bedr, Belgrâd, Belh, Bengâle, Berberistân, Bî-sütûn, Bogdân, Bögürdelen, Budin, Buhârâ, Bursa, Büyükçekmece, Ceyhûn, Cezâyir, Çâh-ı Bâbil, Çigil, Çin, Çîn Bahrı, Dicle, Edirne, Egri, Egriboz, Engirüs, Evlâna, Eyyûb, Fırât, Frengistân, Galata, Gazne, Germiyân, Gök Dere, Habeş, Haleb, Hameyn, Hârzem, Hıtâ, Hayber, Heft İklîm, Hicâz, Hind Deryâsı, Hindistân, Horâsân, Hucend, Irâk, Isfahân, Istabor, İrân, İrem, İspanya, İstanbul, İznik, Kâf, Kâfiristân, Kâğıt-hâne, Kandehâr, Kanluca Irmağı, Kara Bağ, Karaca Dağ, Karaferye, Karaman, Karasu, Karesi, Kâşân, Kazvîn, Ken'ân, Kerbelâ, Keşmîr, Kırım, Kızıldeli Nehri, Kızıl Elma, Kirmân, Komaran, Konya, Korintus, Köprübaşı, Kudüs, Kûh-ı Balkan, Kum, Mâçîn, Mağnisa, Maverâu'n-Nehr, Mecma'ül-Bahreyn, Medîne, Mekke, Meriç, Merve, Meterz, Mısır, Mohaç, Mora, Mülk-i Osmanî, Nahcivân, Necd Dağı, Necef, Nemçe, Nîl, Nişâbûr, Peç, Polyo, Revân, Rodos, Rûmeli, Safâ, Sakız, Sâva, Sebâ, Sebzevâr, Semerkand, Sind, Sirem, Şâm, Şâmiyân, Şat(t), Şehr-i Herî, Şirâz, Şirvân, Tanrı Tagı, Tatâr, Tebriz, Tırava, Tuna, Tunca, Tûr, Tûrân, Tûs, Türkistân, Ulkuvar, Umman, Usturgon, Uzunkemer, Üsküdar, Üsküp, Valbovâ, Van, Vardar, Vâdî-i Eymen, Vefâ, Virâdin Kalesi, Yedi Kule, Yemen, Yenice, Yunan illeri, Zemez, Zengibâr.</p>
17. yy.	<p>Aden, Alaman, Anadolu, Arabistan, Arafât, At Meydânı, Âsî, Ayasofya, Anytâb, Bâbil, Bağdâd, Bahçeseray, Bahr-ı Kulzüm, Bahr-ı Muhît, Bahr-ı Ummân, Basra, Bedâhşân, Bedr, Belgrâd, Belh, Bî-sütûn, Budin, Buhârâ, Bursa, Ceyhûn, Çâh-ı Bâbil, Çâh-ı Bijen, Çâh-ı Nahşeb, Çâh-ı Yûsuf, Cezire, Çârbâğ, Çigil, Çin, Denizli, Dicle, Edirne, Ehvâz, Ergene, Ferhâr, Fırât, Frengistân, Galata, Gence,</p>

	Göksu, Habeş, Haleb, Hama, Harem, Hitâ, Hayber, Heft İklîm, Hellûh, Hille, Hicâz, Hindistân, Hisâr, Horâsân, Irâk, Isfahân, Îrân, İrem, İstanbul, İzmir, Kâf, Kâfiristân, Kâğıt-hâne, Kâhire, Kal'a -i Kamañçe, Kal'a-i Mısr, Kal'a-i Sandra, Kal'a-i Uyvâr, Kande-hâr, Kandiye, Karaağaç, Ken'ân, Kerbelâ, Keşmîr, Kırım, Kızıldeli Nehri, Kızılırmak, Kudüs, Kûh-ı Elbürz, Kütahya, Lâhor, Leh, Mâçîn, Mağnisa, Mâhân, Medîne, Mekke, Merve, Mısr, Mînâ, Mora, Moskov, Mülk-i İslâm, Mülk-i Osmanî, Nahcivân, Necef, Nehr-i Diyâb, Nevşâd, Nîl, Nişâbûr, Rodos, Ruhâ, Rûmeli, Sacûr, Sa'd-âbâd, Safâ, Savâ, Sebâ, Şâm, Şehr-i Rey, Şat(t), Şehrizer, Şîrâz, Şîrvân, Tatâr, Tebriz, Tiflis, Tuna, Tûr, Tûrân, Tûs, Türkistân, Vâdî-i Eymen, Van, Venedik, Yemen, Zemzem, Zengibâr.
18. yy.	Aden, Akkerman, Akseray, Anadolu, Arabistan, Arafât, Âzerbâyecân, Bâbîl, Bağdâd, Bahr-ı Muhît, Bahr-ı Rûm, Bahr-ı Ummân, Bâzâr-ı Ukaz, Bedâhşân, Bedr, Belgrâd, Bengâle, Beşiktaş, Bî-sütûn, Buhârâ, Ceyhûn, Cezâyir, Cihân-âbâd, Çâh-ı Alî, Çâh-ı Bâbil, Çâh-ı Bijen, Çâh-ı Nahşeb, Çâh-ı Yûsuf, Çıbıklı, Çin, Dahme, Deylem, Dicle, Edirne, Ehvâz, Erdebil, Evren, Eyyûb, Ferhâr, Fırât, Frengistân, Gence, Göksu, Gürcistan, Habeş, Haleb, Harem, Hitâ, Hayber, Heft İklîm, Hemedân, Hicâz, Hisâr, Irâk, Isfahân, Îrân, İrem, İstanbul, , Kâf, Kâfiristân, Kâğıt-hâne, Karadağ, Karahisar, Kâşân, Ken'ân, Kerbelâ, Keşiş Dağı, Keşmîr, Kırım, Konya, Kudüs, Kûfe, Kûh-ı Billur, Kûh-ı Sürhâb, Lâleli, Mâçîn, Mardîn, Mâzenderân, Medîne, Mekke, Merâm, Mısr, Milket-i Özbek, Moda Murnu, Mora, Moskov, Mülk-i İslâm, Mülk-i İsveç, Mülk-i Osmanî, Müşkû, Necef, Necd Dağı, Nemçe, Nevşehir, Nîl, Nişâbûr, Okmeydanı, Pûristân, Revân, Sa'd-âbâd, Sarıyer, Savâ, Sebâ, Sıffîn, Siroz, Sûdân, Sûmenâd, Sütlüce, Şâm, Şat(t),

	Şehr-i Herî, Şehr-i Fransa, Şirâz, Şirvân, Tebriz, Tiflis, Tophâne, Tûr, Tûrân, Tübbet, Üsküdar, Vefâ, Yemen, Zemzem.
19. yy.	Anatolî, Ankara, Arabistan, Bağdâd, Bebek, Beşiktaş, Beykoz, Bî-sütûn, Ceyhûn, Çamlıca Diyar-ı Urla, Fırât, Kâf, Frengistân, Galata, Gelibolu, Heft İklîm, Hindistân, İrân, İrem, İstanbul, Kastamonu, Ken'ân, Kerbelâ, Keşmîr, Kızıl Elma, Konya, Mekke, Nîl, Rûmeli, Tatâr, Yakacık, Yemen, Zemzem.

3.2. KITALARA GÖRE COĞRAFÎ MEKÂNLAR

KITA ADLARI	MEKÂN ADLARI
ASYA	Aden, Akhisar, Akseray, Akşehir, Akyazı, Altınoluk, Amasiyye, Anadolu, Ankara, Agar Tagı, Arabistan, Arafât, Askalan, Aras, Aydın, Ayntab, Âzerbâyçân, Bâbil, Bağdâd, Bahreyn, Bahr-ı Kulzüm, Bahr-ı Muhît, Bahr-ı Necef, Bahr-ı Rûm, Bahr-ı Ummân, Basra, Bazar-ı Ukaz, Bedâhşân, Bedr, Belh, Bengâle, Berberistân, Beykoz, Bisan, Bî-sütûn, Buhârâ, Bursa, Cezire, Cezire-i Hadra, Çârbâğ, Cihân-âbâd, Ceyhûn, Çamlıca, Çâh-ı Alî, Çâh-ı Bâbil, Çigil, Çin, Çîn Bahrı, Denizli, Derbend, Deşt-ı Kıpçak, Deylem, Diyar-ı Urla, Dicle, Egrîbük, Ehvâz, Erdebil, Ermanakun Kal'ası, Ermen, Erzincan, Evren, Ferhâr, Fırât, Galata, Gazne, Gelibolu, Gence, Germiyân, Gök Meydân, Gök Dere, Göynicek, Gürcistan, Haleb, Hama, Harem, Hârzem, Hatâ, Hâver, Hayber, Haverân, Heft İklim, Hellûh, Hemedân, Hille, Hicâz, Hind Deryâsı, Hindistân, Hisâr, Horâsân, Hucend, Irâk, Isfahân, Irân, İrem, İstanbul, İzmir, İznik, Kâbil, Kâf, Kâfiristân, Kandehâr, Kanluca Irmağı, Kara Bağ, Karaca Dağ, Kal'a-i Sandra, Karaman, Karaağaç, Karahisâr, Karesi, Kastamonu, Kâşân, Kazvîn, Ken'ân, Kerbelâ, Keşmîr, Kirmân, Konya, Köprübaşı, Kudüs, Kûfe, Kûhistân, Kum, Kütahya, Lâdik, Lahor, Mâçîn, Mağnisa, Mâhân, Mardin, Maverâü'n-Nehr, Mazenderân, Medâyîn, Medîne, Medyen, Mekke, Merâm, Merve, Milket- Özbek, Mînâ, Mülk-i Osmanî, Moskov, Mûgan, Mülk-i İslâm, Müşkû, Nâblus, Nahcivân, Necd Dağı, Necef, Nevşâd, Nevşehir, Nişâbûr, Pars, Pûristân, Revân, Rûha, Rodos, Rûmeli, Sacûr, Safâ, Sahçîn, Sakız, Sâva, Sebâ, Sebzevâr, Semerkand, Sıffîn, Sind, Sivâs, Sûmenât, Şâm, Şâmiyân, Şat(t), Şehr-i Herî, Şehr-i Rey, Şehrîzor, Şîrâz, Şîrvân, Tanrı Tagı, Tarâz, Tatâr, Tebriz, Tiflîs, Tokad, Tûr, Tûrân, Tûs, Türkistân, Umman, Ürdün, Üsküdar, Van, Vâdî-i Eymen, Yakacık, Yemen, Zemez.
AVRUPA	Akkerman, Alaman, Arda, At Meydânı, Ayasofya, Bahçe-serây, Bahr-i Firenk, Balkan, Bebek, Belgrad, Beşiktaş, Bogdan,

	Bögürdelen, Budin, Dahme, Edirne, Eflâk, Egri, Engirus, Egriboz, Evlana, Firengistân, Istabor, İspanya, Kal'a-ı Kamañçe, Kandiye, Karaferye, Karasu, Kırım, Kızıldeli Nehri, Komaran, Kûh-ı Balkan, Mecma'ül-Bahreyn, Meriç, Meterz, Leh, Nemçe, Okmeydâni, Peç, Polyo, Sa'd-âbâd, Sirem, Siroz, Sütlüce, Şehr-i Franca, Şehr-i Sarây, Tırava, Tophâne, Tuna, Tunca, Ulkuvar, Usturgon, Uzunkemer, Üsküp, Valbovâ, Vardar, Vefâ, Venedik, Virâdin Kalesi, Yedi Kule, Yenice, Yunan İlleri.
AFRİKA	Arîş, Cezâyir, Habeş, Mecma'ül-Bahreyn, Mısır, Nîl, Sûdân, Tanca.
AMERİKA	Korintus.

4. SONUÇ

Osmanlı şiirinde açık mekânlar, üç grupta sınıflandırabilir: Metafizik Âleme Ait Mekânlar; Kıta, Bölge, Şehir, Semt vb. Mekânlar; Dağ, Deniz, Ada vb. Mekânlar; Yıldız, Gezegen, Burç vb. Mekânlar. Bu tasnifte şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. “Metafizik Mekânlar” başlığı altında 13 mekân tespit edilmiştir. Araştırma sırasında bir mekân isminin farklı eserlerde farklı kullanımlarının olduğu belirlenmiştir. Meselâ, “Cahîm, Nâr, Dûzâh, Tamu” ifadeleri Cehennem karşılığı kullanılmıştır.

“Kıta, Bölge, Şehir, Semt vb. Mekânlar” başlığı altında 229 mekân tespit edilmiştir. Yine burada da aynı manaya gelen ve birbirinin yerine kullanılan mekân isimleri olduğu görülmüştür. Bu mekânlardan bazıları tek bir eserde geçerken kimisi birkaç eserde ve kimisi de hemen hemen bütün eserlerde görülmektedir. Örneğin; “Bahçesaray” sadece Nâbî Dîvânı’nda karşımıza çıkarken, “Âzerbâyecân” Bâki ve Nedîm dîvânlarında, Şeyhî’nin “Husrev u Şîrîn” mesnevisinde karşımıza çıkar. Ama “Bağdâd” ve “Hitâ” incelenen eserlerin neredeyse tamamında görülür.

“Dağ, Deniz, Ada, Nehir vb. Mekânlar” başlığı altında 63 mekân tespit edilmiştir. Fırat, Ceyhûn, Nil, Bahr-ı Ummân en fazla karşılaşılan nehirlerdir. Zemzem de çokça tekrar edilir. Merve, Tûr, Bîsütûn ve Kâf ise en fazla karşılaşılan tepe ve dağlardır.

2. Bazı mekânlar şiirlerde bizzat özellikleriyle yer bulurken kimi mekânların şiirde sadece adı geçmektedir. Özellikleriyle şiirde yer bulan mekânların, çok sıklıkta kullanılan mekânlar olduğu dikkat çekmektedir.

4. Kıtalara göre yapılan tasnifte mekânların büyük bir bölümünün Asya kıtasında olduğu görülmektedir. 198 mekânın Asya kıtasına, 62 mekânın Avrupa kıtasına, 8 mekânın Afrika kıtasına ve 1 mekânın da Amerika kıtasına ait olduğu belirlenmiştir. Böylece Osmanlı’nın sınırlarının genişliğine ve ulaştığı coğrafyaya şairler de tanıklık etmiştir.

5. Coğrafi mekânların yüzyıllara göre yapılan tasnifinde 14. yy.'a ait incelenen 2 eserde 29 mekân, 15. yy.'a ait 11 eserde 118 mekân, 16. yy.'a ait 13 eserde 173 mekân, 17. yy.'a ait 8 eserde 132 mekân, 18. yy.'a ait 5 eserde 127 mekân ve 19.yy.'a ait bir eserde 36 mekân tespit edilmiştir.

6. Osmanlı şiiri güçlü sanat yönünün yanında zengin kültür ve bilgi birikimiyle de kendini ispat etmiş bir şiiirdir. Osmanlı şiiri tarih, coğrafya, din bilgileri vs. gibi birçok bilim alanını kapsayan bir hazinedir.

7. Osmanlı şiirinin mekân boyutuna bakıldığında hem mâna âlemine hem de madde âlemine yönelik sınırlarının oldukça geniş olduğu görülmektedir.

8. Şiirlerde en çok adı geçen mekânların kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. “Cennet, Çîn, Anadolu, Mısır, Hıtâ”, kullanım sıklıklarıyla en çok dikkat çeken mekânlardır.

İncelenen eserlerde tespit edilen bütün mekânlar içerisinde en sık kullanılanlar burada tablo halinde verilmiştir.

MEKÂN ADI	KULLANIM SIKLIĞI
Cennet	1045
Çin	571
Anadolu	447
Mısır	360
Hıtâ	203
Cehennem	161
Kevser	155
Şâm	149
Kâf	140
Ken'ân	136
Mahşer	136
Tûr	125
Haleb	114
Îrân	105
Nîl	104
İstanbul	101
Hindistân	87
Yemen	84
İrem	77
Âhiret	72

Kerbelâ	67
Bedahşân	59
Edirne	57
Tatâr	53
Ceyhûn	47
Aden	46
Medîne	36
Heft İklîm	35
Tûrân	35
Mekke	33
Bahr-ı Umman	33
Fırât	33
Hicâz	30
Sidretü'l-Müntehâ	29
Horâsân	28
Merve	27
Mâçin	26
Habeş	25
Lâdik	25
Selsebîl	23
Arabistân	22
Frengistân	22

KAYNAKÇA

- Ahmet Rifat (2004). **Lügat-ı Tarihiyye ve Coğrafiyye 1-7**, Ankara: Keygar Neşriyat.
- Akalın, Mehmet (1975). **Ahmedî. Cemşîd ü Hürşîd**, Ankara: Sevinç Matbaası.
- Akkuş, Mehmet (1991). **Eyyûbî. Menâkıb-ı Sultân Süleymân (Risâle-i Padişâh-nâme)**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Akkuş, Metin (1993). **Nef'î Dîvânı**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Akyüz, Kenan ve Diğerleri (1990). **Fuzûlî Dîvânı**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Arslan, Mehmet (2002). **Şeref Hanım Dîvânı**, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Arslan, Mehmet (2007). **Mihri Hâtun Dîvânı**, Ankara: Uyum Ajans.
- Atsız (1971). **Evliya Çelebi Seyehatnamesinden Seçmeler**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Ayan, Gönül (1998). **Lâmî'î. Vâmık u Azrâ**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Ayanoğlu, İsmâil Fazıl (1974). **Ok meydanı ve Okçuluk Tarihi**, Vakıflar Genel Müdürlüğü.
- Bayrak, M. Orhan (1994). **Türkiye Tarihi Yerler Klavuzu**, İstanbul: İnkıllâp Yayınları.
- Bilkan, Ali Fuat (1997). **Nâbî Dîvânı I-II**, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Bilge, Sadık Müftü (2010). **Osmanlı'nın Macaristanı**, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Bulut, Mehmet (2011). "Lâhût Âlemi", <http://www.mumsema.com/k-1/3965-lahut-alemi-uluhiyet-ilahi-alem-yuce-alem.html> [09.08.2011]
- Çavuşoğlu, Mehmet (1977). **Dîvan. Yahyâ Bey**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Çavuşoğlu, Mehmed (1980). **Vasfî. Dîvân**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Çavuşoğlu, Mehmet, Tanyeri, M. Ali (1981). **Hayrefî. Dîvân**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Demirci, Mehmet (2010). Mesnevîde Hz. Ali İmajı 'Hz. Ali'nin Ah Edip Kuyuya Sırrını Söylemesi'. <http://www.semazen.net>, [12.12.2011]

- Devellioğlu, Ferit (2008). **Osmanlıca. Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dilçin, Cem (1991). **Mes'ûd Bin Ahmed. Süheyl ü Nev-Bahâr**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Doğan, Muhammet Nur (2008). **Fuzûlî. Leylâ vü Mecnûn**, İstanbul: Yelkenli Yayınları.
- Doğan, Muhammet Nur (2006). **Şeyh Galib. Hüsn ü Aşk**, İstanbul: Yelkenli Yayınları.
- Erdem, Sadık (2005). **Neylî ve Dîvân'ı**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Ersoylu, Halil (1989). **Cem Sultan'ın Türkçe Divanı**, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi (1935). 9. C., İstanbul: Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye Dairesi.
- Evliyâ Çelebi (Mehmed Zillî Oğlu) (1970). Çev: Zuhuri Danışman, **Evliyâ Çelebi Seyâhâtname**, İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi.
- Gırnâtî (Ebû Hâmîd Muhammed El- Gırnâtî) (2011). Hz. Fatih Sabuncu, **Gırnâtî Seyehatnamesi (Tuhfetü'l-Elbâb ve Nuhbetü'l-A'câb**, İstanbul: Yeditepe yayınları.
- Gölpınarlı, Abdülbâki (2004). **Nedîm Dîvânı**, İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Hengirmen, Mehmet (1990). **Güvâhî. Pend-nâme**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İbn Battûta Tanci, Ebû Abdullah Muhammed (2000). Çev: A. Sait Aykut, **İbn Battûta Seyehatnâmesi 1-2**, İstanbul: YKY
- İpekten, Haluk (1990). **Nâ'ilî Dîvânı**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- İsen, Mustafa (1990). **Usûlî Dîvânı**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- İsen, Mustafa-Kurnaz, Cemal (1990). **Şeyhî Dîvânı**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- İsen, Mustafa (1997). **Ötelerden Bir Ses-Divan Edebiyatı ve Balakanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kalkışım, M. Muhsin (1994). **Şeyh Gâlib Dîvânı**, Ankara: Akçağ Yayınları.

- Karacan, Turgut (1974). **Nev'î-zâde Atâyî. Heft-Hân Mesnevisi**, Ankara: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Kavruk, Hasan (2001). **Şeyhülislâm Yahyâ Dîvânı**, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Kural, Orhan (2001). **Büyük Dünyada Küçük Adımlar**, İstanbul: Beril Yayınları.
- Kurnaz, Cemal (2009). **Ahmed Talât Onay. Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü/ Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar**, İstanbul: H Yayınları.
- Küçük, Sabahattin (1994). **Bâkî Dîvânı (Tenkitli Basım)**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Külekçi, Numan-Karabey, Turgut (1997). **Dîvân. Erzurumlu İbrahim Hakkı**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Markopolo Seyehatnamesi II. Hz. Filiz Dokuman, İstanbul: Tercüman Yayınları.
- Mengi, Mine (1995). **Mesîhî Dîvânı**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Meriç, (Okur) Münevver (1997). **Cem Sultan. Cemşid ü Hürşid**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Okuyucu, Cihan (1995). **Hilmî. Bahrü'l-Kemâl**, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Onur, Nâci (1991). **Hamdî. Yûsuf u Züleyhâ**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Pala, İskender (2004). **Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü**, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Pala, İskender (2003). **Yûsuf Nâbî. Hayriyye**, İstanbul: L&M Yayınları.
- Parmaksızoğlu, İsmet (1981). **İbn Batuta Seyahatnâmesi'nden Seçmeler**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Parmaksızoğlu, İsmet (1983). **Evliya Çelebi Seyehatnâmesi I**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Pekolcay, Neclâ (1992). **Süleyman Çelebi. Mevlid**, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Şemseddin Sâmî, (1996), **Kâmusu'l-A'lâm 1-6**, Ankara: Kaşgar Neşriyat.
- Tarlan, Ali Nihat (1992a) . **Hayâlî Dîvânı**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tarlan, Ali Nihat (1992b). **Necâtî Beg Dîvânı**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tarlan, Ali Nihat (1992c). **Ahmed Paşa Dîvânı**, Ankara: Akçağ Yayınları.

- Timurtaş, Faruk K. (1971). **Şeyhî'nin Harnâme'si**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Timurtaş, F. Kadri (1980). **Şeyhî ve Husrev u Şîrîn'i**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Tuğlacı, Pars (1985). **Osmanlı Şehirleri**, İstanbul: Milliyet Tesisleri.
- Tulum, Mertol, Tanyeri, Ali (1977). **Nev'î Dîvânı**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Turan, Lokman (1998). **Yenişehirli Avnî Bey Dîvanı'nın Tahlili (Tenkitli Metin) Encümen-i Şu'ârâ ve Batı Tesirinde gelişen Türk Edebiyatına Geçiş (Basılmamış Doktora Tezi)**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türkçe Sözlük (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Üzgör, Tahir (1991). **Fehîm-i Kadîm. Hayatı, Sanatı, Dîvânı ve Metnin Bugünkü Türkçesi**, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Yekbaş, Hakan (2010). **Sehî Bey Dîvânı**, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Yeniterzi, Emine (2010). "Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi-Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı-Prof. Dr. Turgut Karabey Armağanı**, Volume 3, Issue 15, s. 301-334.
- Yıldırım, Suat (2006). **Kur'ân-ı Hakîm'in Açıklamalı Meali**, İstanbul: DefineYayınları.
- <http://tr.wikipedia.org>.

ÖZET

Osmanlı şiirinin muhtevası oldukça zengin ve kapsadığı alan da oldukça geniştir. Bunun en açık göstergesi birçok alana dair içinde barındırdığı kavramlardır. “Osmanlı Şiirinde Açık Mekânlar” başlığı altında yapılan bu çalışmada, mekân olarak sadece ülke, şehir, semt vs.nin kastedilmemesi gerektiği anlaşılmıştır. Bunun yanında dağ, nehir, ada gibi mekânların olduğu ve hatta bizim göremediğimiz farklı âlemlerin de varlığı sözkonusudur.

Çalışmanın ana başlığı “Osmanlı Şiirinde Açık Mekânlar”dır. Burada “açık mekân” ifadesinin kullanılma sebebi ev, saray, han vs. gibi kapalı mekânları dışarıda bırakmak ve “açık mekân” alanında daha geniş çalışabilmektir.

Çalışmanın giriş bölümünde mekân hakkında bilgi verilmiş, çalışmanın neden ve nasıl yapıldığına dair açıklama yapılmıştır. “Açık Mekânlar” başlığı ile ele alınan bölümde açık mekânlar üç bölümde tasnif edilmiştir: Metafizik Âleme Ait Mekânlar; Kıta, Bölge, Şehir, Semt vb. Mekânlar; Dağ, Deniz, Ada vb. Mekânlar. Çalışmada mekânların eserlerdeki kullanım sıklığı, mekânlar hakkında ansiklopedik bilgiler ve örnek beyitler verilmiştir. Her üç bölümün başında şiirlerde en çok yer alan mekânların kullanım sıklığı ve kaç eserde kullanıldığı tablolar halinde verilmiştir.

“Yüzyıllara ve Kıtalara Göre Coğrafi Mekânlar” başlığı ile incelenen eserlerde geçen coğrafi mekânların eserler ölçü alınarak hangi yüzyıllara ve kıtalara ait olduğu tabloyla verilmiştir.

Çalışmanın sonuç bölümünde Osmanlı şiirinde geçen açık mekânların tasnifi, bu mekânların sayısı yine bu mekânların ulaşılabilen özelliklerine dair bilgiler ve açık mekânların en çok kullanılanları bir çizelge ile verilmiştir.

ABSTRACT

The content of Ottoman poetry is quite rich and comprehensive. The most explicit sign of this case is the notions the poetry has as regards to many distinct fields. For instance, in the study “The Public Sites in Ottoman Poetry”, it has been understood that “site” does not only mean country, city, district, and etc. In addition to horoscopes, stars, planets, mountains, rivers and islands, the worlds that we cannot observe exists in Ottoman poetry.

The main title of the study is “The Public Sites in Ottoman Poetry.” Herein, my purpose using “the public site” as an expression is to exclude such indoor sites as houses, palaces, inns and to study more broadly in “public sites.”

In the introduction of the study, the reader is informed about the site, and the explanation about why and how the study has been carried out is available. In the part called “The Public Sites in Ottoman Poetry,” the public sites have been classified under three headings. These are as such: The Sites related to Metaphysical Universe; The Sites such as Continents, Regions, Cities, and Districts; The Sites such as Mountains, Seas, and Islands. Besides the special names of these public sites, how often people were on these places and the enclopedic information and sample poems have been added. At the end of each heading, how often these sites were used and in how many works they were included have been given in tables.

“The Sites in terms of Centuries and Continents” includes the tables based upon the works having been studied, and which century and continent they belong to in terms of geographical places. In the concluding part of the study, the classification of the public sites in Ottoman poetry, the number of these sites, their qualities, and the findings about the poets’ judgments and descriptions about these places. As a last point, the table about how often these public sites were used has been given.

ÖZGEÇMİŞ

1985 yılında Trabzon'un Of ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Trabzon'da tamamladı. 2003 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü kazandı ve 2007 yılında buradan mezun oldu. Aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana bilim Dalında tezsiz yüksek lisansa başladı ve 2009 yılında mezun oldu. Aynı yıl Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında tezli yüksek lisansa başladı.

24.01.2011 tarihinde Atatürk Üniversitesi Dil Eğitim ve Öğretimi Araştırma ve Uygulama Merkezine okutman olarak atandı.